ARESTVM, THOLOSANVM

ANDREAS LISSTECZKI A D 1625

ARRESTVM SIVE PLACITVM PARLAMENTI THOLOSANI,

CONTINENS HISTORIAM (IN caſu matrimoniali) admodum memorabilem, adeoque prodigioſam: vnà cum centum elegantiſſimis atque doctiſſimis Annotationibus Clariſs. I.C. Dn. Ioan. Coraſij, Conſiliarij Regij, & illius Proceſſus Referentis. Omnia ex Gallica lingua (in gratiam illorum qui eius ignari ſunt) in Latinam conuerſa.

DOCTISS. VIRO HVGONE SVRÆO GALLO INTERPRETE.

Quibus adiunximus Arreſtum in eadem controuerſia, ex Domini Joannis Paponis, XXII. *Arreſtorum libro.*

Cum Indice, verborum & rerum memorabilium, nouo.

FRANCOFVRTI

Apud Andream Wechelum.

M. D. LXXVI.

CLARISSIMO VIRO DN. IOHANNI FICHARDO, Patricio Francofurtensi, I. C. celeberrimo, Patriæque Aduocato & Syndico primario, Domino & Mecœnati suo in primis colendo S. P. D.

VÆ sit humanarum rerum fragilitas, Ficharde clarissime, superiore anno præmatura sua morte, etiam noster ille Hugo Suræus non sine doctissimorum virorum suspiriis, testatus est. Qui cum laudatissimæ Andreæ Wecheli, viri optimi & humanissimi, Typographiæ strenuã nauaret operam, talem suæ industriæ, quã exacta, non solùm Latinæ & Græcæ, verùm etiam Hebraicæ atque Chaldaicæ linguæ notitia ornabat, laudẽ consequutus est, vt omnibus bonis & doctis viris

esset gratissimus. Inprimis verò tibi, quē meritò omnes, qui humanitatis studia syncero animo colunt, & de repub. literaria aliquo benemerēdi studio tenentur, vt summum integerrimumq́; Mecœnatem colunt, & amplectuntur, tam arcta iungeretur amicitia, atq; familiaritate, vt maximis eum beneficiis vltro ornare gauderes, adeoq́; cum omni familia in ædibus tuis suburbanis, singulari cum beneficentia foueres. Quam ille tuam humanitatem & munificentiam, eo amplectebatur animo, eaq́; prosequebatur obseruantia, vt nullum grati hominis officium negligeret, Qua eius integritate factum est, vt ab eo, vir Clariss. petere non dubitares, vt historiam illam prodigiosam Pseudo Martini illius Galli, perpetua sane memoria, ob inauditū & incredibile prope eius facinus, dignā, vnà cum Commentariis & Annotationibus

nibus clarissimi quondam I.C. Iohannis Corasii, ex Gallica in Latinam linguam transferret, in eorum nempe gratiã, qui Gallicam ignorant. Quod ille & promptissimo animo aggressus est, & fœliciter absoluit. Vtq́; suæ gratitudinis, pro summis, quibus eum tua magnificentia afficiebat beneficiis, victurum aliquod monimentum posteritati consecraret, sub clarissimi tui nominis auspicio, hanc suã versionem in publicũ edere cõstituerat.

Ecce autem, cùm supremam manum huic labori suo imposuisset, & iamiã dedicationem quoq; adornaturus esset, suo etiam casu verum esse ostendit, quod eleganter à Xenophonte dictum est, δεῖ τὸν ἄνθρωπον ὄντα πάντα προσδοκᾶν, *& quòd* οἱ θνατοὶ πελόμεσθα, τὸ δ᾽ αὔριον οὐκ ἐσορῶμεν, *vt cum Theocrito loquar. Ex improuiso siquidem anno superiore, in ipsa Vindemia, peste Rempub. nostram tunc*

infestante, ex hac vita, non sine magno doctorum virorum, quibus ille notus erat, tuoq; cum primis dolore, ex hac misera vita, unà cum uxore sua, in cœlestẽ illam auocatus est. Ob quam sortis mutationem, quemadmodum meritò ei nos omnes, qui ad eandem cœlestem illam aspiramus patriam, gratulamur, sic rursus meritò luctu acerbo turbamur, quoties viros doctrina, vitæque integritate cõspicuos huic vitæ valedicere animaduertimus, succedentibus non rarò iis, qui ὄνοι πρὸς λύραν, sua inscitia nihil aliud præstant, nisi quòd strenui sint barbariei propugnatores.

Cum autem de illo Suræi, fœlicis memoriæ, proposito satis mihi constaret, nihil me alienum facturum putaui beneuolentia ea, qua viuum prosequutus sum, si ea in re vices eius subiens, cliens videlicet clientis, ipsius nomine Historiam il-

lam prodigiosam de Pseudo Martino, tuæ Amplitudini, cui iam antea ab ipso Suræo destinatus hic liber fuerat, dedicarem. Non quòd in alienos labores temere inuolare, iisq; mihi nescio quid gloriolæ venari cogitem, sed ut viri opt. & doctiss. manibus gratificarer, et mea hac qualicunq; opella id præstari curarem, quod ipse cum in viuis esset, unicè in votis habebat.

Nec verò dubito laborem illum Suræi hîc præstitum, viris doctis, præsertim verò Iuri ciuili addictis, fore gratissimum. Nõ enim in scenam hîc geminus Amphitruo, aut Sosia geminus, vel Menæchmi, indiscreta forma introducuntur, sed literis mandatur res verè gesta, nulli veterum exemplo, vel ex historiis, vel ex fabulis desumpto, conferẽda: quæ in Foro diu agitata, & disceptata, graues prudentissimorum Patrum & Iuris-

consultorum coniecturas atq; deliberationes nobis ob oculos ponit: quantiq; res sit periculi plena, temere in causis arduis & controuersis præcipitare sententiam, docet atque declarat. Quin etiam diuinæ, tum misericordiæ, tum prouidentiæ, nos admonet. Nam dum Patres, Iudicesque incerti planè in studia contraria scinduntur, & iam insontibus etiam supplicia imminere videntur: ecce verus ille Martinus, quasi θεὸς ἐκ μηχανῆς apparet, suoq; interuentu efficit, vt nefarius ille & suppostititius Amphitruo, digno afficiatur supplicio, & iamiam inurenda infamia personæ insontes, liberentur.

Quapropter vir Clarißime, multisque nominib. mihi suspiciende, hanc versionem, fœlici quidem Mercurio natam, sed Parcis inuidentibus editam, tuæ amplitudini, Suræi illius loco dedico, si modò dedicare fas est, quæ propria nō sunt.

Verùm

Verùm & hîc mihi PseudoSuræum, vel PseudoMercuriũ in hac PseudoMartini historia (verùm in causa plausibiliore) agere liceat, cum fata nobis verũ Suræum subtraxerint. Et sanè spem foueo optimam, hanc meam qualemcunq; opellam, T. A. acceptam fore. Cum enim ea tuæ humanitatis, qua viros doctos, tum nostræ Germaniæ, tum exterarum quoque nationum, nõ solùm prosequeris, verùm etiam bene de eis mereri, eisq́; te fidum Mecœnatem præbere summo anniteris studio, sit gloria, vt nemo, nisi qui ex Musarum & Charitum cætu prorsus exclusus est, eã inexploratã habeat, quî dubitare poßim de tua beneuolentia erga hanc meam qualemcunq; opellam, vel potius triste ministerium, Suræo illi τῷ αἰδεὶ μουσικωτάτῳ καὶ χαριεστάτῳ præstitum?

Huic ergo libro in Bibliotheca tua

longè instructissima, ut monimento Suræi illius, pro tua humanitate locũ, quẽ voles, assigna, & me etiã licet haud promeritum, qua hactenus prosequutus es beneuolentia, prosequi perge. Vale vir Clarissime, & commendatum me tibi semper habe. Francofurti VII. *Calend. Aprilis.*

T.

A.

obseruantiss.

Philippus Lonicerus.

INDEX, RERVM ET VERBORVM IN HOC OPERE MEMORABILIUM, NOVUS.

morabilium, nouus.

Patriæ

FINIS.

ERRATA.

Pag. 90 pro Siphlus quum, lege si plus quàm 95 antiquitus.

BREVE TOTIVS REI ARGVMENTVM, ET SVMmaria Facti enarratio, per Dn. Ioannem Corasium.

MARTINVS GVERRA, genere *Vasco, patria Artigatensis, quum formosam puellã, nomine Bertrandã Rolsiã in coniugem duxisset, in militiam abit, & domo annos octo abest. Post illud tempus Arnaldus quidam Tillius, ad ipsius Martini (quem se esse simulabat) sorores, patruũ atq; adeo vxorem ipsam accedit: quibus ob maximam amborum similitudinem, & vera indicia quæ de rebus omnibus prodebat, facilè persuadet se eum esse quem prædicabat: nempe ipsum verum Martinum Guerram. Ita fit, vt pro Martino à toto etiam populo agnitus, ab ipsa quoque Bertranda admittatur: cumq; ea tanquam maritus, consuetudinem per triennium habet, & ex ea duos liberos suscipit. Orta postea quadam imposturæ suspicione, dies illi apud Prætorem Regiensem dicitur, à quo in carcerem coniectus, tandem capite damnatus, ad Senatum Tolosanum prouocat. Eò adductus,*

iudicio se defendit, pergit se eũ esse affirmare, quem antea dixerat, confirmantibus id quatuor sororibus, earumq́; maritis, qui veri Martini erãt sororij, simulque triginta aut quadraginta numero testibus. At verò quum multi contrà extarent, qui partim eum esse Arnaldum Tilliũ asseuerabant, partim ambigebant, vt neutrum, propter summam illam similitudinem, affirmare possent, Senatores non parua difficultate afficiebantur. Quum autẽ Iudices iam in consilium mittendi essent, ipse Martinus Guerra aduenit. Qui tamen cum adulterino collatus, propemodum conuictus hæret: adeo melius ille impostor mendacia sua fucare callebat, quàm hic veritatem tueri. Ibi Iudices, multo quàm dudum incertiores, sorores & aliquot è testium numero accersunt: à quibus tandem Martinus verè agnoscitur, & fallacia prorsus innotescit. Vnde fertur à Senatu sententia, vt Tillius laqueo vitã finiat, suspensi cadauer comburatur: liberi tamen quos Rolsia pepererat, legitimi pronuntiãtur. Ipse dum supplicium luiturus esset, rem totam aperit & confitetur.

TEXTVS tum causæ, tum ipsius Processus atque sententiæ, in supradicta controuersia.

Mense Ianuario, Anno 1559, Bertranda Rolsia Artigatensis, in diœcesi Regiensi, apud Prætorem Regiensem supplici porrecto libello queribunda exponit, se, viginti aut circiter abhinc annos, quum puella admodum esset, annos nata nouem aut decem, Martino Guerræ, eiusdem ferme ætatis, nupsisse.

ANNOTATIO I.

Huiusmodi coniugia quæ ante legitimam ætatẽ vel natura vel legibus constituta, contrahuntur, Deo ipsi (si quidẽ eius arcana & inscrutabilia iudicia vestigare fas est) vix grata esse possunt. Eorum siquidem & euẽtus ferè infaustus

atque calamitoſus eſt, & [a] cõiuges ſubinde poſtea pœnitere, quotidiana exẽpla oſtendunt. Enimvero qui prȩcoces & immaturas iſtas coniunctiones conciliant, ij neque vllam diuinæ gloriæ rationem habent, neque ſcopum attendunt cuius cauſa ſacroſanctum hoc vitæ genus ab eo inſtitutum eſt, iam inde ab orbe condito, [b] quum quidem ipſe primus homo nondũ lapſus eſſet: nempe vt terra incolis frequẽtaretur, genus humanũ ſobolis propagatione conſeruaretur [c]: deinde poſt illius peccatum, vt libidinibus diſſolutis obuiam iretur, in quas ſe multi, qui coniuge carẽt, dant præcipites [d]. Sed totum eorum conſiliũ in eo fuit, vt ambitione quadam, priuato commodo, aut re quapiam mundana & vana duci ſe paterentur: quibus tamen negotium adeo ſerium, ſanctum & venerandum contaminari ac fœdari æquum non erat. Mitto, quòd ætas illa tam tenera tamq; rerum imperita, iudicio minimè valere poteſt, vt ad rem tanti põderis, aſſenſum vllum prȩbere poſſit [e]: quum tamen abſque libero cõſenſu, eam rite peragi nõ poſſe, omnibus in con-

a Cap. vlt. De frig. & malef. in Decretal. & cap. vni. De sp. et. & vot. eodem. in 6.

b Genes. cap. 1. can. quicquid 32. q. 2. in Decr.

c 1. Cor. 7. et c. nemo, etc. quicquid 32. q. 2.

d C. de fal. mon. l. 1. c. pueri. 22. q. 5.

e ff. de rit. nup. l. 2.

confeſſo ſit[f]. Tantum porro abeſt, vt vi ri infra decimumquartum ætatis annũ ſe viros ſentiant, & fœminæ infra duodecimũ concipiendo ſint idoneæ, vt in ea ætatula vix eis vllus ſuppetere queat ad venerẽ ſtimulus, imò ne ante ipſum quidem decimum ſextũ, ſi quidem Ægyptiis fidem habere libet. Hi enim in ſuis Hieroglyphicis, quum voluptatem ſignificare vellent, ſculpere aut pingere numerum XVI. ſolebant: quod in ea demum ætate adoleſcentes facem quandam in corpore ſentire, libidine incendi, & nõnunquam adeo laxiores quàm par ſit, habenas cupiditatis habere incipiant. Nec verò me fugit mihi vetera quædam & vulgata exempla obiici poſſe, de certis quibuſdam impuberibus, quorum vires in prima ætate ita efferbuerint, vt vnus annos nouem natus nutricem grauidã fecerit[g], alter quum vix decimum attigiſſet, cum hera ſua, quæ eum ſecum iacẽtem habebat, illius petulantia & laſciua titillatione irritatus rem habuerit, eamq; prægnantem[h] reddiderit. Idem de puella quadam fertur, quæ nouennis puerum peperit[i]. A qui-

f ff. ibid. l. norem, c. 2. 3. de deſpo. impub.

g Gloſ. in ſum 20. q. I. In An. & Panor in c. puberes, de deſpon. impub.

h Hieron. in epiſt. ad Vitalem.

i Albericus in dictionario ſuo, in verb. Matrimoniũ.

bus non multũ diſtant ea quæ nonnulli regibus Solomoni & Achazo tribuunt, qui (vt quidem illi ſupputatione annorum inita ratiocinantur) ante vndecimum annum filios procrearunt [k], hic Ezechiam, ille Roboamum [l]. Quid tum verò? Tametſi de illorum vno D. Hieronymus loquens, quò rem certius aſſeueret, Domino teſte (ſic enim ſcribit [m]) ſe non mẽtiri pronuntiat, reliqui etiam eruditione & fide valde commendantur: eorum tamen autoritas non eſt tanti, vt ad fidem habẽdam lectores aſtringat [n]. Nam quòd ad Solomonẽ & Achazum ſpectat, non deſunt doctrinæ magnę viri, qui eorum annos longè alia ratione numerent. Pręterea vt demus hęc vera eſſe, exempla ſunt inſignia & memorabilia illa quidem, ſed adeo rara tamen, vt ex eis nihil inferre debeamus [o]. Iuris porro noſtri diſciplina hac in re, vt & cæteris omnibus, ea tantùm ſectatur, quæ vel vidẽtur vel putantur in vſu frequentiſſimo eſſe [p]. Quinetiam Deus ille Philoſophorum Plato, quum de ætate maribus & fœminis ad cõiugium accommodata, ageret, ſtatuebat, vt ab anno tri-

k Io. An. & ...nor. c. fin. ...eo qui dux. ...nſ. vxo. in ...cretal.

l 3. Reg. ca. 1. & 4. cap. 8.

...Epiſt. ad Vi...lem.

...c. cum apo...olica de iis ...uæ ſi. à præl. ...decretal. c. ...go ſolus d. 9. ...decret.

o Diſt. 61. c. ...iſtinguimus, ...fin.

p l. nã ad ea, ...de legib.

no tricesimo ad XXXV. mares, fœminę à XVI. ad vicesimum matrimonia inirent[q]: Aristoteles autem eius discipulus, illis XXXVI, his XVIII. præfiniit[r]. Qua in re nostri Legislatores multò prudentius, meo quidem iudicio, animaduerterunt, plerosque ita natos esse, & ad genialem calorem adeo pręmaturos, vt nisi vrentem & pungentem libidinem legitima nuptiarum coniunctione domarent, facilè in beluinos & infandos concubitus laberentur. Quare in nuptiarum vsu longè plus indulserunt, & tempestiuius eas conciliari voluerunt, quàm vel Plato vel Aristoteles, vt mares decimoquarto, fœminæ duodecimo coniuges fieri possint[s]: quòd in ea ętate vsu venire experimur, vt virtus gignendi in maribus excitetur, & menses in fœminis fluant[t]: vt satis robustum vtrique semen ad procreationem fœtus suppetat[u]. Quanquam XVI. anno, aut etiam XVIII. natura multò firmiores vires consequitur. Vnde Iurisconsulti nostri plenam iustamq; pubertatem in anno XVIII. statuerunt[x], atque illud insuper tradiderunt, XVII. ætatis annum

q De rep. lib. 6. et De leg. 6.
r Polit. li. 7. cap. 16.
s l. minorē, ff. de rit. nupt. §. 1. de nu. Instit. c. puberes, de respon. impub.
t Aristot. De nat. anim. li. 5. cap. 5.
u Macrob. in Som. Scipionis. c. 6.
x l. arrogato, §. 1. ff. de adop. l. Mela, §. 1. de alim. leg.

pene infantiam esse [y]. Id quod & veteres Romani in Senatorum, aut alioqui clarorum virorum filiis perspicuè osten debant, qui ab ipsa infantia ad illud ætatis tempus vestem talarem, quæ Prętexta dicebatur, gerebant, vnà cum aurea bulla è collo dependente: quæ quum cordis imagine esset effiċta, eos monebat, non aliter viros esse habendos, nisi cordati & virtute prędıti essent [z]. Hîc si quis curiosius indagare causam velit, cur fœminæ citius quàm mares ad connubium aptæ sint, ego cum Aristotele respondebo, eas in vtero tardius perfici, quippe debiliores & frigidiores: vt nonnunquam decimo demum mense absoluantur, quum mares, quibus firmius inest robur, vix nonum excedant. Quæ ratio quoque est, cur fœminæ natæ citius adolescant & senescant, quàm ipsi mares [a]. Quocirca eandem naturæ illarum constitutionem causam esse putandum est, cur illę mares in prole susci pienda, tempore antecedant: quia nempe citius adolescunt & exolescunt [b], exemplo scilicet cuiuslibet fructus, qui quo minor & gracilior est, eo celerius maturescit.

[y] l.1.§.pueritiam, ff. de postul.

[z] Macrob. Satur. lib. 1. c. 6.

[a] Arist. De gen. anim. li. 4. cap. 6. De nat. anim. lib. 7. ca. 3.

[b] Plin. De nat. hist. li. 7. ca. 3.

TEX-

TEXTVS.

Ac cum eo nouem aut decem annorum tempus transegisse: vt ex eo matrimonio natus sit filius nomine Sanxius, qui etiamnum viuit. Ipsum porro Martinum (quoniam iuuenili quadam leuitate triticũ patri suffuratus fuisset) patria relicta, octo annos domo abfuisse, quo interim tempore nihil de eo fama acceperit.

ANNOTATIO II.

Hæc tam diuturna absentia maritũ prima fronte dignum qui valde culpetur, imò vix dignum venia ostendit, vt qui nonnihil occasionis domesticæ illi tragœdiæ dedisse videatur. Quod ipse [a] Augustinus testatur, quum maritũ, qui diutius ab vxore, non consentiente, sese abstinuerit, ait adulterii occasionem aliquam præbere: vt illius culpa, si se parũ

[a] Aug. lib. De adul. coniug. Refertur c. si tu abstines 27 q. 2.

pudicè gerat, ei tribuenda nonnulla ex parte videatur. Neq; verò desunt, qui dicere illud ausi sunt, iudicem posse meritò vxorem à viro adulterii postulatam, se crimine liberare, si quidem non aliter comperiatur sese prostituisse, quàm vbi p longũ temporis interuallũ ab illo deserta fuerit[b]: nec maritum vxori scelus hoc, cuius occasionẽ attulisse videtur[c], exprobrare posse[d]. Quin maritus quoque, qui veteri iure cum vxore diuortiũ facere poterat, quum absq; venia, abnoctasset[e], si illam reperiretur abegisse, vnde coacta foris pernoctauerit, dimittere non potest: quoniam (ait Iustinianus) mali ipse autor est[f]. Hæc verò sententia si vera esset, mulieres, quæ licentiam nimis cupidè aucupantur, magnum inde prætextum nactæ sibi viderẽtur, quamobrem impunè adulteris sui copiam facerent, q maritus diutius abesset. Quã licentiam tantũ abest vt fouere debeamus, vt potius sententia illa ab omnibus repudianda sit, vtpote impia & Christiano indigna, tamq; barbara, vt ne Ethnicis quidem ipsis ęquum visum sit, vt mulier cuius vir diu patria abfuisset, alteri nube-

b Pet. Rauen. in suo Alphabeto.
c c. si tu absti-nes. 27. q. 2.
d §. si ergo cõtigerit. vt lic. mat. & auię. in nouel. Iusti. coll. 7.
e l. consensu, § vir quoque, C. de rep.
f d. §. si ergo.

nuberet, nisi prius de ei9 morte certior facta esset[g]. Cuius rei illustre exemplũ & sempiterna dignũ memoria casta Penelope velut in tabula pinxit, quam posteri intueri possint. Ea enim, quandiu maritus Vlysses abfuit (abfuit autem totos viginti annos) neq; propinquorum precibus vinci, neque infinitorum iuuenum, qui eam ambiebant, officiis & solicitatione eò adduci potuit, vt alteras nuptias iniret.

g L. vxores, ff. de diuor. l. vxor, et auth. hodie, Cod. de repud. §. sed etiam, de nup. in nouel. Insti. coll. 4. cap. in præsentia. de sponsal.

Penelope poterat bis denos salua per annos
Viuere, tam multis fœmina digna procis[h].

h Proper. Eleg. lib. 2.

Quæ quoniã nõ solùm formæ elegantia ac venustate (qua præter cæteras natura eam ornauerat) sed virtute etiã, suauitate & simplicitate, omnes in sui amorem & admirationem rapiebat, à procis vehementer vrgebatur, & tantum non vi adhibita cogebatur. Quos vt cum bona venia à se repelleret, rem eousq; differri impetrauit, dum tela, quam in manibus habebat, absolueretur: quod illi facilè concesserunt, rem breuissimi temporis esse existimantes. At illa sui Vlyssis semper memor, vt bellos istos amatores spe frustraretur, quod interdiu texue-

rat, id noctu retexebat. Ita eos duxit & ludificata eſt, dum maritus tandem rediret[i]. Quare eò impietatis venire nefas eſt, vt mulieri, quæ ſe viro abſente proſtituerit, & ab eo rei huius cauſa expulſa, in integrum reſtitui poſtulaverit, adulterium nõ poſſe meritò exprobari putemus[k]: niſi fortè ipſe adulterium fieri curauerit, ſeq́; data opera vt hoc fieret, ſubduxerit[l]. Licet enim hoc vxorẽ crimine non leuet, quæ nulla vnquam de cauſa pudicitiam (quàm vita ipſa chariorem habere debet[m]) debet abiicere: marito tamen maculam inurit, & quidem tantam, vt ſupplicio ob lenocinium dignus ſit, nedum vt vxori tantum crimẽ in iudicio obiicere poſſe videatur[n]. Hîc ſiquis roget, quantũ temporis vxor mariti abſentiam ferre debeat (cuius quidẽ vita vel mors in dubio ſit) priuſquam alterum matrimonium contrahat? reſpõdebo, hanc quæſtionem obſcuram non fore, ſi in omnibus ea eſſet mẽs quam in Penelope fuiſſe commemorauim[9], aut eadem ſententia quæ fuit Porciæ Catonis filiæ, quæ mulierem negabat caſtam aut pudicam eſſe, quæ iterum nuberet: aut

i *Hom. in* 1. *Odyſ.*

k *c. ſignificaſti, de diuor.*

l *l. cũ mulier, ff. ſol. mat. c. diſcretionem, de eo qui cog. conſ. vxo. c. intelleximus, & ibi gl. de adul.*

m *L. palam, §. 1. ff. de rit. nup. c. Agathoſa, 27. q. 2. c. ita ne 32. q. 5.*

n *L. 2. §. ſi publico. l. ſi vxor §. 1. ff. de adult.*

aut deniq; cum Didone loquerentur[o], [o] Æneid. li. 4.

Ille meos primus, qui me ſibi iunxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſeruetq́ue ſepulcro.

Verùm quum non omnibus hoc cõceſſum ſit, vt ſe contineant, vel tanta virtute carnem laſciuientem coerceãt, Deus porro ſua diuina lege, nullam à ſecundo matrimonio arceat, quin cui velit, nubat[p]: ad hanc quæſtionem reſpondebo, [p] 1. Cor. c. 7. etiamſi ius ciuile quodam loco ſatis habuerit, vt mulierem iuberet quinquennii tempus expectare[q], Iuſtinianum tamen Imperatorem & Romanum pontificem ſtatuiſſe, vt triginta anni intercedant, niſi quid certi de mariti morte afferatur, antequam alteri nubere liceat[r]. mortis porro famam illi ipſi ita ſatis certam eſſe voluerunt, ſi virum militię mortuum eſſe, dux ſub quo ſtipendia fecit, per literas, aut etiam coràm ſignificaret[s], aut ſi oſtenderetur nauim in qua erat, depreſſam eſſe[t], ſatis argumenti eſſe quo in aquis eum periiſſe intelligatur: aut denique ſi teſtibus vel ſaltem rumore ubiq; ſparſo de morte conſtaret[u]. Etenim quanuis ſecundum regulas ordinarias, & vulgatas, argumentum famæ vel

[q] L. vxores, ff. de diuor. §. ſed etiam, nouell. Iuſtin. coll. 4.

[r] §. quod aũt vt lic. mat. & auiæ, nouell. Iuſt. coll. 7. auth. hodie, C. de repud. c. 2. de ſec. nup.

[s] L. vxor, auth. hodie, C. de repud.

[t] L. qui duos. §. de reb. dub.

[u] Gl. c. quoniam, §. ſi verò, vt lit. non conteſt.

rumoris non sit concludens[x], tamē vbi aliud certius & verius habendi facultas non datur (puta quum quispiam in remotissima regione diu manserit) huiusmodi per famam & rumorem probatio valeret[y].

x c. veniens, 1. de test.
y Accurs. & Barto. in 1. si quidem. C. sol. matu. & l. 2. §. Si dubitetur. ff. quemad. test. aper.

TEXTVS.

Quo tempore exacto, venisse ad se quendam, qui re quidem vera esset Arnaldus Tillius, cognomēto Pansetta, patria Sagiasensis: sed Martinum Guerram se, maritum actricis, diceret.

ANNOTATIO III.

Nouum me hercule genus astutię & impudentiæ, non valde tamen dissimile ab argumento primæ Plauti Comœdię, in qua Iouem inducit, quum Alcmenam Amphitryonis vxorem deperiret (cui9 pudicitiam prece, pretio aut quauis ratione alia expugnari non posse videret) sciret verò Amphitryonē aduersus Teleboas profectum esse, ipsum se, forma

forma nempe illius aſſumpta, aſſimulaſ-ſe. Et ita nocte quadã, velut bello reuer-ſum, cũ Alcmena concubuiſſe. Quę quũ iam ex marito grauida eſſet, à Ioue de-nuo imprępnatam fuiſſe, atque ita duos eodem partu enixam maſculos, ex mari to Iphyclum, ex Ioue Herculem peperiſ ſe. Hoc autem ex tota Comœdia lepidiſ ſimum eſt, quòd quum Amphitryo do-mum rediens, Soſiàm ſeruum ad vxorẽ præmitteret, qui heri aduentum nuntia ret, ille in Mercuriũ apud ædes incidit, qui illius formam, non ſecus ac Iupiter Amphitryonis, induerat. Ita diu conten dunt inter ſeſe illi, vter ſit ver⁹ Soſias: ſed Mercurius tandem ſuperior, alterũ abi-git. Amphitryoni quoq; ipſi idem acci-dit, qui ab vxore parum placidè accipi-tur, quòd eum impoſtorem eſſe arbitra-retur, qui ad ſe ludendam veniſſet. Tan dem Blepharo tantæ controuerſię arbi-ter lectus, cùm propter ſummam duorũ ſimilitudinem vter ver⁹ ſit Amphitryo diiudicare non poſſet: Amphitryo ario-los conſulere inſtituit. Id videns Iupi-ter, Alcmenæ innocentiam tueri ſtu-dens, Amphitryoni rem totam indicat,

a Plaut. in Amphitr.

& cum vxore in gratiam reducit[a].

TEXTVS.

Quem non dubium esset cùm Martino contubernii familiaritatẽ in bello iniisse, & ita huius cõsuetudinis occasione, multa domestica et priuata, tũ de eo, tum de vxore expiscatum fuisse.

ANNOTATIO IIII.

Amicitię fruct⁹ vel potissimus & suauissimus est, voluptas illa & suauitas, quã quis ex eo percipit, quòd cogitata sua & mentis abdita in amici sinum effundere audet: quem tanquam alterum seipsum habet. Quid dulcius (inquit Cicero[b]) quàm habere, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? à quo nunquã decipiaris? vt habet illud Plauti[c].

b Lib. De amicit.

c In Pœnulo.

Decipitur nemo, mea quidem sententia,
Qui suis amicis narrat rectè res suas.

d Seneca lib. c. 7. De trãq. vitæ.

Vnde rectè Seneca[d], Nihil ęquè oblectauerit animã, quã amicitia fidelis. Quãtum

tum bonum eſt, vbi ſunt pręparata pectora, in quæ tutò ſecretũ omne deſcẽdat, quorũ conſcientiam minus quàm tuam timeas: quorum ſermo ſollicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas triſtitiam diſſipet, conſpectus ipſe delectet?

Hoc ſanè tantum bonum eſt, vt Socrates & Darius negarint omnia totius orbis imperia & opes amico vero, prudenti & fideli exæquari debere. Alexander Magnus quũ Troia iter faceret, Achillis ſtatuam coronauit, eumq; nulla magis de cauſa fortunatũ iudicauit, quàm quòd Patroclum amicum nactus fuiſſet. Beatum te inquit, Achilles, qui viuus Patroclo tam integro tamq; fido amico vſus[d] fueris: Perfecti quidẽ certè illi amici, quales accepimus fuiſſe Achillem & Patroclum, Pyladen & Oreſten, Damonem & Pythiam, Theſeum & Pirithoum (quæ eſt noſtri ſeculi infœlicitas) hodie nuſqam extant.

d Plutar. in Alex.

[e] *Illud amicitiæ quondam venerabile nomen*
Proſtat, & in quæſtu pro meretrice ſedet.
Diligitur nemo, niſi cui fortuna ſecũda eſt:
Quæ ſimul intonuit, proxima quæq; fugat.

e Ouid. lib. 2. De Ponto.

Quin & eorum, in quibus tantulam fiduciam collocare queas, tam exigua est copia, vt Phœnix plærunq; non sit rarior. Tantæ enim simultates nostra ætate in amicitiã grassantur, vt multi se nobis coniunctissimos esse præ se ferãt, seq; plusquam nostros esse omnibus argumentis quæ extare videntur, ostendant: quorum tamen animus presidiosa proditione totus scateat, quo sunt nobis omni ex parte inimicissimi: ac sub fucato amicitię nomine, sunt nobis infensissimi, & multo quidẽ periculosiores ijs, qui se tales haberi apertè volunt.[f] Quæ enim pestis maior aut nocentior fingi potest hoste familiari,[g] à quo prius damnum irreparabile accipimus, quàm suspicari quicquam possimus, quum ab eo facilè nobis possimus cauere, qui se aduersarium profitetur? [h] Quare prudẽtia summa opus est in deligẽdo amico, & modius salis cum eo antè edendus est, id est longa consuetudine explorãdus, quàm ei fidas, arcaniue aliquid cõmittas.[i] Ita de causa tua, inquit Sapiens, [k] disceptato cũ altero, vt arcanũ alij non patefacias: ne te dedecoret ꝗ audierit,

f dist. 93. cap. 1.

g Accurs. in l. 1. in princ. ff. ad Silen. & l. data, C. de donatio.

h Cic. in 3 Verr.

i Arist. Eth. lib. 8.

k Prouer. cap. 25.

atq;

atque ita irreuocabili inuraris infamia. Tributiur Biãti apophthegma etiã magis reftrictũ, quo iubemur ita amicũ diligere, vt aliquãdo fimus ofuri. [l] Quod in Mimis Publianis fic poftea vfurpatũ eft, *Ita amicũ habeas, poffe vt fieri inimicũ putes.*

[l] *Diog. Laer. in vita Biantis.*

Quo fanè dicto, Scipio apud Ciceronem [m] nullam vocẽ amicitiæ inimiciorem poffe reperiri ait, nec fe adduci poffe, vt à Biante, qui fapiens habitus effet vnus è feptem, autore profectum effe credat. Quî enim verè eum amare queas, cuius te olim inimicum effe poffe putes? Quanquam, vt cœteræ res humanę, fic nec amicitia in omnibus perfonis & temporibus, ad extremũ vitæ fpiritum conftans effe poteft, [n] propterea quòd hominum ftudia vel rebus fecundis & aduerfis, vel ingrauefcente ætate mutantur, & ipfæ amicitiæ ex diffidijs atq; contentionibus, aut ex priuato quodã commodo & vtilitate, cui pro fe quifq; ftudet, diffoluuntur. Verùm amicitia difiuncta, poftea efferre & exprobrare quę antea familiariter cõmunicata fuerint, hoc verò illiberale admodũ eft, nec nifi in deplorata ingenia cadere poteft.

[m] *lib. De amicit.*

[n] *L. eum debere, ff. de ser. vrb. præd.*

TEXTVS.

Qui quidem eo fretus, quòd vultus ſimilitudine planè Martinum referret, omne ius amicitiæ violare, & nouum fallendi genus vſurpare in animũ induxerit, ad quatuor illius ſorores, patruum, reliquos conſanguineos, ipſamq́ adeo Rolſiam, omnes deniq́ Artigatẽſes acceſſerit. Quibus adeo propria & certa indicia, et tãto numero, exhibuerit, vt non modò iis qui à familia erãt alieni, verùm etiam propinquis omnibus atq́ eidẽ ipſi vxori viſus ſit is eſſe quem ſe dicebat.

ANNOTATIO V.

Hoc in ſuo genere eſt omnium maximum, maximè prodigioſum & admi-

rabile, omniũ quę in vllis hiſtorijs Grę-
cis aut Latinis tum antiquis tum recen-
tibus extant. In illis ſiquidem certorum
hominum exempla occurrunt, quorũ
tanta erat inter ſe ſimilitudo, vt qui eos
conſpiciebant, incerti & dubij hęrerẽt,
neq; alterum ab altero diſcernere poſ-
ſent, imò alterũ alterius loco ſumerent.
Sępe etiam talis ſimilitudinis prętextu,
accedente fallendi audacia, multi ob-
ſcuro & humili loco nati, tam callidè vſi
ſunt, vt toti populo perſuaderent, ſe il-
luſtri quopiam & nobili genere ortos
eſſe: quales extiterunt Smerdes, Arche
laus, Equitius, Herophilus, atq; alij non-
nulli, quorum hiſtoria infrà ſuo loco
commodius narrabitur. Verùm ſi facti
huius omnes circunſtantias æqua tru-
tina examinare libet, reperiemus hoc
cęteris omnibus longè admirabilius eſ-
ſe. Quippe in nullo illorum tanta depre
hẽdetur ſimilitudo, licet multis figmẽ-
tis & neceſſarijs mendacijs phalerata
eſſet, quę vi tanta fuerit, quanta hoc fu-
iſſe conſtat, in quo conſanguineis om-
nibus, quatuor ſororibus, patruo ipſi
(qui ab ineũte illum ætate educauerat)

verba ſunt data: imò (quod multo magis mireris) vxor ipſa decepta, alterum pro marito admiſit, cum eo ſumma familiaritate coniugum more, toto triennio egit, quũ interim dolũ non ſentiret, ac ne ſuſpicaretur quidem: idq; eo magis quòd mulieres in rebus ſuppoſititijs fere ſunt acutiori & pſpicatiori iudicio quàm viri, præditę. Cuius rei documẽto erit Q. Sertorij vxor Romę, & Ioanna filia comitis Baldauini in Flandria, vt à nobis vberius dicetur. [a] Porro quod ad ſimilitudines attinet, quę aliquando inter homines extiterunt, nonnullę antiquitus obſeruatę ſunt, quę nemini interim fraudi fuerunt, aliæ tamen ad notabiles impoſturas ſtruendas valuere. Ex primo genere olim conſpecti ſunt Romę Vibianus & Publicius, [b] homines infimo genere nati, qui Pompeium Magnum ita vultu exprimebant, vt Romani eos Pompeios, Pompeiũ contrà modò Vibianum, modò Publicium appellarent. Par ſimilitudo inter Cornelium Scipionem & Suarium quendam ſeu (vt alij volunt) victimarium, Serapionem nomine intercedebat: [c] Itidem inter Hibre-

a Annot. 81.

b Plin lib. 7. cap. 12. Solin. Polyhiſt. ca. 5.

c Val. Max. lib. 9. cap. 15. Plin. et Solin. vbi ſup.

Hibream Milesium, clarissimum oratorem, & seruum quendam cuius nomen nō refertur: vt Asiatici omnes sibi planè persuaderent eos fratres esse. M. Antonio Triumuiro, Thoranius quidam duos adolescentes, ob maximam similitudinem, pro geminis vendidit, licet alter in Asia, alter in Gallia natus esset. Quod vbi ille resciuit, ob magnitudinē pretij (eos enim trecentis sestertijs, hoc est ter millenis septingentis quinquaginta coronatis, emerat) principio cœpit indignari. Cui Thoranius ostendere cœpit, quod ægrè ferre videbatur, id esse quod tanto pretio dignum iudicari deberet. Si enim gemini fuissēt, nihil tātæ admirationi habendum, quum ex ijsdem procreati, & sub eodem sydere editi essent. Nunc quum aliis atq; alijs parentibus, locis tanto interuallo disiūctis, hic in Asia, ille in Europa nati essent, id verò prodigij instar meritò videri debere. Hac oratione M. Antonio ita satisfactum est, vt dicere postea soleret, nihil esse in suis facultatibus quas possidebat maximas, quod æquè ac duos illos adolescentes charum haberet.

d Plin. & Solin. locis citatis.

[d] Fuit olim in Sicilia piſcator quidam, Suræ, tum illic proconſuli adeo ſimilis, vt non ſolùm corporis forma, ſed etiam ſermone ipſo pares eſſent, ambo quippe balbi. Cui Sura per iocum aliquando mirari ſe dixit, vnde tanta ſimilitudo exiſteret, quum pater meus, inquit, nũquam in hanc prouinciam venerit. Quibus verbis quum obliquè hominis matrem videretur perſtingere, ille non inſcitè reſpondit, non eſſe cur tantopere miraretur: patrem enim ſuum crebrò Romam itaſſe, par pari illi referens, & in illius matrem coniiciens, quod de ſua ab eo dictum acceperat. [e] Sebaſtianus Munſterus refert, poſt tertiam Burgundionum cladem, quà ipſi ab Heluetiis deleti, & Carolus eorũ dux interfectus eſt, (id autem accidit ano fere 1477) venit quidãBruxellas tamprope ad Caroli ſimilitudinem accedens, vt eum populus ſeriò affirmaret eſſe, quem omnes pro mortuo haberent, quum interim ille rem conſtanter inficiaretur. [f] Franciſcus Sfortia, dux Mediolanenſis inter ſuos iuuenem militem habebat ſui ſimillimum, vt à commilitonibus paſſim

e Plin. Solin. & Val. Max. ibidem.

f Munſter. Coſmog. lib. 2.

ob

ob eam cauſam iunior princeps appellaretur: ipſe quoq; dux ſe frequenter illo intuendo, tanquam ſpeculo quodam oblectaretur, in quo ſuam ipſius imaginem, oris & corporis habitum, ac vocẽ quoq; ſuam, agnoſcebat. Idem dux eodem tempore ſcurram apud ſe habebat Marcheſinum, qui Sigiſmundum Malateſtam ducis generum, quòd ſibi perſimilis eſſet, filium ſolebat appellare. Quæ res tanto pudori erat ipſi Malateſtę, vt quoties Mediolanum ad ſocerum proficiſci vellet, eum per nuntium rogaret, vt Marcheſinus aliò ablegaretur.[g] Cęterùm de aliis ſimilitudinibus, quarum ſecundum genus fecimus, quę occaſionem inſignis cuiuſpiam fallaciæ, aut magnas res ſuſcipiendi, præbuerũt, aliàs loco aptiori, Deo dante, agemus.[h] Hîc verò cupiet aliquis ſcrutari & intelligere, quidnam cauſæ ſit, cur homines diuerſis progenitoribus & locis maximè diſſitis orti, tantam inter ſe gerant ſimilitudinem, tum vultu, tum toto corpore, vt non facilè inter ſe dinoſcantur. Is ergo ſic habeat velim, primùm tantæ rei cauſam ad æterni naturæ autoris in-

g *Baptiſta Compoſulg. Memorabiliũ lib. 9. cap. 15.*

h *Annot. 85.*

finitam ſapientiam (cum eo honore & reuerentia qua dignus eſt) referendam eſſe: qui neque hominum ſtirpibus aut cognationibus, neq; regionibus, neque voluntatibus ſeſe aſtringit, ſed pro incomprehenſibili ſua prouidentia, arcanis, altis & ab omni humana mente remotis iudiciis, ſuas quibuſq; rebus ideas & formas tribuit. Deinde illud tamẽ fere vſu venire perſpicimus, vt harum ſimilitudinum nõnihil intra cognationum genera conſiſtat. Enimuero vnumquodque animal non modò ſibi ſimile gignit, ſed aliquid propriæ & natiuæ virtutis impertit.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.[i]

i *Horat.* Car. *lib.* 3.

Vt in poſteris nonnunquam conſpiciantur modò nerui, modò cicatrices, modò alia quæpiam à maioribus ſigna. Quale illud eſt quod de Lepidis Romanis narratur, inter quos ex eadem domo tres extiterunt, qui alterum ex oculis pellicula tectum gerebant. Item de Nicea Byzantino, qui Mauri inſtar niger pro-

prodiit, auo quàm matri ſimilior, quæ candida & formoſa, ex adulterio tamen ab Æthiope genita fuerat.[k] Sed tamen non eſt tanta in natura & proſapia virtus, quin ſubinde animaduertamus poſteros degeneres, maioribus admodum eſſe diſſimiles: vt ex formoſis diformes, ex robuſtis imbecilles, ex probis & honeſtis improbos & ſceleratos oriri contingat.[l] Alioqui ſanè, niſi hoc ita ſe frequenter haberet, Reipublicæ referret, lege rata & immutabili, diformibus, imbecillibus & ſceleſtis matrimonio & mulierum congreſſu prorſus interdici, vt omnes hac ratione formoſi, robuſti & probi naſcerentur. Qua profectò in re Alexander Aphrodiſæus magno ſe labore conficit, dum cauſam conatur inueſtigare & tradere, cur non raró contingat, vt craſſus quiſpiã, tardus ac propemodum hebes, liberos gignat ſolertes, prudentes & acutos. Cuius rei cauſam hanc tandem ſtatuit, quòd qui tardiore eſt ingenio, is in ipſo coitu ita ſe totũ præſenti voluptati percipiendę addicit, vt nihil aliud animo cogitet, quẽ totum corpori immerſum detinet. Itaq;

k Plin. lib. 7. cap. 12.

l Plut. De plac. philoſ. lib. 5. cap. 12.

ex eo corpore ductum & haustũ ſemen, cui ſpiritus admixti ſunt, multum habet ipſi⁹ facultatis intelligendi: quo fit vt liberi naſcãtur ipſo patre prudẽtiores. E diuerſo, qui ingenio ſunt acuto, aut etiã eruditione pręſtant, quia eorum anim⁹ in perpetua quadam cogitatione verſatur, in ipſo venereo complexu alias res agunt. Quare ſemen quod tunc proflu-it, quum nihil niſi corporeum habeat (animo nempe tum peregrinante) non multum illius præſtantiſſimæ facultatis habet. [m] Quæ cauſa multorum iudicio fuit, quamobrem Ariſtarchus Alexandrinus, ſummæ vir eruditionis, Ariſtagoram & Ariſtarchum filios habuerit ſtolidos, bardos & propemodum amentes. [n] Hanc ſententiam confirmat locus quidam inſignis Spartiani: cuius verba ſi proferam, non erit, opinor, lectori ingratum. Sic igitur ille ad Imp. Diocletianum ſcribit. Conſtat Auguſte neminem propè magnorum virorum optimum & vtilem filium reliquiſſe. Deniq; aut ſine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, vt melius fuerit de rebus humanis ſine poſteritate diſce-

[m] *Alex. Aphrod. Prob. l. 29.*

[n] *Petrus Crinit. Honeſt. diſcip. lib. 21. cap. 9.*

diſcedere, & vt ordiamur à Romulo: hic nihil liberorũ reliquit, nihil Numa Pompilius quod vtile poſſet eſſe Reipublicæ. Quid Camillus, num ſui ſimileis liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Iam verò quid de Homero, Demoſthene, Vergilio, Criſpo, Terentio, Plauto, cæteriſq; aliis loquar? Quid de Cæſare? Quid de Tullio, cui ſoli melius fuerat liberos non habere? Quid de Auguſto, qui nec adoptiuum bonum filium habuit, cum illi eligendi poteſtas fuiſſet ex omnibus. Falſus eſt etiam ipſe Traianus in ſuo municipe ac nepote deligẽdo. Sed ad genitos veniamus. Quid Marco felicius fuiſſet, ſi Commodum non reliquiſſet hæredem? Quid Seuero ſeptimo, ſi Baſſianũ non genuiſſet? Verùm vt ad rem redeamus, ac ſimilitudinum cauſas indagemus, mihi nõ diſplicet Empedoclis & Phyſicorum opinio, qui id putant accidere poſſe ex imaginatione quadam, quæ animo mulieris in ipſo concipiendi articulo occurrit, cui tantum eſt virium in eum fœtũ qui effigiatur, vt ipſius rei character quaſi

inuſtus perpetuo hæreat. [o] Qua ex cauſa ſæpius olim accidit vt pueri picturis euaderent ſimiles, quas matres in deliciis apud ſe habebant. [p] Id quod ita habere teſtatur illa, quæ quum Æthiopis effigiem quæ ad lectum erat, in concipiendo fœtu attentius intueretur, partum eodem colore edidit. Narrat alicubi D. Hieronymus [q] diformẽ quandam mulierem, quę maritum itidem pari forma iniucundum habebat, filium elegantẽ peperiſſe. Quæ quum ob eam cauſam adulterij nomine vehementer eſſet ſuſpecta, ab ipſa tamen culpa abeſſe deprehenſa eſt conſilio & ſapientia præſtantiſſimi illius medici Hippocratis. Is enim iuſſit perquiri num in cubiculo extaret inſignis quædam pictura, puero recens edito ſimilis: atq; ea reperta, mulierem ipſa etiam flagitij ſuſpicione liberauit. Philoſophorum libri id paſſim docent, quæ mulieribus, dum in ſemine concipiẽdo occupantur, ob oculos verſantur in iis magnam eſſe vim ad formã fœtui imprimendã. Qui igitur ſigna & tabulas libenter apud ſe habent, videãt ne inelegantes, difformes aut monſtroſas

o Accurſ. l. quæret aliquis, ff. de verb. ſig. & l. non ſunt liberi, ff. de ſta. ho.

p Plutar. De plac. philoſ. lib. 5. cap. 12.

q Quæſt. in Geneſ.

ſas vllas patiantur collocari, vt huiuſmodi malis obuiam eatur. Nemini obſcurum eſſe credo quid Iacobus hac in re excogitarit: qui cum Labane ſocero pactus, vt pecudes ex toto grege maculoſę & verſicolores ſibi pro mercede adiudicarentur, virgas virentes è diuerſis arboribus delibrauit, eaſque cum corticibus in canalibus aquariorum poſitas ouibus & capris obiiciebat, quę illis conſpiciendis, fœtus pari colorum varietate diſtinctos edebant. [r] Non deſunt qui affirment mulierem quandam Carolo IIII. Imperatore, quia in concipiendo imaginem D. Ioannis Baptiſtæ fixo obtutu aſpexiſſet (qui pellib⁹ indutus pingitur) filiam hirſutam inſtar vrſi pepeiſſe. Lodoicus viues ſingularis vir eruditionis & in omnib⁹ diſciplinis verſatus, Margaretam Maximiliani Imperatoris filiam, ſcribit aliquando narraſſe Ioanni Lainuſæo, homini docto, & Ferdinandi Vngariæ Regis Oratori, quemadmodum in Brabantiæ oppido, quod Boſcunducis appellant, quū in ſupplicatione publica cuidam ex Diuorum numero conſtituto,

r Geneſ. c. 30.

nõnulli in ea pompa,(vt ex veterum ceremoniarum traditione fieri ſolet) Angelorum,alij Cacodęmonum ornatu incederẽt,vn⁹ ex iſtis perſonatis, poſtquã diu laſciuiiſſet & tripudiaſſet, domum ſtatim pruritu percitus excurrens,vxorem corripuerit, atq; in lectum coniectã, velle ſe cacodæmone imprægnare dixerit, quod etiam perfecit. Filium ſiquidem procreauit, infœlici genio ſimilẽ: qui ſimulac natus eſſet, exilire & curſitare cœpit. [s] Quòd ſi quæ à nobis commemorata ſunt, Lectori nondum ſatisfaciunt, & amplius quærendũ putet, quamobrem impreſſionum illæ in conceptu varietates hominum propriæ ſint, non aliis itidem animantibus communes: mihi idoneum reſponſum daturus videor, ſi cum Plinio dixero, cogitationum velocitate, ingeniorum celeritate & ſpirituũ varietate fieri, vt diuerſis formis & notis ſignẽtur, quum in cæteris in ſuo quibuſq; genere animi cõprehenſiones ſint vniformes.Ex quo effici,vt quũ non tã numeroſas habeant imaginationes & formas animo obuerſantes,fœt⁹ ſibi perpetuò ſimiles producant.

s Ludouicus Viues in 12. lib. Aug. De ciuit. Dei.

Quin-

[t] Quinetiam ex eadem cauſa conſequi, vt homines quoque, quia in ipſo Venereæ titillationis articulo, vnam fere voluptatem, qua perfunduntur, in animo habent, ſui ſimiles liberos, non raro gignant. Vnde iuris noſtri quidam interpretes reſponſum eliciunt, [u] quo veterem illam quæſtionẽ decidant, Si mulier defuncto marito, alteri ſtatim nupta, nono poſtea menſe patiat, vtri ſit tribuẽdus partus? Tametſi enim multi primo eum adiudicant, [x] quum præſertim ſecundus alioqui culpãdus ſit, quòd nimia feſtinatione alterius viduam duxerit: [y] alij ſecundo malunt tribui, partim quia diutius agrum ipſum coluit, id eſt rem cum ea habuit, [z] vt hunc partum ederet, partim quia in eius domo & matrimonio conſtante natus eſt: [aa] Alij cõtra ad vtrumq; pertinere contendunt, quo modo Lex nonnunquã vnum eundemq; ſeruum (qui vno tempore vnius tantùm domini neceſſariò eſt) duorum ſimul dominorum, & vtriuſq; in ſolidũ eſſe iudicat: [bb] neq; deſunt qui propter ſanguinis & ſeminis commixtionem, [cc] neutrius eſſe ſtatuunt: [dd] Tamen non-

t, Plin. lib. 7. cap. 12.

u Bar. Bal. & alii, in l. Gallus, ff. de lib. & poſt.

x qui prior, de reg. iur. in 6.

y L. 2. verſ. ſi quis tamen, ff. ſi quis cautio.

z L. Titia, ff. de ſolutio.

aa L. filium, ff. de iis qui ſunt ſui.

bb L. duo ſocii, ff. de hæred. inſtit.

cc L. liberorũ, §. 1. ff. [illegible] iis qui not. [illegible]

dd L. 1 [illegible] bon.

nulli ob eam quam dixi causam, in ea sunt hæresi, prudenter videndum esse, vtri maritorum similior sit, [ee] propterea quòd fere fit (quod etiam celeberrimus medicus Galenus ostendit) [ff] vt liberi parentes suos formę propinquitate referant. Neque verò me latet plerosque in ea esse sententia, vt spurij & illegitimi eius potius similitudinem exprimant, qui pater esse putatur, id est mariti: id adeo, inquiunt, quia mulier quum ab adultero comprimitur, de marito semper cogitat, cuius reditum metuit: [gg] ipsę porro imaginationes (vt antea demonstrauimus) ad conferendam fœtui formam qui tum concipitur, magnam vim obtinent. [hh] Quanquam potest facilè quilibet diuersum statuere, tum experientia ipsa rerum magistra edoctus, tum grauium testium & doctorũ autoritate confirmatus: velut Phocylidis Græci poetæ qui ait,

Non faciunt similes stuprata cubilia natos.

Quocirca Horatius, quum Augustũ Imperatorem laudaret, qui summa seueritate adulterium repressisset, inter cętera ait effecisse vt continentiæ casti-

ta-

ee L. quòd si nolit, §. qui mancipia, & ibi Accurs. ff. de ædil. edic.

ff De semine lib. 2.

gg Iac. Butr. in l. fin. C. de Carb. edic.

hh Accurs. in l. quærei ff. de verb. sig.

tatiſque deinceps maius eſſet ſtudium, ac matronę ſobolem parentibus ſimilē procrearent.

[ii] *Nullis polluitur caſta domus ſtupris:*
Mos & lex maculoſum edomuit nefas,
Laudantur ſimili prole puerperæ.
Culpam pœna premit comes.

ii *Carm. lib. 4. od. 5.*

Accedit huc, quòd videmus ſpurios vero & naturali patri non corpore dũtaxat, vultu & lineamentis, ſed moribus etiam atque ingenio ſimiles euadere.[kk] Ac ne illud quidem profecto valde veriſimile eſt, adulterã in ipſo voluptatis & conceptionis tempore, magis de viro abſente cogitare, quàm de præſente adultero, quẽ in complexu tenet, in quo tum corpore tum animo tota hæret, vt in eum coniectos oculos habeat, eumq; continenter impura laſciuia & omni blanditiarum genere delinire ſtudet. Si deniq; cauſam placet inquirere, cur aliàs patri, aliàs matri proles ſit ſimilior: cum philoſopho [ll] dicam, ſi viri maior vis fuerit, ſimilẽ illi partũ fore: contra ſi fœminæ ſemẽ exuperet, eius ſimulacrũ & formam partum accepturũ: ſin verò ęquales ambo vires cõtulerint, vtriuſq;

kk L. *ſuper ſtatu*, C. *de quæſtio. c. ſi gens, diſt.* 56.

ll *Ariſt. De Gener. animal.*

ſimilem fore, diuerſis tamen corporis partibus & locis. A qua ſententia non longè aberat Anaxagoras, ſimilem ei fore prolẽ dicens, qui plus ſeminis profuderit.

TEXTVS.

Vt mirandum minimè fuerit, ſi ipſa, quum incredibili cupiditate videndi et recuperandi mariti duceretur.

ANNOTATIO V.

Caſtæ ac pudicæ matronæ, cui maritus charus ſit, nihil accidit quod pluris faciat, quàm vt eum coram habeat, nihil tam moleſtũ & luctuoſum, quàm ſi domo diu abſit. Hoc teſtantur querelæ & deſideria cum ægritudine coniuncta, quæ apud Ouidium extant, cum [a] Penelopes (quam verum pudicitiæ exemplum & ſpeculum ſtatuere licet) de ſuo Vlyſſe, Hermiones de Oreſte, Deianirę de Hercule, tum verò Hippodomię de ſuo Proteſilao. Cuius abſentiã tanta lamẽtatione proſecuta eſt vt quũ audiiſſet eũ ab Hectore interemptũ eſſe, in furo-

a In epiſt.

furorẽ præ impatientia corruerit,& vitæ pertæſa, hanc ſibi à Diis immortalib⁹ doloris leuationem dari petierit, vt amatoris mortui animam videre liceret. Quod quum obtinuiſſet, in ipſius vmbræ complexu animam ipſa efflauit. Neque profectò dubitandũ eſt, quin ſumma eius qui amat cupiditas ſit, vt rem amatã in conſpectu habeat, ob ſingularem voluptatem qua ex illius conſpectu afficitur. Vnde Grecis amor ἔρως dictus eſt, quaſi ὅρως, propterea, quòd ex aſpectu oritur & alitur amor: quemadmodum canit Propertius,[b] *b Eleg.lib.2.*

Si neſcis, oculi ſunt in amore duces.

Itaq; Iuuenalis[d] prodigij loco habet, vt qui cœcus eſt, amore capiatur. Martialis quoq; Codrum exagitat, qui quũ oculis careret, tamen in cuiuſdam mulieris amorem vehementer exarſit. *d Epigr.lib.4.*

Plus credit nemo quàm tota Codrus in vrbe,
Quũ ſit tam pauper: quomodo? Cæcus amat.

TEXTVS.

Et Tillius multa ſingularia indicia proferret, de rebus

et verbis quæ occulta inter coniuges intercedunt, quæ aliis vix nota esse possunt, et quidē eousq; vt locum, tempora et articulos exprimeret, quibus occultissima, quæq; ab eis fieri consueuerūt (quæq; facilius est intelligere quàm honestum referre) verba quoque rem ipsam vel antegressa vel subsecuta commemoraret: ipsa etiam non minus quàm reliqui, sibi persuasisset ipsum reuera Martinum Guerram esse.

ANNOTATIO VI.

Prudentius se gesserunt Q. Sertorij vxor Romæ, & Ioanna comitis Flandriæ Balduini filia. Quum enim is qui se Q. Sertorij filium affirmabat, & Romę, tan quam ille esset, à multis stiparetur, eius vxorem velut matrem accessisset, indiciaque aliquot familiaria admodum, occulta tamen & vera ederet: sola con-

tra

tra omnium ſententiam, conſtantia magna & pertinacia pernegabat eſſe ſuũ, & Q. Sertorij filium, atq; hominis dolum, fallaciam temeritatẽq; patefecit.[a] Eodem modo, quum poſt mortem Balduini Flandriæ comitis & Imperatoris Conſtantinopolitani, qui in Græcia interemptus fuerat, quidam in Flandria prodiret, qui ſe Balduinum profitebatur, licet ob ſimilitudinem maximam & notas quas magno numero proferebat, adeo ſibi multitudinis animos conciliaſſet, iam à Flandris pro vero principe haberetur: tamen Ioanna filia, quę mortuo patre rerum gubernacula acceperat, neque pro patre, neq; pro comite eum agnoſcere vnquam voluit: Verùm quum fraudem ſubeſſe ſuſpicaretur, Regis Ludouici v i i i. opem implorauit, qua ratione dolus innotuit.[b]

a *Valer. Max. lib. 9. cap. 16.*

b *Paulus Aemilius.*

TEXTVS.

Ita factũ eſſe, vt Tillius ipſa actricis perſona primùm potitus, eam per trienniũ et eo amplius,

pro vxore familiari conuictu habuerit: deinde omnia Martini bona occupauerit, quæ tum Artigati possederat, tum Andææ, in finibus Cantabrorum, vnde Martinus ipse oriundus erat.

ANNOTATIO VIII.

Romæ olim Trebellius Calca se Clodij filium professus, proq; eo fere ab omnibus habitus, ac populo gratiosus, Clodij bona occupare iure adeundæ hæreditatis conabatur. Quumque ab hæredibus testamento constitutis, prohiberetur, tanta fuit petulantia & temeritate vt eos in ius vocaret. Ad extremum tamen iudicio Centumuirorum causa inferior discessit. [a] Quidam insuper, cuius nomen tacetur, qui se Cn. Assidionis filium mentiebatur, parum abfuit quin Corn. Syllæ tempore verum hæredem patrimonio expelleret. Ita enim fallaciam suam concinnauerat, vt secundum eum à iudicibus pronunciaretur.

[a] Val. Max. lib. 9. cap. 16.

retur. Verùm Augustus Cæsar princeps incomparabili ingenio, prudentia & fœlicitate, dolo per summam solertiam patefacto, bona vero hęredi restitui iussit, veterator ipse in carcere obiit. [b] Eodem tempore Mediolani prædiues quędam matrona Rubria nomine, infausto casu se concremauerat. Post cui⁹ mortẽ quum hęredes bona iam magna ex parte vendidissent, prodiit quædam quę se Rubriam affirmans, in integrum vt restitueretur, postulabat: Ac ei quidem cùm alij multi, similitudine, quæ maxima erat corporis & morum, decepti, tũ Augusti milites suffragabantur. Sed singularis celeberrimi & generosi Imperatoris prudentia quò minus res perficeretur, impediit. [c]

b Ibidem.

c Ibidem.

TEXTVS.

Quæ quidem bona ipse multis emptoribus vendiderit.

ANNOTATIO IX.

Hinc controuersia in posterum oriri

poterit, vtrum verus ille maritus qui po-
stea venit, retractare poterit talem bonorum alienationẽ, neq; prędia modò, sed etiam fructus quos inde emptores à contractus tempore perceperint, repetere. Ad cuius quęstionis decisionẽ hoc statuendum est, licere cuiq; liberè non solũ rem suam vendere, cuius dominiũ & possessio penes eum sit, sed etiam rem alienã distrahere, esseq; verã hanc emptionem & venditionem, [a] in eo quidẽ quod venditoris damnum spectat, qui huiusmodi contractu tenetur vel rem venditam exhibere, vel soluere quanti interest, insuper etiam autoritatem indemnitatemq; emptori pręstare, [b] si quidem res ab aliquo tertio vindicetur. Quod autem ad verum rei distractæ dominum attinet, nulla est tanta huiusmodi contractus vis, vt ei fraudi damnoue esse possit. [c] Nam quod nostrum est, nolentibus nobis adimi nõ potest. [d] Iniquum enim profecto & ab omni iure alienum fuerit, si quis me inuito meum teneat & possideat. Adde, quòd nec traditione cuiuspiam rei, nec vlla conuentione, siue ea fiat dispositione testamen-

a L. rem alienam, ff. de cõtrah. empt.

b L. ex empto. in princ. ff. de act. empt.

c L. fin. & ibi Bald. C. si res alie. pig. da. sit. Accurs. in l. si sine, C. ad Vell.

d L. id quod nostrum, ff. de reg. iur.

men-

mentaria,[f] donatione, venditione, siue alia quauis contractus ratione, plus iuris transferri potest, quàm habuit is qui eam tradidit.[g] Quocirca vt ad nostrum argumentũ redeamus, sic habendũ est, contractus omnes ab impostore isto Tillio factos, Martino nocere nõ posse, qui sine vlla dubitatione ab emptorib⁹ prædia recuperabit.[h] Nã fructus ipsi certè penes emptores erunt, modò eos bona fide & emisse & possedisse cõstet, id est, vt Tilliũ illum venditorẽ, Martinũ esse tãtisper crediderint. Id quo planius intelligatur, sciendũ est, quòd ex bona fide eius qui emit aut alia ratione contrahit cũ eo q vulgo credebatur verus rei possessor, duo oriuntur notatu dignissima. Primũ est, quòd qui rem titulo emptionis aut alio, bona fide possedit, fruct⁹ rei percepturus est, quamdiu ea fide tenebit, vt qui hac quidẽ in re veri domini locũ obtineat, & nomẽ præferat.[i] Alterũ est, quòd tamdiu eã cum illa fide possidere poterit, vt successu tandẽ tẽporis prescripturus sit, id est diuturno vsu proprium iustum rei dominiũ consecutur⁹, nec vllo pacto ea cessurus.[k] Nisi

f L. si. filio, §. 1. ff. sol. ma.

g L. hæredẽ, l. nemo plus, ff. de reg. iur.

h L. 2. C. de vsucap. pro emp. l. si filius. c. de dona. l. rem alienam.

i L. bona fidei, ff. de acq. rer. dom.

k L. si fur. §. 1. ff. de vsucap.

forte ille venditionis contractus fuerit de bonis pupilli,[l] aut contra legis vel testatoris prohibitionẽ:[m] Tum enim emptor quantũuis bonę fidei videatur, & tantę ꝓbitatis, quãta vel in Scipione Nasica extitit, nulla præsciptione aut lõgissima possessione rẽ sibi vindicabit.[n] Porro in nostro iure is bonæ fidei possessor dicitur, vel ab eo qui, quem pro rei domino habet, vel eius procuratore, tutore aut curatore titulum habet.[o]

[l] d. l. bonæ fidei.

[m] L. 2. C. de vsucap. pro empt.

[n] d. l. 2.

[o] L. quæcunque, §. vlt. ff. de publicia l. bonæ fidei ff. de verb. sign.

TEXTVS.

Quo in errore dicta Rolsia Supplicans triennio & eo amplius, versata fuerit.

ANNOTATIO X.

Magna fuit profectò adulteri istius astutia, qui hanc mulierem tanto temporis spatio in illo errore detinuerit, vt se eius vxorem esse persuasum haberet. Sed quoniam vbi error interuenit, ibi negamus consensum aut voluntatem intercedere,[a] & maleficia non nisi destina-

[a] L. si per errorem, ff. de iurisd. l. sed hoc ita, ff. de aq.

ſtinata voluntate & peccandi propoſito fieri ſtatuimꝰ,[b] in primis verò adulteriũ, aut quoduis ſtupri genus,[c] hæc mulier (vt fuſius à nobis loco magis opportuno dicetur) iſtius erroris, cauſa excuſationem aliquam meretur. Quod Alexander III. Pontifex diſertè videtur decidiſſe, & ſtatuiſſe.[d] Sic enim tum Pontifices, tum Imperatores, mulierẽ, quæ ſecundum matrimonium contrahit, excuſant, quæ maritum ſuum cum vulgo putauit mortuum,[e] maximè ſi ille amplius quatuor annis, idq; militiæ, domo abfuerit. Ita virginem quoq; excuſant, quæ coniugato nubit, quem cœlibem eſſe credidit:[f] maritum itidem, qui cũ vxoris ſorore, quam in lecto offendit, & vxorẽ eſſe arbitratur, rẽ habuit.[l] Quinetiam Lotus nullas luit pœnas, qui cum ambabus filiabus, quæ furtim eius lectũ ſubierant, vxorem ſecum iacere exiſtimans, concubuit:[g] neq; item Iacobus qui Leam compreſſit, quam Rachelem eſſe putabat.

b l. verum, ff. de fur.
c l. miles, §. penul & l. penul. ff. de adul.
d c. 1. de eo qui dux. in mat.
e l. vxor, Ca. de repud. cum per bellicam, 34. q. 1.
f c. ſi virgo, 34. q. 1.
l c. i. §. quod autem 39. q. 1. C. in lectum 34. q. 1.
g Geneſ. c. 19. & c. 30.

T E X T V S.

Quo quidem tempore ſimul

habitaſſe, coniugatorum more, menſa, conuictu & lecto communi: vt ex ea conſuetudine duo liberi prodierint, quorum alter mortuus eſſet.

ANNOTATIO XI.

Dubitauerit hîc quiſpiam, num liberi illi legitimi ſint? Ac de ea quidem re, in vtramque partem pluribus diſputari poteſt. Nos verò vt breuiter totum expediamus, neq; nodum in ſcirpo quæramus, id extra dubium omnino ponimus, legitimos illos eſſe, idque propter bonam matris fidem, quæ ſibi cum vero marito rem eſſe, exiſtimauit.[a] Qua etiam ratione ſi qua mulier ſacerdoti nuberet, quem tamen matrimonio con trahendo idoneum eſſe crederet, liberi ex eo connubio procreati legitimi haberentur.[b] Vt enim ſpurij & illegitimi reddantur, vtrumque contrahentium, fraudis & obſtaculi gnarum eſſe oportet.[c] Præterea in rebus dubiis, lex vult & ſtatuit, vt interpretatio in meliorem par-

a c. 2. c. referente, c. ex tenore, qui fil. ſint leg. gl. c. 1. de eo qui duxit in matr. Glo. cle. 1. de conſan. & affin.

b Bal. l. qui contra, C. de inc. nup. Ang. Are. in § ſi aduerſus, de nup. Panor. in c. 2. & d. c. ex tenore.

c c. cum inhibitio. §. fin. & ibi gl. de clād. deſpon.

partem fiat, ita vt legitimi habeantur,[d] quos etiam nonnulla ſuſpicio eſt, ex illicito congreſſu natos eſſe.[e] Quanquam ſi quid fidei Interpretibus libet adiungere, quod ex iuris Pontificij placitis planum eſſe videtur, id iure Cæſareo in dubium reuocari poterit. Sic enim Imperator ſcriptum reliquit:[f] Si qua mulier ſeruo nupſerit, liberum eſſe credens, qui poſtea ſeruus iudicatus ſit, dotem reſtitui debere illam quidẽ, ſed liberos ſpurios & illegitimos fore.[g] Alio inſuper loco Imperatores Valentinus, Theodoſi⁹ & Arcadius ſtatuũt vt q contra legũ pręcepta nuptias cõtraxerit, liquidò oſtẽdant ſe in errore nõ ſimplici quolibet, ſed acerrimo nõ affectato ſimulatóue cõſtitutos fuiſſe.[h] Quib⁹ verbis innuunt, ignorantiã affectatã, aut leui de cauſa natã (qualis fortè in hoc facto eſſe poteſt) nõ ſatis fore ad excuſationẽ afferendã. Quin & illud addũt, dummodo errore cõperto, cõiunctionẽ huiuſmodi ſine vlla ꝓcraſtinatiõe diremerint. Id ꝙ nõ eſt hîc factũ. Ego verò, ſemper ſic ſenſi, nihil interius Cæſareũ & põtificiũ in hoc quidẽ facto diſſidij eſſe.

d l. miles, §. defuncto. ff. de adult. l. in liberæ, ff. de rit. nup.
e d. §. defuncto.
f L. 3. ff. sol. mat.
g L. qui contra, §. 1. C. de inceſt. nup.
h d. l. qui contra, ad fi.

i d. l. 3.

Antoninus enim[i] casum singularẽ proponit, quum mulier seruum duxit: cũ quo omnibus constat nullum iustum matrimonium contrahi posse.[k] Constitutio autẽ Valentini[l] de liberis non agit, legitimi an spurij censendi sint: tantùm pœnam iis infligit, qui nuptias contra legum præcepta & prohibitiones contraxerint. Quod & Accursius animaduertit.[m]

k L. 3. de incest. nup.
l d. l. qui contra, §. 1.
m Accurs. d. §. 1. d. l. qui contra.

TEXTVS.

Se tandem certiorem factum, de prodigioso dolo & inaudita impostura, qua ille vsus fuerat, sibi nomen et personam Martini Guerræ mariti sumens.

ANNOTATIO XII.

Quum nomina dandi & imponendi, ea fuerit causa, vt homines agnoscerentur & ab aliis discernerentur,[a] licet cuiuis suo arbitratu nomen quodlibet sumere, atq; illud identidẽ postea mutare,

a L. ad recognoscendos, C. de ing. & manu. §. si quis in nomine de legat.

re, modò dol⁹ malus null⁹ subsit, neue huiusmodi mutatio vt alteri fraus fiat, aut damnũ inferatur, cõparata sit.[b] Alioqui enim si ad alterum decipiendũ, aut iniuria afficiendum hoc suscipiatur, crimen falsi fuerit,[c] morte ciuili saltẽ puniendum.[d] Quod ad suppositas personas attinet, nihil certi poteſt tradi: quũ apud veteres interdum pœnam impositam habuerit, aliâs impune facta fuerit, pœnę porro nunc acriores, nũc leuiores extiterint, quemadmodum suo loco dicemus.[e] Interea operę pretium eſt scire, in iure noſtro de alio Suppositionis genere agi, quum scilicet vxor in domo mariti puerum, tanquam illius sit (qui tamen ab alio genitus eſt) supponit, qui poſtea ad bonorum possessionẽ vocetur.[f] Crimen profecto grauissimum, quod leges seuera animaduersione sanxerunt, vt non modo de ipsa muliere supplicium sumeretur, quæ tantum nefas machinata, sed de iis etiam quorum opera vel consilio vsa fuerit.[g] Quumq; in aliis criminibus, procedente tempore[h] aliqua impunitas possit conciliari: qui verò huius semel affinis esse com-

b L, vnica, C. de muta. nom. & inf. annot. 78.
c L. falsi, ff. de fals. l. Titio, ff. ad municipal.
d l. 1. §. vlt. ff. de falsis.
e Annot. 81.
f L. 2. ff. de Carbo. edic. l. qui falsam, §. accusatio, ff. de fals. l. 1. eo. tit. C.
g d. l. 2. ff. de Carbo. edic.
h L. in cognitione, ff. ad Syllã. l. adulterii, Cod. de adult. l. querela, C. de fals.

pertus fuerit, pœnam nullo quantumuis diuturno temporis interuallo effugere poteſt:[i] Neq; interim omittendũ illud eſt, pœnam hanc licet capitalem Imperator eſſe velit,[k] nõ eſſe tamẽ certam, propterea quòd nomen hoc de morte naturali vel ciuili accipi poteſt.[l] Qua in re meum ſemper fuit iudicium, vt res tota de mortis genere, Iudicis arbitrio permittatur, qui pro circumſtantiarum omnium ratione, quas diligenter expendet, pœnam vel grauiorẽ vel leuiorẽ ſtatuet:[m] maximè in noſtra Gallia, vbi de criminibus nonniſi extra ordinario iudicio cognoſcitur: in quo pœnæ atrocitas & leuitas ex Iudice tota pendet.[n]

i L. qui falſam, §. accuſatio. ff. de fal.
k L. 1. C. de falſ.
l L. edicto, ff. de bon. poſſeſſ. l. fin. necem, §. ſi deportatos, ff. de bon. libert.
m L. 1. §. 1. ff. de effractor.
n L. hodie, ff. de pœn.

TEXTVS.

In totam rem diligentius inquiſiiſſe, idq; ex autoritate Prætoris Regienſis: vt cauſa demũ tota complanata, concludendo contra dictum Tillium, poſtulauerit geminã ei multam, tum

igno-

ignominioſam, tum pecuniariã irrogari. Ita vt capite aperto, diſcalceatus & induſio tantùm indutus, tedam accenſam manibus tenens, ſe in Deum, Regem & ipſam Rolſiam grauiter peccaſſe fateatur: quam impia temeritate & proditione deceptã et circumuentam ludificatus ſit, Martini Guerræ veri mariti nomen perſonamq; falſo emẽtitus: cuius ſe flagitij ex animo pœnitere publicè confiteatur, et veniam oret. Pecuniariam inſuper multam bis millenarum librarum luat: deniq; victus victrici totius litis impenſas et damna reſarciat.

ANNOTATIO XIII.

In Gallicis iudiciis hic eſt mos, vt

Procurator Regius qui vocatur, crimina capite damnari & plecti postulet: quum interim priuatus litigator, qui damnum proprium conqueritur, ciuilem tantùm pœnam expetere possit, pro eo ac sua interesse docet. [a] Itaque capitali supplicio reum affici non postulat: multam duntaxat pecuniariam vel ignominiosam persequitur. Eam tamen vtilem vel honorariam patria lingua appellant.

[a] *Gul. Bened. in c. Raginut. in verb. mortuo itaque testatore, 1. & num. 159. de testa.*

TEXTVS.

Tillius reus ecōtra grauiter conqueri cœpit, siquis vnquam à cognatis indignis calumniis vexatus sit, se profecto eum esse. Quem quum omnes satis intelligerent, esse reipsa Martinum Guerram Artigatensem, Petrum tamen Guerram patruum cum suis generis, nouum crimen, & antea inauditum aduersum

se

ſe excogitare & architectari in animum induxiſſe. Id verò peßimo conſilio eum conari, vt nimirum ſe facultatibus & fortunis ſuis, quas ad octo millium librarum pretium poßidet, exueret: qui quum eas diu dum abeſſet, tenuerit, nunc doleret, quòd à ſe domum reuerſo ad reddendã administratiõis rationẽ et reliqua præſtanda, apud Prætorem Regienſem ſe conueniri videret, ad cuius tribunal diem illi iampridem dixerit.

ANNOTATIO XIIII.

Hæc depulſio non parum veriſimilis videbatur. Nihil enim in rebus humanis iniquius rei alienæ cupiditate exiſtere poteſt: vt docet Ieſus Siracides,[a] nec auaro homine quicquam eſt im-

a Eccleſ.c.10

probius. Nulla ſiquidem opum congerie exaturari poteſt, neque in amplificandis fortunis, cupiditatem vnquam poteſt explere: neque penſi quicquam habet, qua ratione rem faciat,[b] etiamſi dimidiæ partis humani generis, imò & eorum quos coniunctiſſimos habet, ſanguinem profundere neceſſe fuerit. Cuius immanitatis illuſtre teſtimonium dabit Pygmalion rex Tyri, qui nefaria proditione Sichæum fratruelem & ſororium necauit, vt auro, cuius vim magnam habebat, potiretur.[c] Idem fecit Polymneſtor Thraciarum rex, qui Polydorum à patre Priamo, belli Troiani tempore, fidei ſuæ commiſſũ perfidioſè interemit, vt theſaurum occuparet.[d] Quinetiam Eriphyle (quod maiori longè admiratione dignum eſt) cupiditate immodica ardens, vt pretioſum monile acciperet, quod Adraſtus Argiuorum rex habebat, non dubitauit prodere & proferre ſuum ipſius maritum Amphiaraum, qui ſe occultauerat, ne ad bellum Thebanum proficiſceretur, metu ſcilicet mortis, quam

ſe

b Cicero lib. 2. de Ora. c. nõne 37. diſt.

c Virg. Aeneid. lib. I.

d Aeneid. libr 3. Plutar. in Parallel. Ouid. in Ibin.

ſe illic oppetiturum eſſe vaticinio prædictum fuerat.[e] Itaque meritò poeta exclamat, e Cic. Ver. 6. Vir. lib. 6. Aeneid.

---- *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri ſacra fames? [f] ---- f Aeneid. li. 3.

Qua de cauſa M. Antoninus princeps generoſus & omni virtute ornatiſſimus, nihil tam tota vita reformidauit, quàm nomen & famam auari: nihil vnquam adeo deteſtatus eſt, vt auaritiam,[g] nempe omnium malorum matrem, originẽ & radicem:[h] quę, vt à Saluſtio ſcribitur, fidem, probitatem & virtutem omnem euertit. g Iul. Capitol. in vita Antonini. h 1. Timot cap. 6.

TEXTVS.

Itaque obiicere auſum non eſſe ipſum Martinum Guerram, ſed nomen falſo ſumpſiſſe: Rolſiam denique ab eo impulſam, vt tantum crimẽ iudicio perſequeretur.

ANNOTATIO XV.

Si leges grauiter damnant, quòd ſer-

uus, qui nullo numero ac propomedũ mortui loco habetur,[a] subornetur, vt à domini imperio, cuius mancipium est, abducatur:[b] multo magis culpandum est, siquis liberam personam muneribus, promissis, illecebris & blanditiis corrumpere conetur, ac potissimùm vxorem vel puerum,[c] quos mariti & parentes meritò rebus omnibus charissimis anteponunt.[d]

a L. quod attinet, l. seruitutem, ff. de re. iu.
b L. 1. & seq. eo tit. ff. de ser. corrup.
c L. fin. C. ad l. fal. de plag. l. & tantum, §. 1. ff. de ser. cor.
d L. isti quidem, ff. quod met. caus.

TEXTVS.

Deinde rem totam fusius oratione prosequens, narrare cæpit quemadmodum circiter annos octo Regi militasset, deinde postquam aliquot menses in Hispania, regionis lustrandæ causa, egisset, tandem cognatos, patriam, filium, inprimis verò vxorem reuisere cupiens, tertio ab hinc anno Artigatũ reuertisset.

AN-

ANNOTATIO XVI.

Sunt iſti haud dubiè tres validiſſimi ſtimuli, quibus quis incitari poſſit, vt è remotiſſimis locis ſe domum recipiat, nempe patriæ charitas, liberorũ amor, & vxoris deſiderium. De patria enim vix oratione poteſt exprimi (vt alicubi dicit Cicero) [a] quantum ſuauitatis, dulcedinis, amoris & voluptatis in ſe contineat. Cuius rei magnitudo efficit, vt alia regio etiamſi amœnior, iucundior & feracior ſit, nunquam tamen adeo arrideat, aut delectet.[b] Id verum ipſe ſatis docet Vlyſſes, qui Ithacam patriam ſaxoſam (quæ nidi inſtar inter aſperas rupes nullo pene acceſſu deliteſcebat, immortalitati præferre non dubitauit, quam ei nympha Calypſo offerebat.[c] In hanc ſententiam Ouidius ſcribit,

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui. [d]

Patris porro in ſuam prolem extremum eſſe amorem nemo neſcit, (niſi ab ingenito naturâ ſenſu magis quàm ferę ipſę degenerarit) vt nõnunquã eo amore quo ſe quiſq; proſequitur, vehemen-

a Orat. ad Quir. poſt red.

b qui habebat, ff. de leg. 3. Accurſ. in l. fin. C. ſi ſer. expor. ven.

c Hom. Odyſſ. lib. 5. Cic. 1. de orator.

d Lib. 1. De Ponto.

tior ſit. Quare non temerè de Ænea patre à poeta dictum eſt,

Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parentis.

Dauid quoq; rex multis licet grauibuſque iniuriis à filio Abſolone affectus, tum quòd Amnonem alterum filium interfici curaſſet, deinde ipſas patris concubinas inceſto ſtupro fœdaſſet, tum quòd mortem ei machinatus fuiſſet: Vbi tamen intellexit capite ſublimem è quercu pendentem hęſiſſe, ſe continere nõ potuit, quin exclamaret.[b]

b 2. Reg. cap. 13. 16. 17. & 18.

Heu fili Abſolome, fili mi abſolome, vtinam pro te mortẽ oppetiiſſem, Abſolome fili mi? Amorem verò coniugalem cæteris omnibus vehementiorem eſſe, ex Propertio diſcimus,

Eleg. lib. 4.

Omnis amor magn⁹, ſed aptè in cõiuge maior:

Quod verũ eſſe inter infinitos teſtabitur Pericles, cuius tantus in vxorem Aſpaſiam amor extitit, vt eam relinquere nunquam vellet, neq; domo egredi, quodcunq; tempus incidiſſet, niſi eam prius diſſuauiaretur.[c] Prætereo enim Periandrum Corinthium, qui adeo ſuã deperiit, vt cum ea vel mortua congredi ſuſtineret. Mitto Orpheum qui tan-

c Plutar. in Pericle.

tum diſcrimen adire auſus eſt (vt quidē fabulantur poetę) vt ad inferos vxorem ſerpentis morſu extinctam, repetiturus, deſcenderet: effecitq́; vt eum Pluto & Proſerpina redderent, certis tamē conditionibus, quas ille amoris vehementia victus, non ſeruauit.[d]

d Virg. Georg. 4 Ouid. Metamorph. 1.

TEXTVS.

Ac tametſi temporis interuallum non modicam in vultu mutationem effecerat, maximè quum domo proficiſcens omnino imberbis eſſet, tamen reuerſus cùm à cæteris, tum maximè ab ipſo patruo agnitus, & ab eo omni humanitate familiaritateq́ ſuſceptus eſt, donec tandem ſuis rebus animū intendere, earumq́ rationem repoſcere, ac fructus toto illius abſentiæ tempore perceptos, repetere decreuiſſet. Hu-

ius enim rei quum illum amicè non ſemel commoneſeciſſet, ſeq́ verbis tantùm blandis duci intellexiſſet,

ANNOTATIO XVII.

Olim quum creditor debitorem appellabat, antequam diem illi diceret, priuatim eum adibat, familiariter, vt debitum ſolueret, hortabatur,[e] neq; id ſemel, ſed iterum & tertiò.[f] Sic nos docet Proculus Iuriſconſultus, vt ſi quam ab altero iniuriam acceperimus, eum compellem[9] & errati amicè moneamus. Volo, inquit, cũ Iberio loquaris, ne rem illi citã faciat.[g] Quę omnia non ſolũ humanitatis & ciuilitatis ſunt, ſed ad Chriſtianiſmum etiam accedunt: vbi iubemur fratrem prius monere quàm ei minari,[h] prohibemurq; cum altero contendere, ſed humanitatẽ, amorem, & lenitatem erga omnes colere.[i] Vt ſi qua ab alio nobis iniuria orta eſt, ne eum propterea inimicum habeamus, ſed tanquam fratrem

e Cic. pro Cluent. l. debitores, C. de pignor.

f L. ſi conuenerit, ff. de pig. act.

g L. quidam Hyberus, ff. de ſer. vrb. præd.

h Eccleſiaſt. cap. 19.

i Tit. cap. 3.

trem in viam reducamus,[k] & priuato colloquio corrigamus.[l]

k 2. Thessal. cap.3.
l Leuit.cap. 19. Matth. 18.Luc.17.

TEXTVS.

Tandem coactus fuerit litē ei intendere, et iudicio fortunas suas persequi. Nam ad restituendos fructus quos perceperat, & ad reddendam administrationis rationem, nunquam adduci potuit. Quin potius ob eam rem indignatus ipse, generorum opera, omni ratione exitiū ei cōparare conati fuerant. Primum consilium fuit de eo necando: quod vt perficerent, sæpe insidiati, sæpe aggreßi, postremò (tanta fuit vis auaritiæ) in oculis vxoris vecte eū prope ad necē percussum in terrā deiecerant,

miſerè illic mactaturi, niſi vxor præſens ei ad excipiendos ictus incubuiſſet, quando aliter ſeruare non poterat.

ANNOTATIO XVIII.

Magnum eſſe oportet vxoris in virũ amorem, quum pro eius ſalute capitis periculum adire non dubitat. Quod feciſſe memoratur Alceſtis, Admeti Theſſaliæ regis vxor. Ea quum ex Apollinis oraculo didiciſſet, maritum morbo decumbentem, pene ſalute deſperata, non aliter poſſe liberari, quàm morte cuiuſpiam ex amicis voluntaria, videretq́ue neminem extare, qui hoc ſubiret, amoris vi, qua ferebatur, incenſa, vltro mortem, ſeruandi mariti cauſa, oppetiit. [m] Hypermneſtra quoq; eò venit, vt à patre Dano pene interficeretur, quò Lynceum ſponſum ſuum ſeruaret, quem Danaus cum reliquis generis numero quinquaginta, opera filiarum, quas pari numero habebat, interficere decreuerat. Ex quibus vna ex-

m Eurip. in Alceſt. Iuuenalis ſat. 6.

extitit Hypermnestra, quæ suo marito pepercit: vt Horatius meminit,[a]

Vna de multis face nuptiali
Digna, periurum fuit in parentem
Splendidè mendax, & in omne virgo
Nobilis æuum.

a Carm. lib. 3. Ode. 11.

TEXTVS.

Nunc postquam nefarius ille conatus non successit, alia aggrediuntur via, vt flagitiũ illud horrendum & prodigiosum comminiscantur. Quare quoniã si verum esset, inusitato supplicij genere vindicandum videretur, lege talionis, aduersus calumniatores agere se profitebatur.

ANNOTATIO XIX.

Hęc demũ ęquissima est calumniatorũ pœná (id est, eorũ qui falsò & meditatè aliũ certi criminis arcessunt) vt eam

patiantur, quã de reo ſumi oportebat, ſi rem ita habere conſtitiſſet. [b] Crimen profectò inhumanum, deteſtabile & atrox, quodq; boni omnes Imperatores tãto odio proſecuti ſunt, vt nulla vnquã iuris ſpecie, nulla abolitione ſiue publica, ſiue priuata, nulla principis ſpeciali permiſſione, debito ſupplicio eximi potuerit. [c] At ipſi quidẽ Canoniſtę meritò cenſuerunt, calumniatorem grauiori pœna dignum eſſe, quàm delatum, ſi reus peractus eſſet. [d] Cuius rei ratio in promptu eſt: quòd ſcelera ſæpe fiunt nullo meditato conſilio, aut antecedente deliberatione, quadam nempe animi impotentia & immoderata perturbatione. [f] Verbi gratia, cædem committit quiſpiam ira ſupra modum percitus, furatur inopia compulſus, impiè in Deum vel contumelioſè in principem loquitur, aut alteri detrahit lubrico quodam linguæ lapſu. [g] Calumnia autem nunquam niſi certa animi præcogitata nequitia deſignatur. Quam vt Deus pro merito deteſtaretur, non ſatis habuit quod per Moſen ſerio vetuit, ne alterum calũnia appeteremus læderemúſue, [h] ſed

b L. fin. C. de accuſa. c. quiſquis, 3. q. 8.

c c. Paulum. 2. q. 3.

d L. fallaciter, C. de calumniat. c. fin. & ibi Innoc. & Panor. de calumniat.

f L. 1. ff. de leg.

g L. famoſi. ff. ad l. Iul. maieſt.

h Leuit. c. 19.

ſed ſollicitè prçcepit, vt eum qui oppri-
mitur, è manu calumniatoris eripere-
mus, ne diuina indignatio inſtar ignis
graſſetur, quæ vbi ſemel propter tantas
prauitates exarſerit, à nemine poſtea
queat reſtingui. [i] Idem diabolo mul- i Hierem.cap. 21.
ta & conueniẽtia epitheta tribuit, qui-
bus eius dolos, crudelitatem & aſtum
oſtendat: vt quum ſerpentẽ, [k] draconẽ [l] k Geneſ.cap. 3. Apocal. 12.
aſpidem, [m] Leonem rapacem & rugien- l Eſa. cap. 27.
tem appellat. [n] Verùm inter cætera no- m Pſal. 91.
luit illud prætermittere, quod præter n Ezech. 22.
cætera illi quadrat, vt eum appellet Sophon. 3. 1. Pet. cap. 5.
διάβολον, calumniatorem: [o] quoniam men- o Pſal. 72.
dax eſt, falſorum criminum delator:
qui obnixè ſtudet animum noſtrum
nouis terroribus percellere, dum vel
efficit, vt nobis diſpliceant, rectè à no-
bis per diuinum fauorem geſta, vel ma-
gnificè exornat quæ perperã fecimus,
quò in illis nos obfirmet & detineat.
Nullum eſt, ita me Deus amet, in Rep.
ſcelus, quod tanta ſeueritate puniri &
coerceri omnium referat, atq; eſt calũ-
nia. At perditiſsimis iſtis temporibus
quibus viuimus, tantum nefas pro ludi-
brio habetur, adeo laxantur habenæ

calumniarum artificibus, vt illis impunè liceat moliri & confingere omne genus calumnias, dolos nectere aduersus probos & innocentes. O nobilē Domitiani vocem, qui dicere solebat, Principem calumniatoribus parcentē perinde facere ac si eos iuuaret & tueretur. [p] Alexander Magnus quoties in capitis iudicio causas audiens sedebat, alteram aurē solebat manu opposita obturare, quā reo integrā & (vt eleganter ait Plutarchus) ἀδιάϐλητον seruaret. Quod si calūniæ vel minimū vestigiū deprehendebat, tanta irā in hominem ferebatur, vt se nonnunquam crudelem & inexorabilem prębere t.

p Sueton. in Domitiano.

TEXTVS.

Illud insuper postulabat, vt tum vxor, tum sorores suæ secum committerentur. Non dubitare se, quin illæ omnes, vtpote probæ & honestæ, ipsum pro fratre cōstanter agnoscant. Petit etiā vt actrix, quæ apud Petrum pa-

truum

truum erat, ex eius domo abducta, apud viros integræ existimationis manere iubeatur, ne circumueniatur, aut subornetur. Denique se insontem absolui postulat.

ANNOTATIO XX.

Si ex vulgò receptis regulis iuris magnam ob causam cauetur, ne bona sequestrentur,[a] id est, è manu & potestate possessoris abstrahantur, vt tertio cuidã committantur:[b] quòd non facilè neq; absque vrgente quadam ratione causaque prius cognita, quisquam suarum rerum possessione deturbandus est:[c] longè grauior profectò causa est, cur nõ statim personarum ipsarũ sequestratio permittatur, maximè quum à propinquorum consuetudine, puta parentũ, liberorũ aut cæterorum consanguineorum, abstrahendæ sunt.[d] E diuersò etiã, quemadmodum, vbi idonea & grauis causa extat (verbi gratia quum pericu-

a L. 1. C. de prohib. seq. pecun.

b L. licet, ff. depos.

c c. 1. vt lit. pend.

d L. si domus, §. qui confitetur, ff. de leg. 1. l. possessionum, C. cõm. vtr. iud.

lum eſt, ne res inter litigantes ad arma ſpectet, [e] aut in fugę vel inopiæ metu) [f] licet abſque dubio mobilia bona & immobiliũ fructus [g] ſequeſtrare: ita in perſonis ipſis nonnunquam faciendũ eſt, vt quum ſuſpicio vel metus ſeductionis ſubeſt, aut alia extat legitima cauſa, Iudex iubeat virum aut mulierem ſequeſtrari, & apud quoſdam probos & integros collocari, quorum diligentia impediatur, ne cui ſuſpecto aditus illuc pateat. [h] Exemplum eſto, ſi maritus petat vxoris in integrum reſtitutionem, quæ tamen illius ſæuitiam reformidat, cuius fortaſſe antea periculum fecerit: debet ea probæ cuidam & honeſtę matronę in cuſtodiam dari, donec de lite pronuntiatum ſit. [i] Itidẽ quum maritus veretur, ne vxor quã repetit, aduerſus ſe ſubornata ſit, iudicis partes ſunt, vt eam in certis ędibus habitare iubeat, vbi nulla vis metuatur: [k] quod antea ſolebat fieri in virginum ſacrarum monaſteriis. [l]

e L. æquiſsimum, ff. de vſu fr. l. vlt. ff. de offi. proc. Cæſar.

f L. ſi fideiuſſor, §. fin. qui ſatiſd. cog.

g L. Impp. §. vlt. ff de appel. l. ab executione, C. quorum appel. non recip.

h L. 3. §. ſi verò vtraq;, ff. de lib. exhib.

i c. ex tranſmiſſa, c. literas, §. fin. de reſt. ſpol.

k c. cum locum, de ſponſal.

l c. penult. de proba.

TEXTVS.

Hic verò Tillius dum apud

Iudi-

Judices loquitur, longam narrationem, eamq́ veram (quod postea apparuit) cœpit instituere de Cantabrorũ regione, Martini patria, de eius parentibus, fratribus, sororibus cæterisq́ cõsanguineis, quo anno, mẽse & dei nuptias contraxerant, de socero & socru, de iis qui & tũ aderãt, & matrimonium conciliarant, de vestium ornatu, quas quisq́ eo die gesserat, de sacerdote qui nuptias celebrauerat, de omnibus iis sigillatim quæ tũ nuptiarum ipso die, tum antecedentibus & consequentibus gesta fuerãt, ita vt eos etiam designaret, qui media nocte in geniali toro se inuiserant. Præterea de filio

Sanxio, deq́; illius die natali: de causa profectionis, de iis quos discedens obuios habuit, quid cum illis locutus fuerat: de locis in quibus toto peregrinationis tempore, tum in Gallia, tum in Hispania egerat, de iis quibus cum vtrobique consuetudinem habuit. In quibus singulis memorandis certas personas denotabat, ex quib. postea quæreretur, num ita se haberent: vt eius oratio tantò verisimilior redderetur. Quod quum fieret, compertum est, omnia ab eo verè dicta fuisse.

ANNOTATIO XXI.

Hæc tam prolixa rerum commemoratio, additis tot verissimis signis, magnam Iudicibus occasionem prębebat, cur

cur, cùm ſibi perſuaderēt Tillium crimi ni affinem non eſſe, tum etiã fœliciſſimam illius memoriam admirarentur, qui innumerabilia, quę ab annis viginti contigerant, ordine narrabat. Qua in re quum illi omni ſtudio operam darent, vt eum in mendacio quopiã depręhenderent, nihil tamen profecerunt, neq; vnquã ita turbare potuerunt, quin appoſitè & verè ad omnia reſponderet, etiamſi ſeparatim temporum ſpatio interiecto, ſciſcitarentur. Id quod longè admirabilius videbatur: qui eũ ob prę ſentẽ illam omniũ rerũ memoriam cũ viris hoc nomine prę cipuè celebratis cõtuliſſent, nẽpe Scipione, Cyro, Theodecte, Mithridate, Themiſtoc. Cynea, Metrodoto, & Lucullo: [a] niſi exitus infœlix & tragicus iſtius impoſtoris tam illuſtriũ virorũ ſplendori obfuiſſet: [b] Enimuero ſi huiuſmodi comparationibus indulgere libet, par propemodũ fuit Portio Latroni, Senecæ familiariſſimo, qui dicere ſolebat ſe nunquã ne minima quidẽ in re memoria lapſũ fuiſſe. Cuius rei vt ſpecimen ederet, iubebat ſibi proferri nomen cuiuſdam ducis

a Cic. 1. Thuſcul. quæſt. et 2. de oratore. Plin. lib. 7. cap. 24.

b Vide annot. 42.

aut viri alioqui fama illuſtris, quem ſcilicet quiſq; nominare vellet: ac ſtatim facta eius ac dicta ab ipſa ineunte ętate, velut ab ouo ad mala, memoriter narrabat, vt ne latum quidem vnguem à vero diſcederet.[c] Idem iſte veterator in Martini Guerræ negotio faciebat.

c Seneca in prologo Declamationū.

TEXTVS.

Re in diſceptationē & cognitionem vocata, ſtatuitur vt teſtes cū Tillio cōponantur, quin & ipſa actrix in iudicio ſiſtatur, & ad poſtulata reſpondeat: præterea vt ex teſtibus nonnulli quos ipſe, ſe Martinum profeſſus, nominatim citauerat, tum alij quorum nomina eduntur, rogati reſpondeant de quibuſdā ex ipſa lite naſcentibus. Ipſa actrix à iudicibus rogata, omnia

nia conſentanea cum Tillij verbis reſpondet: niſi quòd addit, paulo poſtquam Martino nupſiſſet, circiter octo vel nouem annos, ſe maleficio quodam illigatos manſiſſe, vt congredi omnino non poſſent. Quam ob cauſam proximos quoſque conſanguineos ſuaſiſſe vt matrimoniū dirimi poſtularet: cui conſilio ſe nunquam parere voluiſſe.

ANNOTATIO XXII.

Ex eo vel vno indicio ſatis apparet, quàm pudicitiæ & honeſtatis ſtudioſa fuerit hæc matrona, quæ nunquam potuit adduci, vt diuortium poſtularet, ob maleficium, quo virum amplius nouē annorum ſpatio irretitum viderat: licet per iuris pontificij ſtatuta, poſt tertium ſtatim annum id petere licuiſſet.[d] Quò autē res tota melius intelligatur,

[d] *c. fin. de frigid. et malef. c. ſi. per ſortiarias, 33. q. 1.*

sic habendum est, impedimentum quo quis ad coitum ineptus redditur, oriri vel ex frigida constitutione, vel ex maleficio, aut alterius generis impotẽtia. [e] Ea enim voce in vniuersum notatur defectus quilibet, siue à natura siue à casu sit. [f] Naturalis impotentia nonnunquam ab ætate duntaxat procedit, quæ infirmior est: [g] quæ causa in virum ex æquo & in fœminam cadit. Quandiu enim in pupillari sunt ętate, mas nempe minor annis XIIII. fœmina XII. ex naturalium viriũ modo ad coitũ non sunt idonei, [h] neq; ad contrahendũ matrimonium apti: [i] prężsertim quũ (vt antea pluribus à nobis demonstratũ est) [k] iudicio & rerum vsu nondum polleant, vt consensum ad hanc rem præbere possint. [l] Itaq; licet omnia criminũ genera, furtũ, sacrilegium, homicidium, periurium & cõsimilia, in eos possint cadere: hoc tamen ab eis alienum videtur, [m] ac proinde adulterij accusari nequeunt. [n] Aliàs naturalis illa impotẽtia à frigiditate est, [o] id est temperamento tam frigido, vt nullo calore excitari & ad congrediendum cum vlla muliere aptari possit.

e §. per occasionem, nouel. Iustin. de nup. col. 4. c. proposuisti, de probat.
f Gl. in c. hi qui, 33. qui 7. Panor in rubr. de frig. & malef.
g L. penult. ff. quan. dies leg. ced.
h L. minorẽ, ff. de rit. nupt. d. l. penult.
i §. de nupt. c. 2. de frig. & malef.
k Vide I. annotationẽ.
l L. 1. C. de fal. mõ. c. 1. et 2. 30. q. 2.
m L. 1. §. impuberes, l. excipiuntur, ff. ad Sillan. c. 1. de delict. puer.
n L. si minor annis, ff. de adult.
o c. ex literis, c. laudabilẽ, de frig. et malef. c. quod aũt c. requisisti, c. si quis acceperit, 33. q. 1.

ſit.[p] Qui enim hac ratione vnã inire prohibetur, ab omnibus pariter arcetur.[q] Hac virium defectione viros duntaxat affici contingit: quæ etiam cauſa idonea eſt, cur matrimonium contrahendum impediatur, aut contractum dirimatur,[r] aut ſaltem nullum eſſe pronuntietur, quod profecto re ipſa nullũ vnquam fuerit.[s] Poteſt alia naturalis impotentia eſſe, quum quis natura caſtratus eſt, aut teſticulis caret, aut denique meatũ & quaſi tubum ſeminis ita ſinuoſum & flexuoſum habet, vt ſemen in his anfractibus ſiſtatur, ne in vaſa neceſſaria deferri profluendo poſſit.[t] Simili vitio ipſa quoq; fœmina laborare poteſt, ſi vel naturale organum ei deeſſet, vel partes obſcœnas adeo anguſtas & arctas haberet, aut alia de cauſa maris impetũ pati nõ poſſent.[u] Qua in re ſi nulla ratio extat, qua adit⁹ poſſit patefieri, certũ eſt matrimoniũ contractũ ſolui poſſe,[x] aut (vt verit⁹ loquar) pronuntiari nunquam iuſtũ & validũ fuiſſe.[y] Impotentia ex caſu aut coacta & violenta, aut occulta & ignota eſt. Illa gladio vel cultro fit, quum virile pudendum ab ſcinditur.[z]

p Plin. lib. 11. cap. 37.

q d. c. requiſiſti, Gl. in c. fin. de frig. & malef.

r c. 1. & 2. c. ex literis c. laudabilem. c. fraternitatis, de frig. & malef. c. 1. c. requiſiſti 33. q. 1.

s §. ſi verò, nouel. Iuſtin. de nupt. coll. 3.

t Galen. De vſu par. lib. 15.

u L. quæritur, §. mulierem, ff. de ædil. edic.

x c. ex literis, c. conſultationi, c. fraternitatis, de frig. & malef.

y d. §. ſi verò.

z L. ſi ſeruus, §. & ſi puerũ, ff. ad l. Aquil. c. hi qui, 33. q. 7.

quod licet nonnulli in ſe vltro faciant, nihilo tamẽ ſecius vis naturę infertur.[a] Ac mihi quidem nonnulli videntur D. Matthæi verba inſcitè admodum huc adducere, dum dicit ex caſtratis alios eſſe ex matris vtero tales, alios ab hominib⁹ factos, alios deniq; eſſe qui ſeipſos, regni cœleſtis gratia, craſtarunt.[b] Euãgeliſta enim (qui aliò quàm nos hoc loco, ſpectat) docet, eos q vel natura, vel vi humana caſtrati ſunt, ſi caſti ſunt & cõtinentes, non magnã ex ea re laudẽ conſequi: quòd talis caſtitas magis à neceſſitate quadã & coactione pendet, quàm à ſancto propoſito & virtute Chriſtiana. Qui verò ſeipſos caſtrauerunt, non gladio aut cultro (hoc enim deteſtabile eſt & execrandum) ſed Dei cultu, Euãgelij ſtudio, & magna quadam præceptis diuinis parendi cupiditate ardentes, certamine ſunt ſuperiores aduerſus libidinis incendium, & æſtum illum flammamq;, qua caro continenter flagrat, reſtinguunt, eos demũ ſumma laude eſſe digniſſimos. Sed vt ad inſtitutũ noſtrũ redeamus, qui mẽbris ipſis ita vt dixim⁹, mutilati ſunt, quia nõ ſolùm gignen-

a L. lege, §. fin. ff. de ſicar.

b Matth. cap. 19.

gnendi virtute destituuntur, sed omnino ad mulieres accedere prohibētur, [c] nullo pacto matrimonium possunt cōtrahere. [d] Impotentia occulta & arcana est, quæ fascinatione vel maleficio infertur: [e] quo vir aliquando erga vniuersas mulieres impotēs redditur, vna excepta, eaq; cuius opera fortè maleficiū comparatum est: aliquando sic erga vnam impotens est, vt cum cæteris rem habere possit. [f] Quæ omnia parum verisimilia fierent, nisi innumeris exemplis rem ita habere constaret. Huiusmodi porro fascinatio perpetua nō est, quòd vel certo temporis spatio, vel cōtraria fascinatione tolli potest, aut ab eo etiam qui fascinationis est autor: [g] quod vel in nostra Vasconia frequens est. Nam in rebus humanis (vt ipsis etiam philosophis placet) quod ligari & necti potest, id solui etiam ac disiungi potest. [h] Quamobrem certò statuendum est, in his rebus non satis esse causæ ad soluendum matrimonium iam contractum, [i] nisi tertio demū à die nuptiarum anno. Quo tanto temporis spatio, si matrimoniale opus non potuit inter con-

c §. sed illud, de adoptio.

d L. si serua, §. si spadoni, ff. de iure dot.

e c. fin. §. ad hæc omnia, 26. q. v. c. si per sortiarias, 33. q. 1.

f c. fin. & ibi gl. de frig. & malef.

g c. fraternitatis, & ibi gl. et c. fin. de frig. et malef.

h §. nup. tit. de nup. nouell. Instin. coll. 4.

i d. c. fraternitatis, & ibi gl. & c. fin. de frig. & malef.

iuges perfici, lex præſumpta opinione impedimentum eſſe perpetuum exiſtimat.[k] Quanquã non deſunt qui ambigunt, num hæc idonea ſit cauſa ad matrimonium dirimendum, quum Deus nullam præter adulteriũ videatur conſtituiſſe.[l] Atq; hæc quidem grauiſſima eſt, quę affertur ratio, imò iuſta & vera, ſi quidem vel ſemel potuit iuſtus coitus à principio iniri.[m] Nam ſi nullus intercedere potuit, licet proculdubio vxori à viro, qui virili nulla facultate præditus eſt, diuertere, & alteri nubere.[n] Extant tamen nonnullę adeo pudicitia & honeſtis moribus inſignes, quæ libidinoſum incendium ita moderari ſtudent, vt quoties laſciuus quidam vehementior impetus continentiã laceſſit, ſtatim illum reprimant atq; enecent: vt non paucæ tres illos annos, quatuor, quinq;, imò octo vel nouẽ annos mãſerint (vt iſta quoq; Rolſia noſtra) quũ interim ne verbo quidẽ de mariti imbecillitate conqueri viſæ ſint. Qua in re nuper ab homine quodã fide digno didici paulo antequã hæc ſcriberem, fuiſſe ab Officiali Albauguſtano, ſiue Albienſi,

k d. c. fin. & d. c. ſi per ſortiarias.

l Matth. cap. 19. 1. Cor. 7.

m c. 1. 33. q. 1.

n c. quod autem, §. 1. 33. q. 1.

ſi, diremptum matrimonium, in quo coniuges octo & decem annos abſque vllo congreſſu per mariti impotentiam vixerant, vt vxor adhuc virgo reperta ſit ab inſpectantibus: quæ tamen nunquam ægrè ferre aut expoſtulare audita fuerat.

TEXTVS.

Nono demum anno faſcino illo liberatam, cuius rei cauſa ſe monitã fuiſſe, vt quatuor miſſas celebrari præciperet. Sacerdotes qui miſſas fecerint, indicat: tũ ab eorũ vno, quẽ & ipſum disertè nominat, ſe aliquot hoſtias quas vocant, ſeu cruſtula comedẽda accepiſſe, quibus abſumptis vtrunque melius habuiſſe, vt nõ multo poſt Sanxium filium conceperit.

ANNOTATIO XXIII.

Incredibilis eſt Satanæ verſutia & cal-

liditas, qui Leonis rugientis more perpetuo circumit, vt aliquem illaqueatũ decipiat, ſæpe etiam ſe in Angelum lucis transfigurat,[a] quò melius alliciat & irretitum teneat. Imò ſuas ipſas tenebras inductis coloribus ita ornat, vt multis obſcuriſſima caligo ſplendidiſſimum lumen eſſe videatur. Cuiuſmodi eſt, quod in hac faſcini repercuſſione deſignauit: vbi ſub pietatis ſpecie & eccleſiaſticarum ceremoniarum prætextu teterrimum venenum propinauit, miſeris iſtis perſuadens, non aliam eſſe rationẽ, qua iſto maleficio ſoluerẽtur, niſi edendis hoſtiis & cruſtulis: quum interim potiſſima illa negligerẽtur, animi contritio, cordis demiſsio, eleemoſynę, ieiunia & preces: veri & præſtantiſsimi exorciſmi, quos Deo offerri deceat,[b] vt in eo ſolo tota ſpes collocetur, non in vanis & commentitiis ſuperſtitionibus.[c]

a 2. Cor. cap. 11.

b c. fin. 33. q. 1.

c Pſal. 32.

T E X T V S.

Tillius verò de hoc maleficio

et

& fascinatione, sacerdotis nomine, & ceremonijs vsurpatis rogatus, planè consentanea actricis orationi respondet, vt nihil neque adderet neque minueret. Cæterùm quum inter se committendi essent, petit eam sequestrari & in libero loco cõstitui, ne qua subornatio compararetur.

ANNOTATIO XXIIII.

Demonstratum iam à nobis est, sequestrationem, cùm bonorũ, tum verò personarum, odiosam esse & vetitã, nisi ob grauem & iustam causam: qualis in hoc negotio profertur metus subornationis & seductionis.[d]

d L.3.§.si verò vtraque.ff. de lib. exhib. c. ex trãsmissa, c. literas, de rest. spol. c. pen. de proba.

TEXTVS.

Commißis inter se litigatoribus, Tillius refutationibus ex-

hibitis petit vt ſibi permittatur literas monitorias publicandas curare, in ea capita quæ obiiciebat, quibus actricem ſubornatam eſſe contendebat. Edicto prætoris admittitur ad probandas refutationes. Deinde rei grauitate perſpecta, placuit monitorias publicari, quò certius tota res patefiat. Inſtituitur igitur inquiſitio ex officio cùm multis in locis, tum Pini, Sagiaßi & Artigati, vt de agnitione rei, qui ſe Martinũ Guerram affirmat, liquidò conſtet, deinde vt in teſtium vitam & famam inquiratur. Editis in publicum monitoriis, collectis in vnum, quæ indicata fuerant, inquiſitioni-

bus-

busq; ex officio peractis, quod ad actricem spectat, constanter ab omnibus affirmatur, eam cùm toto vitæ tempore, tum absente viro Martino, honestam & probam vitam duxisse.

ANNOTATIO XXV.

Huius probationis circumstantia nõ exigui ponderis erat ad actricem purgandam, vt facilè intelligi posset, eam fraudis minimè consciam esse. Nam præterquam quòd natura & lex de vno quoque in bonam partem præsumit, honestæ & inculpatæ vitæ esse,[e] neque in animum in ducere velle, vt dolo vel fraude proximum circumuenire,[f] aggrediatur: ex eo integra existimatio & fama confirmatur, quum ex anteacta vita apparet eum ex virtute & honestate vitam instituisse, & talem ab omnibus qui eum norunt haberi.[g]

e c. dudum, de præsum. gl. c. 1. de scruti.

f L. meritò, ff. pro soc. Accurs. in l. fin. ff. quod met. cau.

g L. non omnes, §. a barbaris, ff. de re milit. c. mandata, de præsum.

TEXTVS.

At pro reo ipso extant testes circiter centum quinquaginta, qui testimonium dixerunt. Ex quibus sunt XXX. aut XL. numero, qui eum reuera Martinum Guerram esse affirmãt, qui cum magnam consuetudinem iã ab ineunte ætate habuerunt. Agnoscere se in eo certas notas & indicia, quæ in Martino fuissent. Alij sunt, & quidem plures, qui Arnaldum Tillium esse contendunt, quem sibi ab incunabulis notum fuisse prædicant. Cæteri amplius sexaginta, tantam esse similitudinem, vt dubij de neutro asseuerare audeant. Conferuntur insuper cum reo, Martini tũ filius Sanxius, tum

so-

ſorores. Vnde duo valde diſsimilia colliguntur: Sanxium cum iſto reo nihil habere ſimilitudinis, ſorores contrà illi perſimiles eſſe. Cauſa iudicum ſententiis permiſſa, Tillius capitis ſupplicio addicitur, cadauere poſtea in quatuor partes diſſecto, & ſecundum actricẽ pronunciatur. Tillius ad curiam Toloſanam prouocat. Patres pro ſua prudẽtia, proq; rei grauitate, Petrũ Guerram patruũ & actricem ſiſti in Senatu iubent. Ibi inter ſe cõmittuntur, & primo quidẽ loco ipſa mulier. Ac tum Tillius vultu ita intrepido fuit, eãq; conſtantiam, multo quidem quàm ipſa actrix, maiorem præſe tulit, vt

pauci ex iis qui in iudicio ſedebãt, eſſent, qui non ſibi perſuaderẽt, reum verũ eſſe maritũ, mulierem verò & patruum dolo malo agere. Verum tamen quoniã nondũ de re tota liquebat, placuit Senatui inquiſitionẽ ex officio de aliis capitibus inſtitui, alióſq; teſtes citari ab iis, quos prior Iudex audierat. Quid plura? His omnibus confectis, res etiam obſcurior, quàm antea, euaſit. Ex triginta circiter teſtibus, decem fere, Martinum eſſe ſeriò affirmabant, octo Arnaldum Tillium: reliqui pugnantibus circumſtantiis dubij hærebant.

ANNOTATIO XXVI.

Aduertant huc animum cùm Iudices om-

omnes, tum ſupremi, quanti periculi res ſit iudicium, maximè capitis & exiſtimationis, facere ex teſtium verbis: qui ſæpenumero aliena fide teſtimoniũ ferunt, aut vt obſequantur litigatori à quo citantur, magis quàm ipſius rei veritati. Vnde non raro euenire videmus, vt in eadem cauſa, diuerſis inſtitutis teſtium interrogationibus, contraria planè conſequantur, eorum conſentanea voluntati, qui hęc fieri curant. Quocirca magna Iudicem prudentia hac in re vti oportet, cuius fidei lex omnia verbis Calliſtrati committit. Tu magis, inquit, ſcire potes, quanta fides habenda ſit teſtibus, quin & cuius dignitatis & cuius exiſtimationis ſint: & qui ſimpliciter viſi ſunt dicere, vtrũ vnum eundemq; & pręmeditatum ſermonem attulerint: an ad ea quę interrogaueras, ex tempore veriſimilia reſpõderint. [a] Verùm de illis probationibus quę teſtimoniis cõſtant, amplius aliquid Deo dãte à nobis dicetur. [b]

a L.3. §. 1. ff. de teſtib.

b Annot. 73.

TEXTVS.

Vnde facilè intelligi poteſt, iu

dices nō mediocri in difficultate hæsisse, quum causæ grauitatē, periculum & ancipitē casum perpenderent, in qua tanta in vtrāque partem momenta apparebant. Enimuero non esse Martinum Guerram, sed Arnaldum Tillium, aut insignem saltem quendam impostorem, quinque aut sex rationes siue coniecturæ vehementer suadebant. Principio extabant testes amplius quadraginta quinque, qui eum Arnaldū Tillium esse affirmabant: Martinum quidem Guerram nequaquam esse asserebant:

ANNOTATIO XXVII.

Quum testes Actoris & Rei inter se pugnāt, primùm quales sint vtrique, in spi-

ſpiciendum eſt, vt iis fides habeatur, quos famæ & exiſtimationis integrę eſſe ex populi voce conſtat: deinde ſpectandũ, vtri vero ſimiliora dicãt. Quòd ſi in his duobus vtrorumq́ue paria eſſe momenta appareat, tum maior numerus ſine dubio minorē ſuperaret. [c] Imò teſtium multitudo non raro, quod eorũ aliquibus deeſt, ſupplet, quorum alioqui non eſſet ad fidem faciendam idoneum teſtimonium. [d] Verbi gratia, ſi in condendo teſtamento, qua in re non plures quàm ſeptem teſtes neceſſarij ſunt, in tabulis octo ſcripti reperiantur, ex quorum numero duo ſint non valde integri, & quorum fides facilè poſſit eleuari: teſtamentum tamen, ex quorundam Doctorum ſententia, valet. Ambo enim illi per ſe infirmiores, pro vno ſaltem habentur: vt quantum grauitatis in ſingulis deſiderari poteſt, id numero, qui iuſto maior eſt, abundè ſarciri videatur.[e]

c L.3. §. eiuſdem, ff. de teſt. c. in noſtra, illo tit.

d Accurſ. d. §. eiuſdem.

e Io. Imola in l. qui teſtamento, ff. de teſta. Alexan. conſ, 93. vol. 1.

T E X T V S.

Teſtimonij porro rationem

optimã reddebant, quòd vtriusque & Martini & Tillij consuetudine & familiaritate vsi fuissent, sæpe ab ipsa vsq; pueritia, conuictu & mensa cum vtroque versati fuissent.

ANNOTATIO XXVIII.

Testis fide dignus minimè est habendus, qui dicti rationem non reddit:[f] de qua etiã Iudex diligenter debet inquirere.[a] Qui si adeo incogitans, aut muneris sui ignarus est, vt interrogare obliuiscatur, non tenetur testis, quod non rogatur, dicere,[b] ne priuatam aliquam affectionem prodat:[c] Siphlus quum fuerit interrogatus, respondeat. Quanquam non reprehendendus est, si rationem vltro reddat.[d] Quin etiam in causa capitali (cuiusmodi nunc istam præ manibus habemus,) tenetur testis dicti rationem, etiam non rogatus, reddere: alioqui fidem non facit.[e]

f L. solam, C. de testib.

a c. cum causam, de testib.

b c. sicut, de re iud. d. c. cũ causam, Acurs. d. l. solã.

c L. fin. C. de prec. imp. offer.

d Bal. in l. presbyteri, in fi. C. de epis. & cle.

e Sali. in l fin. C. de proba. Alex. cons. 15. vol. 1.

TEXTVS.

Quo

Quo loco obſeruandum eſt, aliquot fuiſſe in teſtibus circumſtãtias notatu in primis dignas. Erat enim ex eorum numero auunculus ipſius Tillij, nomine Carbo Barrautius, in quẽ nulla ſuſpicio poſſet cadere, quòd nemini veriſimile fieret, hominẽ ſanguine coniunctũ tam atrox mendacium confingere voluiſſe, vt nulla cauſa extante, nepotis mortem ignominioſam quæreret.

ANNOTATIO XXIX.

Prçterquã quòd generis illa propinquitas efficit, vt nepos ab auunculo agnoſcatur, [f] impeditq; ne quis à cõmuni naturç ſenſu adeo degeneret, vt conſanguinei ſui exitiũ moliatur: illud quoque certum eſt, neminem (niſi beluas ipſas feritate ſuperet) ſuam carnẽ odio vnquã habuiſſe, quã omnes ꝓ viribꝰ nutriũt, fouẽt & colũt. [g] Quocirca Paulus

f L. octaui. ff. vnde cog. l. de tutela, C. de in int. reſt.

g Epheſ. ca. 5.

eum infideli deteriorẽ vocat, qui nulla suorum cura tangitur. [h]

h 1. Timoth. cap. 5.

TEXTVS.

Id quod ſatis Barrautius ille Carbo docuit, quum illi produceretur Reus, tum apud Prætorem Regienſem, tum in ipſo Senatu. Eũ enim vinctum & grauißimis compedibus impeditum videns, cum magno capitis periculo, ſtatim lacrymari & eius miſeram conditionem deflere cœpit.

ANNOTATIO XXX.

Etſi homines interdum præ ingenti lætitia, quam ex improuiſo percipiunt, lacrymantur: quod Ptolemæo Philadelpho contigit, quum libri ſacri literis aureis deſcripti illi porrigerentur: [i] tamen lacrymandi frequentior cauſa eſt, quum homines mœrore & ægritudine af-

i Ioſephus Antiq. Iudaic. lib. 12. cap. 2.

afficiuntur, idq; ratione optima. Anim⁹ enim tristicia & dolore obrutus, ad ipsã cerebri pelliculam perfertur, vbi humorẽ, quẽ illic offendit, comprimit & erumpere cogit. Quæ causa est, vt humor ille *lacryma* à Latinis dicatur, quasi *lacerrima*, quoniam ex animi laceratione cientur lacrymæ. Alexander tamen Aphrodisiensis causam affert, tum mœstis tum lætis congruentem, cur nempe vtriq; lacrymas profundant. In mœstis quippe, inquit, hoc fit ob angustum visus meatum, qui oculorum humorem comprimit: in ijs verò qui lætitia exultant, idem humor propter meatuũ raritatem effunditur.[k]

k *Alex. Aphrodis. Probl. cap.* 32.

TEXTVS.

Altera circumstantia est, quòd extant testes qui aliàs vel cũ Tillio cõtraxerunt, aut contractib. ab eo factis, testes accersiti affuerunt. Tertio loco inter omnes fere testes cõuenit, Mar-

tinum Guerram esse proceriorẽ, colore magis fusco, corpore & cruribus gracilioribus, scapulis incuruis, capite humeris appresso, mento bifido & paulum repãdo, inferiori labello deorsum pendulo, dentibus exiguis, naso lato & resimo, vlcere in vultu, & cicatrice quadam ad dextrũ supercilium notatus: quum interim Reus esset humilis, compactus, corpore & cruribus crassis, cæteras illas notas humerorum & nasi, itemq; cicatrices nullas gerens.

ANNOTATIO XXXI.

Quum de agnoscendo quopiam agitur, locuples est testimonium, magna probatio & propemodum certa, si ex vultu petitur, qualis est iampridem no-

tus

tus & visus. [l] Verùm longè illa certissima est, quum cicatrices designantur aut aliæ notæ, quas quis in facie vel alia quauis parte corporis quasi inustas, impressas certè & fixas gerit. [m] Quale illud antiquitus fieri solebat in iis qui pœnæ serui operi publico addicti erant: in quorum vel brachiis vel manibus notæ quędam imprimebantur.[a] Nam ad vultum quod attinet, tantum abest vt aliquo stigmate insigniretur, vt ne serui quidem faciem vllo pacto fœdare aut diformare liceret, imò hoc indignum, atrox & barbarum habebatur:[b] ne si quidem id fieri videretur loco pœnæ ad quam damnatus quis fuisset, quē aliter quàm nota in facie scribenda puniri placuisset.[c] Etenim quũ sit homo, vt ait Lactantius,[d] vera Dei effigies ac simulacrum, & eius facies ad exemplum cœlestis & diuinæ pulchritudinis effcta,[e]

Exemplũq; Dei quisq; est in imagine parua:[f] gen⁹ esset sacrilegij, & crimē maiestatis si qua citatrice & nota vel imprimēda vel inurenda fœdaretur cõmacularetur q;.[g] etiã in grauissimo flagitio (vt quidē Canonistę nostri docēt) veluti si quis sigillũ Principis adulterasset.[h]

l L. eum in diuersis, ff. de religiosis.

m L. stigmata, C. de fabricensi. lib. 11.

a L. pen. C. de aquæ duc. d. l. stigmata.

b L. locum, §. ex eo ff. de vsufruc.

c L. si quis in metallum, C. de pœn.

d Lactan. lib. 6.

e Genes. cap. 1.

f Manilius Astron. lib. 3.

g d. l. si quis in metallum.

h. c. ad audientiam, de crim. fal.

TEXTVS.

Quartum accedebat, quòd sutor, qui Guerræ calceos suppeditare consueuerat, testatur eũ duodecim puncta (vt loquũtur) longos calceos induere solitum, quum isti nouem tantùm sufficerent. Alius insuper asserebat Guerram peritißimũ artis gladiatoriæ fuisse, cuius iste planè ignarus est. Quinto loco tres extant testes, quorum vni, quem Ioannem Hispanum dicunt (is diuersorium Tolgis meritoriũ habet) Tillius in patriam reuersus se patefecerat, remq́ue vt celaret, rogauerat: Guerram enim mortuũ esse, qui sibi omnia bona testamento reliquisset. Al-

te-

teri, Valentino cuidam Rubio, qui eum nomine compellabat & Tillium esse agnoscebat, digito silentium indixit. Tertio Pelegrino Liberoßio idem fecit, eiq́ insuper sudariola duo dono dedit, ea conditione, vt alterum Ioanni Tillio fratri daret.

ANNOTATIO XXXII.

Nisi testes hi singulares, refutati essent, quum de suo quisque facto testimonium tulit, in his probationis satis erat, vt quæstio adhiberetur. Etsi enim criminis confessio extra iudicium facta, non satis habeat ad damnandum causæ, nisi lis noua instituatur: aut nisi extra ordinē hoc sit in iudicis arbitrio (puta quum quis eo amentiæ & furoris venerit, vt se flagitia fecisse glorietur[i]) facit tamen idoneum indicium, vt de tali improbo, qui hoc confessus fuerit, quæstio haberi meritò possit.[k]

i c. quàm sit graue, de excess. prælat.
k Accurs. l. cap. quinto, ff. de adult.

TEXTVS.

Sextò accedunt duo testes, qui affirmant militem quendam patria Rupefortanum, non multo abhinc tempore, quum Artigato iter faceret, miratum quòd Tillium videret se pro Guerra gerentem, apertè dixisse, veteratorem quendam esse: Guerrā in Flandria adhuc morari, altera tantùm tibia incedentē, altera lignea supposita, pro ea quæ in expugnatione ad Sanquintinū die S. Laurentij sphæra bombardica illi fuerat ablata.

ANNOTATIO XXXIII.

Etsi dictum hoc, vtpote testium auritorum, non multum ponderis habebat,[1] tamen quū verus Martinus Guerra rediit sic ornatus, nempe cum lignea tibia

[1] *c. tam literis, c. licet ex quadam, de testib. c. tua, de consan. & affin.*

tibia, præterea ſcriptum apud ſe habens, quo oſtendebat alteram illi tibiam glande tormentaria fuiſſe ablatam, grauiſſimus tum ſcrupulus animis Iudicum eſt iniectus, vt fucum & dolum odorari inciperent.

TEXTVS.

Secunda ratio qua oſtendi poterat non eſſe eum Guerram, erat ea ipſius collatio cum Sanxio Guerræ filio, qua prætor Regienſis deprehenderat, eos nihil inter ſimilitudinis habere: vt ſuprà commemorauimus. Id verò multorum teſtimonio confirmabatur.

ANNOTATIO XXXIIII.

Neq; huic etiam argumento multum ponderis inerat. Contingit enim nõ rarò, vt veri & legitimi liberi, alterius cuiuſpiam magis quàm ipſius patris formam referant: vt à nobis oſtenſum

eſt. Qua de re non plura nunc addam, lectorem ad Plutarchi ſcripta remittens.[m]

[m] De plac. philoſ. lib. 5.

TEXTVS.

Tertia, quòd Martinus ex Cantabria oriundus eſſet, cuius regionis lingua (vt omnibus eſt notiſsimum) multũ à Gallica & ab ipſa Vaſconica diſcrepat, vt vix ac ne vix quidem, niſi ab incolis, intelligatur. At linguã hãc Tillius niſi pauculis quibuſdam dictionibus non callebat.

ANNOTATIO XXXV.

Licet lingua Cantabrica valde ſit obſcura, adeoq́; difficilis, vt multi putent non poſſe eam vllis literarum elementis exprimi: non eſt tamen veriſimile germanum Cantabrum patriã linguam non callere. Neq; enim fieri poteſt vt quis vernaculũ ſuum idioma vel ignoret vel obliuioni tradat, niſi aut extre-

ma

ma tarditate ingenij, morbo, aut deniq; ſenio. Primi generis exemplum eſt Amphiſtides quidam, quem ita bardū & ſtipitem fuiſſe ferunt, vt reſpondere non poſſet, num patre an matre natus eſſet. Atticus quoq; Herodis ſophiſtæ filius, qui tam hebeti ingenio extitit vt elementorū nomina neq; diſcere, neq; memoriæ mandare vnquam potuerit. Morbo autē tale quiddā Meſſalæ Coruino, clariſſimo oratori, accidit, quem per morbi vehementiā, proprij nominis obliuio cepit. Fuerunt & alij quidā, qui vel è ſummis ædibus delapſi, vel lapidis ictu percuſſi, literarū obliti ſunt, conſanguineorum & neceſſariorū notitiam amiſerunt. [a] Extrema denique & decrepita ſenecta, vt Franciſco Barbaro literarum Græcarum obliuio obrepſit, in quibus antea excelluerat: & Georgio Trapezuntio ſub finem ætatis, vtriuſque linguæ, tum Græcæ tum Latinæ, ſcientia penitus excidit. Quin & noſtra hac ętate Philippus Decius, egregius Iuriſconſultus, anno 1536. (quo tēpore me in Senenſi academia Doctoratus titulo donauit) adeo ſenectute e-

a Plin. lib. 7. ca. 14. Solin. Polyhiſt. cap. 7.

marcuerat, vt nullius legis aut paragraphi ex iure noſtro recordaretur: imò ægrè quicquã Latinè proloqui poſſet. Quare quum mihi ipſa gradus inſignia conferre conaretur, alium quendam è collegis oportuerit prodire, qui verba ſolita nuncuparet. At veterator iſte Tillius, de quo agimus, nec ſtolidus nec ſenex erat, nec morbo vllo laborabat.

TEXTVS.

Quarta afferebatur ratio, quòd vno fere omnium ore conſtanter ferebatur, Tillium ab ineunte ætate flagitioſæ vitæ aſſueuiſſe, omni generi furti & fraudum deditum, impia diuini nominis execratione tertio quoque verbo inquinatiſsimum.

ANNOTATIO XXXVI.

Teſtium ea erat oratio, Tillium paſſim in ore habere corpus, caput, ſangui-

guinem & vulnera Seruatoris nostri & Dei: quod nostates vulgò dicunt Blasphemare. Id verò nihil aliud est, si theologis & Canonistis credim⁹, quàm Deo corpus, membra & reliqua, quorum sua natura expers est, tribuere, aut quæ habet propria, ei detrahere.[b] Quanquam si res verè tradenda est, Blasphemia aliter definiri debet. Vt enim Hebræorum & Cabalistarum interpretationē omittamus, qui censent nihil esse aliud quàm Dei nomen supremum illud ineffabile & tetragrammaton (quod suis literis nec pingi nec efferri fas est) ore vsurpare: sic habendum est, Blasphemiam dictionem Græcam esse, quę maledictum, contumeliā, vituperium & contemptum significat. Itaq; blasphemare, si propriè loqui placet, est Deum & filium eius Iesum, contemnere, detestari, opprobriis & maledictis proscindere.[c] Sic quum Iudæi Christum Dominum lapidibus conarētur petere, id se facere dicebant, non ob præclarè & rectè facta (vt ipse de eis meritò conquerebatur) sed ob blasphemiam.[d] Tales impij conuicia-

b Io. Anan. c. fin. de maled. S. Thomas, 2. secun. q. 13. antic. 13.

c Leuit. cap. 24.

d Io. cap. 10.

tores veteri Lege à populo lapidibus obruebantur: è qua ciuiles nostræ constitutiones desumptæ, tale scelus capite sanxerunt.[e] Quod summa religione hodie inter nos seruari deberet, absq; vlla misericordiæ indulgentia, vt monet Gregorius. Quod ita dictum accipi velim, dum modo consuetudine quadam in hoc flagitio induruisse eos appareat.[a] Neq; enim qui semel, iterum vel etiam tertiò hîc peccauit, eum lex capitali supplicio subijcit (vt quæ præcipitem & lubricum linguæ lapsum capite plectere temerè nolit[b]) sed extraordinaria pœna in eum animaduertit, habita ipsius hominis aliarumq; circumstantiarum ratione: quorum omnium arbitrium penes Iudicem esse vult.[c] Cuius rei ea est ratio, quòd lex præsumit, talia in Deum conuicia, magis ex animi quadam vel perturbatione vel leuitate, ex consuetudine, aut denique praua institutione, quàm perniciosa voluntate oriri.[d]

e c. reos sanguinis, 23. q. 5.

a §. fin. nouel. constit. Iustin. vt nō luxur. ho. cont. nat. coll. 4.

b L. famosi, ff. ad l. Iul. maiest.

c Doct. ad l. 2. c. de reb. cred. §. item si quis postulante, de actio.

d L. si non cōuitii, C. de iniur. Panor. in c. 2. de maled.

TEXTVS.

Vt nihil mirandum sit, si nouam

uam hanc verſutiam ac impudentem impoſturam excogitauerit.

ANNOTATIO XXXVII.

Etiamſi lex de hominibus ita præſumat, velut ſinguli ſint probi, honeſtamque & bene inſtitutam vitam agant, [e] neq; quenquã ex his animo ad male faciendũ propenſo eſſe: [f] tamen in eo qui ſemel malus fuit, & in aliquo mali genere deprehẽſus, eum lex magnam ob cauſam, talem eſſe in eodem mali genere prẹſumit. [g] Vt (exempli gratia) qui ſemel furatus fuerit, ſi denuo furti poſtuletur, eum, ſi vel leuiſſima acceſſerit cõiectura, furẽ eſſe, facilè nobis prẹſumpta opinione perſuadebimus. Ita quæ ſemel ſui copiam fecerit, etiamnum parum pudicam eſſe: qui in prima accuſatione calumniari conuictus fuerit, eũ in altera quoq; eſſe. [h] Cauſa autem cur ita prẹſumere ſoleamus, facilè poteſt intelligi, quòd vero ſimile eſt in ea quẽq; vel facti vel verbi voluntate perſeuerare, quam ſemel reipſa prodiderit: [i] ida-

e L. cum pater, §. rege, ff, de leg. c. 2. dudum de præſum.

f L. meritò ff. pro ſoc.

g c. ſemel. malus, de re iud. in 6.

h L. ſi cui, §. iiſdem, ff. de accuſatio. c. ſcribã de præſum. c. paruuli, 22. q. 5.

i L. non ad ea, ff. de cond. & demon.

deo quoniam accidentis aut qualitatis mutatio (quæ in facto consistit) non facilè præsumtiur.[k] Quin potius ex præteritis ad præsentia & futura coniecturas atque argumenta transferimus:[l] vt qui aliquando diues esse cognitus est, is nunc quoque diues habeatur: qui pauper, pauper: qui dominus loci antea fuit, postea non minus sit: atque idem de cæteris iudicium.[m]

k *L. eum qui, ff. de proba.*

l *L. sicut, §. superuacuum, ff. qui. mo. pig. sol. l. siue possidetis, C. de proba.*

m *L. ex persona, C. de proba. c. præterea, l. 2. de transactio. d. l. siue possidetis.*

TEXTVS.

E diuerso autem, vt reus ipse Guerra crederetur esse, efficiebant testes ad quadraginta fere numero, atque in his quatuor eius sorores, quæ hoc affirmabāt. Eiusq; rei rationes tam graues & tam idoneas reddebant, vt nihil suprà: illi, sibi cum eo à primis vitæ annis notitiam, consuetudinem & familiaritatē in ipso & cibo & potu intercessisse: hæ quòd

ab

ab incunabulis vnà cum eo educatæ fuissent.

ANNOTATIO XXXVIII.

Testes isti licet numero alios nõ ęquarent, tamen plus in fide facienda momenti habere videbãtur, idq; multis de causis. Primùm enim reũ esse Martinũ Guerrã affirmabant. Iamverò plus fidei haberi solet vel duobus testibus aliquid affirmantibus, quàm mille negãtibus.[n] Præterea, qui inter hos testes potissimi sunt, sunt reo sanguine coniunctissimi, atq; adeo quatuor sorores, quæ constan stantissimè illum fratrem esse asseuerabant. At propinquis, in primis autẽ sororibus, certiorẽ esse consanguineorũ notitiam, quàm quibuslibet aliis, nemo est q velit inficiari.[o] Accedit, quòd qui p reo testabãtur, ij vero similiora õnia dicebãt, eũ ab omnib. ciuibus, consanguineis, quatuor sororib⁹, imo ab ipsa vxore pro Martino acceptũ fuisse, ex ea iam triennali conuictu duos liberos suscepisse: quo tanto temporis interuallo, nisi verè is esset qui putabatur, vix credi potest, vxorem non fuisse aliquo signo

n *Accur. in l. diem proferre, §. si plures, ff. de recept. arb.*

o *L. octaui, ff. vnde cog. l. de tutela, ff. de in int. rest.*

deprehensuram. Deniq; testes pro reo faciunt, in fauorem tam matrimonij quàm susceptæ prolis loquuntur. Quo in casu si multi Iudices inter se dissiderent, semper eorũ potior haberetur sententia, qui reo vel matrimoinali causæ fauerẽt.[p] Idq; sic videtur sensisse & scripsisse Hermogenianus Iurisconsultus, quum testium verba inter se pugnant.[q]

p L. inter pares, ff. de re iud. c. fin. eo. tit.

q L. lege Iulia, ff. de manumissio.

TEXTVS.

Ac in ipsis quidem testibus tria vel quatuor præcipuè notatu digna sunt. Primò quatuor sorores, de quibus iam diximus, tam honestæ ac integræ existimationis matronæ, quàm quæuis aliæ in tota Vasconia: quarum ea semper fuit oratio, vt istum dicerent fratrẽ suum esse Guerrã, ipsius actricis maritum. Idem & pari constantia duo Martini sororij, qui sorores in matri-

mo-

monium duxerant, affirmabāt.

ANNOTATIO XXXIX.

Conſanguineorum aut affinium teſtimonia, imò parentum ipſorum, fratrum, ſororum, generorū & ſororiorū, meritò non admittuntur, nec admitti debent: nempe ob nimium ſtudiū quo erga ſuos tam propinquos naturali quadam vi afficiuntur.[a] Niſi in certis demū rebus, de quib. noſtri Interpretes latius ſcribunt, vnde duo tantùm aut tria capita ad rem noſtram faciunt. Primum nempe, vbi tale quiddam ageretur, in quo propinquorum fides magis quàm aliorū requireretur: [b] quod fit in ætate probanda, aut quum agnoſci quempiā opus eſt (quale hoc eſt in quo verſamur) nū de aliquo genere & familia ſit. [c] Alterū, quum quis ad teſtimonium ferendū non à propinquo litigante, ſed ab ipſo Iudice, ex officio ſcilicet, citatur: [d] quod & in hac cauſa contigit. Tertium, quum huiuſmodi teſtimonium ita propinquo prodeſſet, vt nemini obeſſet: verbi gratia, quum quis teſtaretur propinqui ſui innocentiam: quod iſti nunc faciunt,

a L. parentes, C. de teſtib.

b L. etiam matris, C. de proba.

c d. l. etiam. Accur. et Bar. in l. 2. in prin. ff. de excuſ. tut.

d c. literas, de præſum.

Quod etiam in fratre, vel in hæreſeos cauſa, locum haberet. Itaq; multi putarunt & ſcripſerunt, ei qui cædis poſtulatur, fratrem proprium teſtem citare licere, idque aduerſus Fiſcum vel Regem, quem ſolum habet aduerſarium: ſi cædem à ſe vis propulſandę & ſui tuendi cauſa factam, docere intendit.[e] Quamuis enim Rex rei bona Fiſco vindicare contendat, tamen lucrum huiuſmodi pœnale & odioſum nulli⁹ momẽti habetur, vt pote q̄ nõniſi cũ ſalutis & honoris rei iactura cõtingere poſſit.[f]

e Bal. in d. l. parentes.

f L. ſi quis vxori, §. penul. l. ſi is cui, §. fin. ff. de fur.

TEXTVS.

Secundo, ex his teſtibus nonnulli interfuerunt nuptiis Martini & Rolſiæ, in primis Catharina quadã Boeria, quæ iacentibus illis, media fere nocte comeſſationẽ (quã ab excitandi vocabulo le reſueil *appellant) attulit, quæ quidẽ certiſsima aſſeueratione eũ eſſe contendit, qui Rolſiam duxit*

vxo-

vxorẽ, quẽq; cum ea iacentẽ offendit. Tertio loco teſtes iſti magna ex parte proferunt notas quaſdam, quæ refutari non poſſe vidẽtur: geſtaſſe ſcilicet Guerrã in mandibula ſuperiore duos ſubnatos dentes, in fronte cicatricẽ, vnguem primi digiti depreſſum, tres in dextra manu verrucas, aliã in minimo digito, ſanguineã guttã in oculo ſiniſtro. Quæ omnia ſigna in reo extare comperiebantur.

ANNOTATIO XL.

Mihi iſta legẽti ſubit memoria Q. Fabij Maximi, qui à multitudine verrucarũ, quibus ad ipſas mãmas abũdabat verrucoſus eſt cognominatus. Id q; Q. Sereni poetę teſtimõio ſatis indicatur, quũ ait.

Interdum exiſtit turpi verruca papilla.
Hinc quondã Fabio verũ cognomẽ adhæſit.
Qui ſolus patriæ cunctando reſtituit rem.

TEXTVS.

Accedit huc, quòd ex testiũ numero multi patefaciunt Petri Guerræ consilium, qui cum vxore & generis in rei necem & exitium coniurauit: eousq; vt cũ Joanne Lozæo consule Palesiensi pacisci voluerit, si ad eius perniciem pecuniarum certam summam conferre vellet, se reliqua suppeditaturum. Illum autem respondisse, malle se ad eius salutem bona sua expendere, quem suum esse consanguineum, ab ipso Petro sæpenumero affirmante didicisset. Addunt famam esse apud Artigatenses, Petrũ cum generis suis, inuita ipsa actrice, hanc perniciem misero homini ma-

machinari & litē persequi. Deniq; aliquot ex illis Petrum non semel audiuisse, quum hunc reū nepotem suum esse fateretur.

ANNOTATIO XLI.

In hoc genere, probatio quę ex fama petitur, non videtur parui esse momenti, propterea quòd versamur in re valde obscura, perplexa, & monstri pene simili. Porro in huiusmodi factis quoniá rei certitudo nonnisi magna cum difficultate cōperiri potest, rumor & fama pondus idonei testimonij habent.[a] Quemadmodū, exempli causa, si ostendendū sit Antoniū esse Petri filium, aut simile quiddam,[b] vel si cuiuspiam mors probanda sit.[c]

a Doct. in c. veniens 1. & c. præterea de testib.

b per tuas, c. de proba.

c Bar. in l. 2. §. si dubitetur, ff. quem. testa. aper.

TEXTVS.

Quartò, quotquot fere auditi sunt testes, confirmant, hunc reum, quum Artigatum venisset, nominatim omnes salutasse

qui Guerræ noti fuerant, vt quẽque primo occursu obuium habebat: Qui si in eo agnoscendo nonnihil hæsitare videbantur, tum eũ res præteritas in memoriã reuocasse, vt singulos sic compellaret, Itáne vero non meministi, quum ante decem, duodecim, quindecim vel viginti annos tali in loco eramus, quum illa͏ ̨ agebamus, cui cœtui is & ille intererat, atque huiusmodi inter nos sermones habebantur? Quin & cum ipsa actrice multa dixisse & repetiisse (vt antea dictum à nobis est) eorum quæ vir & vxor maximè occulta inter se habere solent. Disertè vero, quum primum aduenisset, ita præcepisse,

Ce-

Cedo huc fœmoralia illa alba, quæ intrinſecus multitio albo munita ſunt, quæ quum hinc proficiſcerer, in tali ciſta reliqui. Id verò ipſa actrix verum eſſe fatebatur, & compertum eſt fœmoralia illic fuiſſe.

ANNOTATIO XLII.

Nõ memini me legere, extitiſſe vnquã quenquam, qui tam fœlici memoria res huiuſmodi ſingulares teneret, loca, verbaq; ipſa, prẹſertim à tanto temporis interuallo atq; erga tot varios homines: niſi fortè ſuccurrit de Adriano Imperatore.[d] Cyrus quidẽ Perſarum rex, quũ in ſuo exercitu eſſet, q magno alioqui hominum numero conſtabat, omniũ militũ & tribunorũ nomina tenebat: quũq; copias recenſeret, omnes illos nominibus propriis compellabat[e]. Id quod de L. quoque Scipione refertur[f]. Mithridates duabus & viginti linguis loquebatur, quot ſcilicet populis imperabat: vt abſque interprete cum omnibus verba

d Dion & Spartianus in vita Adriani.

e Herod. in Clio.

f Solin. Polyhiſt. cap. 7.

g Appia. Alexan. in bello Mithrid.
h Plut. in Pyrrho.
i Seneca in prol. declamationum.
k Cic. 1. Tuscul.
l Solin. loco citato.
m Plin. lib. 7. cap. 24. Cic. 2. De orat. & 1. Tuscul.
n Annot. 21.

facere posset.[g] Cyneas Pyrrhi legatus, vno die quo Romæ fuit, omnia senatorum equitumq; Romanorum nomina edidicit.[h] Seneca de seipso prædicat, duo nominum millia, quo ordine commemorari audisset, recitare se potuisse: ducentos preterea versus ordine inuerso, vt ab vltimo initium fieret.[i] Quod & de Theodecte Aristotelis discipulo,[k] & Metrodoro philosopho (qui Diogenis Cynici equalis fuit) narratur[l]. Commendatur insuper I. Cæsaris, Scipionis, Luculli, Hortensij, Portij Latronis Romanorum, memoria: item Themistoclis, Carneadis, & Charmidis, Græcorum.[m] Sed his omnibus iste, mea quidẽ sententia, prestat, siue arte siue vsu tam tenacẽ memoriam comparauerit, qui à Iudicibus toties rogatus, nunquam à vero aberrasse vel latum vnguem deprehendi potuit. Id tamen disertè excipi velim (ꝙ & suprà monui[n]) non constituisse me tam sceleratum nebulonẽ & impostorem cum claris illis & illustribus viris conferre.

TEXTVS.

At

At ista sanè non potuit ab vllo monitore vel nomenclatore discere. Fieri quidem potest, vt certa quædam verba memoriter narrentur, nõnulla indicia proferantur. Sed tot variorum hominum notitiam proferre, quos nunquam noris, ac ne videris quidẽ, id vero humanis viribus maius, nec aliter quàm magia vel arte quadã damnata perfici posse videtur. Sed de argumento ex testiũ dictis sumpto hactenus. Secundo loco huc facit, quod de similitudine rei cũ sororibus Guerræ compertum est, quæ quidem multis affirmãtibus (quũ inquisitio ea de re ex officio institueretur) tanta esse proditur, vt ouũ

ouo non magis esset simile.

ANNOTATIO XLIII.

Prouerbia vetera, ad rerum similitudinem exprimendam, ex ouis, lacte, aqua aut apibus sumi fere consueuerũt. Non vides, inquit Cic. verũ esse prouerbium, de tanta ouorũ similitudine, vt alterum ægrè ab altero discernatur? Et nõ multo pòst, vt similia, inquit, sunt oua ouis, & apes inter se[o]. Sosia quoque apud Plautũ, quum Mercuriũ videret, sua forma assũpta simillimũ sibi esse dicebat[p],

o Cic. 2. Acad.

p Plaut. in Amphitr. & in Menæch.

Neque lac lacti magis est simile, quàm ille
ego simile'st mei.

Apud eundem Messenio, quum de Sosicle cum Menæchmo loquitur,

Neque aqua aquæ, inquit, *neque lacte est*
lacti, crede mihi vsquam similius,
Quàm hic tui est, tuq; huius.

TEXTVS.

Accedit ad hæc, quod quum Rolsia, quæ tam acriter reũ persecuta est, cum eo conferretur, ac ipse reus iusiurandum ei deferre non dubi-

dubitaret, neq; recuſaret quin atrociſsima morte afficeretur, ſi ſe non eſſe Martinum Guerrã deieraret, nunquam auſa eſt iurare, ſed hæſitabundæ inſtar negauit ſe ſacramentũ exigere aut reddere velle. Quo nihil apertius fieri poteſt, vt ipſa dolo & calumniæ affinis eſſe videatur.

ANNOTATIO XLIIII.

Manifeſtę turpitudinis eſt (inqt Paul⁹ Iurecõſultus) & cõfeſſionis, nolle nec iurare nec iuramentũ referre [c]. Nã & omnibus aliis probationib. deficientibus [d], imò & p̃ſumptione aliqua aduerſus eũ qui defert ſe ꝓdente, & probationib. eũ prementibus, fas tamẽ ei eſſe, ad rei veritatẽ indagandã & litẽ expediendã, iuramentũ aduerſario deferre [e]. Qui quidẽ tũ iuramẽti præſtationẽ defugere nõ poteſt: vt qui ex litigatore iudex fact⁹, idq; ex aduerſarii voluntate ac conſenſu [f]. Quod ſanè ſic à me dictũ accipi velim,

c L. manifeſtæ, ff. de iureiur.

d L. fi. §. licentia. C. de iur. delib. l. tutor pupilli, ff. de iureiur.

e L. fin. C. de fideicom.

f Doct. in d. l. manifeſtæ.

vt minimè pugnet cum iis quæ noſtri Interpretes fuſius in locis communibus diſſerunt,& nos paulo pòſt ſcripturi ſumus.[g]

g Annot. 65.

TEXTVS.

Quartò hoc quoq; affertur, quòd toto annorũ circiter quatuor ſpatio, quo coniugum inſtar iſti conuixerunt, actrix nunquam audita eſt conqueri. Imò quoties quiſpiam affirmauit nõ eſſe eum verum maritum, illum non dubitabat duriori oratione mendacij inſimulare, affirmans ipſummet Martinum eſſe, aut omnino malũ quempiam geniũ ipſius exuuio tectum: à ſe enim indubitatò agnitũ fuiſſe. Quòd ſi qs idẽ deinceps dicere audeat, ſe effecturam vt ſuo magno malo dicat.

AN-

ANNOTATIO XLV.

Firmum mehercule argumentum & grauis coniectura, vt ſtatui poſſit reum calumniis circumueniri, quum conſtaret actricem antea, licet monitam, conſtãter & pugnaciter aduerſus quoſlibet maritum eſſe aſſeueraſſe: deinde nouũ nullum argumentum nacta, quaſi ſui oblita, ſuam ipſa orationem refelleret. Quod valde indignum ac turpe eſt, nec ſuſpicione caret.[h]

h L. generaliter, C. de nõ au. pec. c. pertuas, de proba.

TEXTVS.

Inſuper apud multos ſolebat illa conqueri, quòd Petrus Guerra cũ vxore, ipſius actricis matre, eò ſe volebant impellere & inuitam cogere, vt reum in ius vocaret, ſuumq́ non eſſe maritũ contenderet. Vt ne à minis quidem abſtinuerint, ſe illam, niſi morem gereret, domo exacturos eſſe.

ANNOTATIO XLVI.

Et in hoc quoq; argumento magna doli suspicio præbebatur, vt facilè quis putaret reo insidias strui, & quicqd huius ab actrice fieret, id omne metu, aut coactione extortum esse, aut certè reuerentia Petri Guerræ, & matris, quam ille in matrimonio habebat. Quanquam enim non facilè præsumēdum est quid terroris metúsve causa fieri[i], tamen vbi apparet intercessisse importunam solicitandi & comminandi perseuerantiam, satis superq; de metu probatū est[k], præsertim si inspiciatur, quales sint ii qui minis vtebātur, nempe vitricus & mater[l]: eo magis si loci ratio habeatur, nempe in eorum domo, vbi actrix quasi captiua detinebatur[m]: denique si sexus quoque expendatur, quòd fœminæ leuibus rebus commouentur & percelluntur[n], vel etiam facilè persuadentur, ac persuasiones non minus apud eas quàm minæ & vis valent[o]. Neque non illud aduertendum, eam subinde de vitrico & matre ob eam rem conqueri solitam[p].

i L. meritò, ff. pro soc. §. qui dolo, ff. de re. iur.
k Inn. in c. petitio. de iureiur.
l L. 1. §. quæ onerandæ, ff. quar. rer. act.
m L. qui in carcerem. ff. quod me. cau.
n Gl. & doct. in c. cum locū, de sponsal.
o L. 1. §. vsque adeo, ff. de iniur. l. vnica, in ver. volentibus, C. de rap. virg.
p L. qui in aliena, §. fi. ff. de acqui. hær. & ibi doct.

TEX-

TEXTVS.

Quintò & hoc ſuſpicionem augebat, quòd quum reus aliquando alia de cauſa in carcerem coniectus fuiſſet ex autoritate Seneſchalli Toloſani, inſtãte quidem & perſequente Joanne quodam Scornebouio minore natu, ſed operam clanculum accommodante Petro Guerra, fuit tum de hoc ementito mariti nomine nonnullus ſermo iniectus. Cuius rei cauſa non deſinebat ipſa actrix de Petro Guerra & vxore conqueri, qui ſe ad accuſandum maritum impellere conabantur, quòd eorum conſiliũ eſſet, vt ille vel rei capitalis damnaretur, vel triremium pœnæ addiceretur. Ex hoc

carcere quum à Seneſchallo cauſa iudicata liberatus eſſet, reuerſus Artigatum officiosè ab ipſa actrice domi, velut maritus accipitur: quæ ei, ſimulatq; venit, induſiũ recens ſuppeditauit, pedes lauit & in complexũ ipſum admiſit.

ANNOTATIO XLVII.

Libet admirari inauditam veteratoris calliditatem: quę tanta eſt, vt ſi quis vnquam facinoroſus in ſuo ſcelere ob ſingulare artificium excuſari debuit,[a] iſte prę cæteris dignus videatur, tanquã alter Phrinondas, cuius meminit Ariſtophanes, aut verus Siſyphus.

a L. ad beſtias, ff. de pœnis.

Siſyphus in terris, quo non aſtutior alter.

Quum enim iam ſuppoſitio & crimẽ falſi patefieri inciperet, ſic tamen potuit iudicibus verba dare, imò ipſi actrici, cuius ſe maritum dicere pergebat, vt cauſę ſtatu à iudicib⁹ cõſtituto laxatus, ab ipſa tanquam maritus admitteretur.

TE-

TEXTVS.

Posterotamen die, summo mane, Petrus Guerra, pcuratorio nomine tanquam ab actrice constitutus, generis comitantibus armatis, rursus custodiæ mandatur: etiãsi nulla accusationis noua capita extarent, neq; dum actrix ipsum Petrum procuratorem eius rei causa constituisset. Id enim vesperi demum eo ipso die factum est, vt ipse Petrus postea confessus est.

ANNOTATIO XLVIII.

Erat igitur falsus procurator. Eo quippe nomine in nostro iure vocatur, non modò is qui nullum vnquam neq; antè neq; postea mandatũ accepit ab eo, cuius se pcuratorẽ dicit,[b] aut qui habuit quidem, sed reuocatum esse ipsum non

b L. si procuratori falso, & ibi Accur. ff. de cond. ca. da. l. licet, C. de procur.

latuit[c], verùm etiam is qui vel mandatũ prætergressus est, vel qui executionis tẽpore[d] nullũ mandatũ habuit: imò qui rectè & ordine constitutũ se esse nesciens, se interim pro ꝓcuratore gesserit[e]. Sed in Petri facto hoc incidit, ꝙ quum initio falsus esset, ex post facto verus & legitimus esse cœpit, per arctricis ratihabitionem, vt omnia quæ gessit, autoritatẽ habuerint[f]. Accedit quòd quæcunque ante procuratoriũ munus demandatũ fecit, ea prætoris Regiensis autoritate gesta sunt: quod expendi meritò debet. Alioqui si autoritate Curię gesta essent, esset quędam in eo ambigendi causa: propterea quòd lex obreptionem quamlibet & falsæ rei subiectionẽ, quę in Principis cõsistorio fit[g], tãtopere auersatur, & tam seuerè damnat, vt quicquid ibi à falso procuratore geritur, nulla sequenti ratihabitione confirmari multis posse videatur[h].

c c. ex parte Decani, de resc.

d L. falsus. & ibi gl. & doct. C. de fur. glo. & doct. in d. c. ex parte.

e L. quæro, ff. de eo qui pro tutor. l. 3. §. sed & si quidem, ff. iud. sol.

f L. licet, ff. de iud. l. 3. §. falsus, ff. rem rat. hab.

g L. fin. C. de iis qui a nõ do. man.

h Bal. in l. falsus, C. de fur. Panor. in c. nõnulli, §. sunt & alii de rescrip.

TEXTVS.

Quæ tamẽ omnia ipsius actricis voluntate nequaquam fieri, satis

ſatis docent cùm alia quæ ſuprà commemorata ſunt, tum verò amica illa & omnium officiorum plena noctis ſuperioris iterata cõſuetudo. Quin & ſimulatq; denuo cõprehenſus eſt, illi veſtes & pecunias, quib. ſe ſuſtẽtaret, miſit.

ANNOTATIO XLIX.

Nimirũ hęc oĩa longè ab eo aberãt, vt ipſa in iudicio adverſus eũ cõtenderet, aliúmve q̃ Martinũ genuinũ maritũ putaret, quẽ tantis officiis proſequebatur.

TEXTVS.

Quæ quũ ita eſſent omnia, magnã cauſam Senatus habere videbatur, cur abſoluendum reum cenſeret, præſertim quum (præter omnia illa ſuperiora) hæc ſententia cauſæ matrimonii, ꝓlis, et ipſius rei, faueret.

ANNOTATIO L.

In rebus dubiis lex vult & iubet sententiam in matrimonij fauorem ferri:[a] vt nostri iuris Interpretes dicere nō dubitarint, pręsumptionem, quę in eius fauorem capi debet, omni qualibet alia potiorem esse.[b] Accessit fauor, qui impendendus est liberis ex illo connubio susceptis, vt planè legitimi efficiantur. Etsi enim ob ignorantiā & bonā fidē Rolsiæ, nostri canones ita ex ęquo & bono explicari possint, vt nati legitimi habeantur & dicantur:[c] tamen si res ex veritate æstimetur, tales non sunt, nempe ex stupro & adulterio procreati.[d] Tertio loco causa rei qui in iudicio periclitatur, ita semper fauorabilis visa est, vt nostrarum legum autores sæpe iubeāt, vt in rebus dubiis & ambiguis pro eis respondeamus, vtq; magis ad absoluendum, quàm damnandum reum propēdeamus,[e] maximè in criminibus publicis & capitalibus,[f] in quibus honor & vita agitur: Idq; etiam quum argumenta accusatoris, siue actoris, aliquanto videntur firmiora iis, quæ reus pro se adducit.[g] Eius sententiæ rationes ex Aristotele aliquot reddere possumus. Quarum

a c. fin. de re iud.

b Panor. in c. transmissa, qui fi. sint leg.

c c. 2. c. referente, c. ex tenore, qui fil. sint leg. Gl. in c. cum inhibit. §. fin. de clandest. desponsa.

d L. 3. C. sol. mat. c. si gēs, 56. dist.

e L. Arrianus, ff. de actio. & oblig. l. fauorabiliores, ff. de re. iur. c. ex literis, de proba. c. inter. de fid. inst. c. cum sint, de re. iur. in vi.

f L. inter pares, ff. de re iud.

g Gl. c. Clerici, 81. dist. Panor. in d. c. ex literis.

rum hæc prima eſt, quòd non eſt in arbitrio rei, vt quoties vult, cauſá dicat, vel in iudicio ſtet: quum contrà actori quoties libet, liceat contendere [i]. Ita fieri poteſt, vt quum ad reſpōdendum vrgetur, præcipuum ſuæ cauſæ & defenſionis firmamentum prætermittat. Altera eſt, quemadmodum viator dum iter facit, viam aut ſemitam tutiorem inſiſtere debet [k], ita in rebus obſcuris & impeditis, Iudex eam ſententiam amplecti debet, in qua minus eſt periculi [l]. Iam verò nemini dubium, quin multis partibus tutius ſit, ſontem liberari, quàm inſontem damnari [m], atq; adeo mitiorem ſententiam & humaniorem ſequi, quæ ſcilicet ad abſoluendum reum pertinet [n].

Ariſt. Probl. ſect. 29. cap. 13.

i L. purè, §. fi. ff. de doli exc. l. 1. C. vt nem. inuit. ag. vel accuſ. cog.

k c. ad audiētiam, de homicid.

l L. vbi enim, ff. de reb. dub. gl. in c. 2. de reg. iur. in decretal.

m L. abſentē, ff. de pœn.

n L proximè, ff. de iis quæ in teſt. del. d. l. Arrianus.

TEXTVS.

Quam ſententiā, vt æquiorē, ſi ſequi liberet, coniecturæ & argumenta ſuprà ex aduerſo obiecta, parum aut nihil habere virium videntur. Nam quod ad numerum teſtium attinet, facilè

respondetur, quòd (vt iam dictũ est) testibus qui pro reo loquuntur, etiamsi pauciores sint numero, plus fidei habendum est, præsertim quũ verisimiliora dicãt,

ANNOTATIO LI.

Non tam spectandus est testium numerus ac multitudo, quàm ipsorum testimoniorum verisimilitudo[o]: ita vt qui verisimiliora dicunt, plus fidei quàm alii mereãtur, etiamsi numero longè excedant[p].

o c. licet causam, de proba. c. in nostra. de testib.

p l. ob carmen. §. fi. ff. de testi.

TEXTVS.

Et in matrimonii, liberorum & ipsius rei fauorem loquantur & affirment.

ANNOTATIO LII.

Tria hæc dignissima erant, quorum ratio magna pro reo haberetur. Nã primò, plus fidei adhiberi solet duobus qui de certo facto affirmant, quàm mille aliis[q]. Præterea in dubio, fauor vel matrimonii,

q Accur. in l. diem, § si plures. ff. de recep. arb.

monii, vel liberorum vel ipsius rei multum ponderis ad causam afferunt, vt in hanc partem iudices propendeant, vt modò dictum est[r]. Multo igitur magis vbi hæc omnia simul concurrunt[s].

r L. Arrian. ff. de actio. & oblig. c. fi. de re iud.

s Auth. itaq;, C. com. de succ.

TEXTVS.

Iam quod ad Carbonem Barrautium, Tillii auunculum, attinet, adiunctis aliis testibus, qui multa singularia aduersus reum proferunt, fuerunt omnes illi firmis rationibus refutati, quæque illis obiecta fuere, valere comperta. In militis oratione nullum est momentum, qui non est ipse auditus, sed alii quidam, qui se ab eo audisse affirmant.

ANNOTATIO LIII.

Quoniã testis de iis testari debet quę aliquo corporis sensu percipere & comprehendere potest, non quod ab alio au

ditione accepit [a] : idcirco testimonium de auditu, etiamsi præsumptionem qualemcunq; inducat [b], ad fidem tamen faciendam non est efficax [c]. At si ad probandũ vel consanguinitatis gradum vel affinitatis propinquitatem, impediendi matrimonii causa [d], huiusmodi testimonium si rumore & fama aliisq; adminiculis ac circunstantiis fulciatur, valet [e]. Idem sentiẽdum est, siquid ex longa vetustate repetendum est [f], puta siquis agri sui antiquum limitem probare velit [g]. Illud tamen sanè intelligendum est, si testis se à tertio quodã audiisse dicat. Nam siquis quid se ab altero litigantium audiuisse testetur, hoc testimonium firmissimum & locupletissimum est [h]. Vt si quis audiit Antonium polliceri Petro centũ coronatos, quos nunc ab eo Petrus exigit. Aut inter Lucretiam & Camillum sponsalia per verba de præsenti intercessisse, quum de hoc matrimonio controuersia moueatur [i].

a L. testium, C. de testib. c. hoc videtur, 22 q. 5.
b Archid. in d. c. hoc videtur.
c c. tam literis, c. licet ex quadã, de testib. c. tua, de consan. & affin.
d d. c. licet ex quadam.
e c. præterea, de test. Panor. in d. c. licet ex quadam.
f L. si arbiter, ff. de proba.
g Bal. in l. conuenticul. C. de episc. & cler.
h Accurs. in l. 2. §. idem Labeo, ff. de aqua plu gl. in c. hoc videtur, 22. q. 5.
i Doct. in l. si arb. & in d. c. tam literis.

TEXTVS.

Nec obstãt signa & notæ quæ à te-

à teſtibus proferuntur. Ad illa enim ſuperioribus verbis ſatis reſponſum eſt, teſtes abunde refutatos eſſe. At verò pauca ab eis ſigna afferuntur, quæ non in reo quoq; extare appareat, ſi vnum illud de proceritate & craßitudine corporis demas. Ad quod etiã facilè reſponderi poteſt. Nam (quod ab aliis teſtibus idoneis affirmatur) licet reus, quum domo proficiſceretur, ob gracilitatem videretur procerior & altior, poſtea tamen accedente ætate, potuit corporis & fœmorum craßiorem magisq; compactam molem acquirere.

ANNOTATIO LIIII.

Frequens rerum vſus efficiet, ne lector miretur quod hic audit dici. Cre-

brò enim videmus tum viros tum fœmi nas primis annis tenui & macilenta esse corporis statura, qui tamē per ætatis incrementum, obæso, crasso & vasto corpore redduntur. Cuius rei ne hodierna exempla (vtpote quibusdam molesta futura) recenseā, quæ a vetustate sunt maximè memorabilia, ea afferam. Leo Byzantinus, sophista prima adolescentia valde macer, quum ad iustam viri ætatē peruenisset, adeo obæsus extitit, vt quū legatus Athenas venisset, & editū quendam suggestum tumultus sedandi gratia cōscendisset, populus eum tam prominente ventre deformem conspicat⁹, tot⁹ in risum solueretur. Tum ille, Quæ, inquit, Athenienses ridendi vobis causa est? Scitote mihi vxorem esse multo etiam me crassiorē. At quum inter nos cōcordiam colimus, vnus ambos lectulus facilè capit: quum autē rixamur, ne tota quidem domus satis est. Hæc hominis oratio tantum placuit & valuit apud populum, vt seditio ipsa statim componeretur. Dionysius Heracleota tyrānus, adolescēs macilentus, paulatim in eam aqualiculi ꝓdigiosam vsq; immanitatē excre-

excreuit, vt noctu cogeretur hirudines magno numero tota cute adhibere, quę illi ſuperuacuum humorem exugerēt, qui vaſtam ei corpulentiam illam conciliabat. Mitto Ludouicum illum Regem Franciæ ordine XXXIX, q ab anno 1110. ad 1137. floruit, cui ob eam cauſam Craſſi cognomen inditum fuit.

TEXTVS.

Nihilo rectius obiicitur diſſimilitudo quæ inter reũ & Sancium Guerram Martini filium cernitur. Nam præterquã quòd inde petita iudicia (quod antea demonſtrauimus) parum firma ſunt, extat cõtraria probatio ex ſimilitudine quæ inter reum & Martini ſorores extare conſpicitur. Quæ ſanè eo maiorem vim habere debet, quando plures perſonæ cum vna cõferũtur, & quidem eiuſdem propemodum æta-

tis ſunt cum ea, cuius ſimilitudo quæritur.

ANNOTATIO LV.

Tradunt arithmeticæ & geometriæ periti, quo maiori duo quædam inter ſe proportione reſpondent, eo firmius ab altero ad alterum peti argumentum[k]. Quale, exempli cauſa, fieret inter duos doctos & probos, vel magnos & robuſtos: quòd inter eos maior conſenſio & ſymphatia futura eſt, quã inter eos quorum alter doctus & probus, alter indoctus & improbus eſſet: vel hic firmitate roboris præditus, ille imbecillis atq; infirmus. Sic argumentum quod ab vno ad aliud ducitur, eo magis valet, quo maior eſt ſimilitudo inter ea quorum alterum cum altero confertur. Vnde elicitur a noſtris Interpretibus regula, Inter res ſimiles facilè alteram ab altera argui, inter diſſimiles, difficile[l]. Quare vt ad cauſam huius Tillii cum Martini ſororibus redeamus, argumentum ſimilitudinis longè melius quadrabat (quòd ex eis duæ illi ferme æquales, reliquæ duę paulo ętate minores erãt) quàm ex eo,

k Ariſt. Ethic. lib. 5.

l L. in rem, §. item quæcunque, ff. de re. vend. l. ſed cũ patrono, ff. de bon. poſſeſſ.

eo, quòd qui nondum ex ephebis excesserat, vtpote natus XIII annos, cum Tillio tricesimumquintum ętatis annum agente, conferebatur.

TEXTVS.

Quod porro obiicitur reũ linguæ Boscorum ignarum esse, responsum ex rei gestæ veritate facile potest colligi. Nam Judices inquirendo compererunt, Martinum e natali solo infantem, id est bimum, aut eo paulo fortasse grandiorem, allatum fuisse.

ANNOTATIO LVI.

Latini infantem vocant ad septennii vsq; ętatem [b], quasi nescium fari, quòd tenella ętate impeditus, vix soluere linguam potest, vt articulatè verba efferat. Quocirca Chrysippus dicere solebat, pueros qui incipiunt balbutire, & nonnullas voces edere, iam loqui illos quidem dici posse, re tamen vera neq; fari

b *Accurs. in l. si infanti, C. de iur. delib. gl. in c. null⁹, de temp. ordi. in vi.*

neq; quicquam proloqui. Quę quum ita ſint, mirandum non eſt in noſtro hoc facto, ſi reus linguam eius regionis non teneret, e qua ab ipſa prima ętatula, annos vix amplius duos natus, allatus fuerat, vt eam nunquam diſcere potuerit.

TEXTVS.

Nec obſtat etiam quicquam, quòd Tillius ab ipſa adoleſcentia ſceleratæ & omnibus vitiis contaminatæ vitæ fuerat: quum reũ illum non eſſe, ſed potius Martinum Guerram conſtet.

ANNOTATIO LVII.

In cauſa capitis antequam Iudex de re pronuntiet, duo in primis plana ei fieri oportet. Vnum, vt crimẽ de quo quęſtio eſt inſtituta, verè deſignatum ſit & admiſſum [c]. Alterum, vt de quo reo ſupplicium ſumere intendit, is ſit, quem facti autorem aut certè affinem eſſe culpant [d].

c L. 1. §. item illud, ff. ad Sil lan. l. 1. C. vbi cauſ. fiſcal.

d L. ſancimus, C. de pœn.

TEX-

TEXTVS.

*At ex aduerſo, ipſi quoque a-
ctores non minus conſentanea,
quæ exciperēt, habebant, & qui-
bus rationū momenta quas reus
afferebat, eleuarent. Nam quod
primo loco dicitur, plus fidei teſti
bus affirmantibus habendum eſ-
ſe, quales ſunt qui a reo ſtant: id
in iſtius cauſa locum non habet:
quum actoris teſtes nō minus af-
firmantes ſint, vt qui reum eſſe
Arnoldum Tillium affirman-
te oratione pronuntient. Acce-
dit, quòd negatiua oratio quam
vſurpant, dum iſtum eſſe Guer-
ram pernegant, facilè probatio-
nis pondus habet, quippe quum
adeo ſcitè & accommodatè ad lo
ca, tempora & perſonas reſtrin-*

gunt, vt tritæ illius regulæ cancellis iã minimè teneamur, qua docetur duos testes affirmãtes sexcentis inficiantibus potiores esse.

ANNOTATIO LVIII.

Hæc quidem regula seu sentẽtia per vniuersum ius ciuile passim extat, plus credendum esse duobus testibus affirmantibus, quàm sexcentis aut mille negantibus [e]. Cuius causa est, quòd (vt ait Philosophus) is melius & certiꝰ aliquid nouit, qui quod agitur, affirmando nouit, quàm qui negando [f]. Et verò ea rerũ natura est, vt negationis probatio propemodum in eorum numero recenseatur quæ præstari nõ possunt [g]. Quî enim ostendi queat Antonium nunquam fuisse Tolosæ? Vnde id quoq; contrà colligi potest, huic axiomati locum non esse, vbi tanta illa probandi difficultas abest [h]. Exemplum accipe. In academia, vbi studiosus quispiam examinandus & ad Doctoratum promouendus est, septem ad minimum Doctores interesse oportet.

e Accur. in l. diem. § si plures, ff. de arbi.

f Arist. Metaph. lib. 3.

g L. actor, C. de proba c. super hoc, de renuntia. c quoniam contra. de præ.

h c. proposuisti, & ibi doct. de pro.

portet[i]. Ex quibus si tres idoneum esse iudicent & probent; quatuor reliqui sibi hoc axiomatum ita verum esse si videri negēt, horum testimonium, qui numero plures sunt, proculdubio obtinebit[k]. Quin & Accursii decisio notanda est[l], procedere prædicta, si testes negationem quandam vagam & incertā testarentur. Nam si certis locorum, temporum & personarū circunstantiis eam definiant, quia ad hunc modum coarctata facilè probari potest[m], qui eam pro testimonio dicerent, eorum non leuior quàm affirmantiū fides videretur[n]. Veluti si Antonius accusatur Petrum Tolosæ Calend. Octobris 1560. interfecisse, idq; verum esse testes affirmant, alii contra illam cædem ab eo commissam negant, quem eo die Lutetiæ viderint, si pari numero fuerint, tantundem fidei merentur: imò & eò plus, quòd ad innocentiam docendam eorum verba spectant[o]; quum alii reo periculum sua accusatione creēt, & sontē esse cōtendāt[p].

i L. pen. C. de professo. & med. lib. II.

k c. in nostra. de testib.

l Accur. in d. §. si plures.

m L. optimā, in fi. C. de con. stip. c. tertio loco, de præsum.

n Doct. in l. in illa, ff. de verb. oblig.

o c. ex literis, de proba. c. inter, de fid. instr.

p Accurs. in l. I. ff. de itin. actuq; pri.

TEXTVS.

Alterum est, & quidē in hac

causa potißimi põderis, quòd testes, qui tanta asseueratione reũ esse Martinum Guerram dicebant, errorẽ postea agnouerunt, & in Senatu de sua sententia decesserunt, vti postea dicetur.

ANNOTATIO LIX.

Hîc nascitur difficultas, videriq; potest secundę testium orationi parum esse habẽdum fidei, qui a superiori illa recedunt: tum quia modò aiũt, modo negant [c], sibi non constantes, atq; adeo ipsa verborum pugnantia & cõtradictione seipsos satis refellunt [d], tum quia peierasse videntur: qualium hominum testimoniũ repudiari debere, nemini est obscurum [e]. Quòd si cui porro eorũ testimonio fidem adhiberi conuenit, hoc in omnium primo faciendum videtur, quippe quod cum iurisiurandi religione dictum fuit [f]. Verùm totam hanc difficultatem facilè soluemus, si ęquissimũ esse intellexerim⁹, vt qui vel errore deceptus, vel ab aliquo circunuentus falsum

c L.2.l.qui falsò, ff. de testib. l.eos, C. de testib.
d l.penul.§.1. ff. quãdo dies leg.ced.
e c.testimonium, de testib. Accur. in l.Lucius, ff. de iis qui not. infa. & l.3.§.lege Iulia, ff. de testib.
f c sicut de test.

ſum teſtatus eſt, ſtatim vbi errorem animaduertit, eum agnoſcat, & dictum retractet[g]. Itaq; non ſolùm in ipſo temporis articulo, aut certè aliquanto pòſt (qđ procul dubio permittitur[h]) verùm etiã quantocũq; temporis ſpatio interiecto, idem facere licet, ſi nempe vel tum demum errorem cœpit deprehẽdere[i], vel certè cauſa aliqua recens occurrit[k]. De quorum vtroq; Iudicis erit cognoſcere & ſtatuere[l]. Alioquin enim ſi teſtis pro ſuo libitu, & carnis procacitate, maximè poſt longum interuallũ, quę ſemel dixerit vel negare vel mutare vel corrigere vellet, non eſſet admittẽdus: nempe quia ſubornationis metus ſubeſſe videretur[m].

g *Præterea c. de teſt. Accur. in §. quia verò, de teſt. nouel. coll. 7. Bar. & alii in d l. eos.*

h *c. accuſatus, §. licet, de hæret. in 6.*

i *Panor. & alii in d. c. præterea.*

k *d §. licet.*

l *Gl. in c. an ſit, de appel. Doct. in d. c. præterea.*

m *Doct. in d. l. eos, & d. c. præterea.*

T E X T V S.

Nam quod ad notas illas, cicatrices, & ſigna attinet, quæ in oculis, fronte, manibus & vnguibus rei extare deprehenduntur, quæ in Martino quoq; extitiſſe feruntur, excipi poterit, earum

rerum partem quandam (nempe verrucas, ſanguineã guttam & depreſſum vnguem) ſic oſtendi, vt ſingulæ ſingulis teſtibus affirmentur: vt teſtes ſingulares eſſe appareat: qui nihil probant, etiam ſi ſexcenti tales producerentur.

ANNOTATIO LX.

In probationibus & teſtimoniis certum & conſtitutum eſt, ſingularibus teſtibus nihil probari [n], etiamſi innumeri ſint [o]: quòd de ſuo quiſq; ſigillatim facto teſtatur, vt ſic quidẽ vnius duntaxat teſtis locum occupet, vox autem vnius, quantacunque dignitate, amplitudine vel autoritate polleat, vox nullius ſit [p]. Quod à Cicerone alicubi elegantiſſimè diſputatur & docetur [q]. In certis tamen cauſis verum eſt (vt quidem nõnulli interpretantur) ſingularium teſtium iuſtã eſſe probationem, puta ſi infamiam, furorem, hæreſim, aut quidpiam in genere probari oporteat, aut [r] actum quendam,

n *L. ob carmen, §. fi. ff. de teſtib. c. bonæ. l. 1. de elec. c. licet ex quadam, de teſtib.*
o *L. iuriſiur. & ibi* Bal. C. *de teſtib. d. §. fin.*
p L. *maritus, ff. de quæſt. l. iuriſiur. & d. c. licet.*
q Pro Fõteio.
r Innoc. *in c. qualiter, l. 2. de accuſa.* Bal. *in l. 1.* C. *qui num. tutel.*

dam, qui in se nullam neq; loci neq; temporis finitionem requirat, veluti iurisdictionem, electionem sepulturę, rumorē & famam [s]. Vnde pleriq; nescio qua causa adducti, existimarunt ad hominē hæreseos conuincendū vel duos testes sufficere, etiamsi de aliis atq; aliis hæreseos capitibus testentur [t]. Omnes enim hęreses, tametsi variis nominibus designentur, tamen in eandem impietatem conuenire & coniunctas esse [u]. Verùm hæc sententia nullo iuris loco nititur nec cōfirmatur: quanuis nōnulli (vt ait Panormitanus) leui quadam & inconsiderata interpretatione ducti diuersum scripserint [x]. Quin & pariter illud falsū est, huiusmodi testes in actu vniuersali aut generali locupletes censeri [y]. Etenim cōsuetudo est quiddam in se generale, ad omnes vnius ciuitatis, regionis aut etiam prouinciæ homines ex æquo spectans [z]. At in ea docenda non satis est, q̄ testes separatim de variis actibus testimonium dicant, ex quibus consuetudo introducta sit, nisi duo saltem extēt, qui singulos actus simul viderint [a]. Sanior ergo est contraria opinio, & iure optimo

s Guid. pap. in decis. q. 54.

t Iac. Butr. in l. Arriani, C. de hæret.

u L. quicunq;, vers. idcirco, C. de hæret. c. penult. eo. tit. in 6.

x Panor. cons. 42. vol. 1.

y c. nihilominus, & ibi gl. 3. q. 9.

z L. de quib⁹, ff. de legibus.

a Petr. de bel. & Cyn. in l. 2. quæ sit lōg. consuet.

apud Curiarum ſupremarũ Patres præfertur, qui temere nolunt pronuntiare, ſed oĩa iuſto iudicio examinare, & vera trutina penſare, potiſſimùm in iis flagitiis, quæ quò grauiora & tetriora ſunt, eò magis circunſpectè & clarioribus argumentis definiri debent[a]. Quocirca ſtatuendum eſt, in quolibet crimine, teſtium ſingularium dicto nihil effici, ſed vt probatio conſtans & plana ſit, neceſſe eſſe, vt duo ad minimum de eodem actu teſtimonium dicant[b]. Imò iure ipſo, plures ſingulares teſtes non ſufficerent vt quis hæreſeos conuictus habeatur, etiam eius cauſa vulgò ignominia notatus[c]. Vt enim quod res eſt fateamur, quemadmodum crimen hoc omnium eſt atrociſſimum, & maximè horrendũ (quippe ipſam diuini numinis maieſtatem lædens) ita attẽtiſſimos Iudices qui de eo cognoſcũt, eſſe decet, nequid hîc per leuitatem & opinationem quandã ſtatuatur, ſed omnia ex iure & veritate[d]: vt ſic periculoſis quoq; conſpirationibus, inſidioſis conſiliis calumniiſque obuiã eatur, quib. multi ſcelerati quotidie bonos & inculpatos viros, vlciſcẽdi

a L. famoſi, ff. ad l. Iul. maieſt. c. vbi peric. de elect. in 6.

b Panorm. d. conſilio.

c c. tam literis, c. veniens de teſt. Boyer. deciſ. 342.

d d. l. famoſ.

di cupiditate impulsi, impetunt, idq; religionis specie [e], cuius zelũ suis stupris, nefariis libidinibus, furtis, concussionibus, & sexcentis facinorum generibus impiè prętexunt. Summa est (vt tandem ad id vnde digressa est, redeat oratio) testium dicta, qui simul esse non potuerũt in eo de quo loquũtur, nulli⁹ fidei esse [f].

e Clem. in princip. de hæret.

f d. c. nihilominus.

TEXTVS.

De reliquis porrò notis, vt de subnatis dentibus, & similibus, nihil nouum est, duos inter se similes reperiri, non solum in vultus lineamẽtis, sed etiam certis quibusdam corporis notis.

ANNOTATIO LXI.

Verum hoc esse vt intelligamus, Sura Romanus, in Sicilia, quo tẽpore Proconsul eam administrabat, piscatorem inopem reperit, sui prorsus similem nõ modò corporis statura, oris specie, & vultus figura, sed gestu quoq; & statu, atque adeo nescio qua oris diducendi ra-

tione, qua ille quum loquebatur aut ridebat, vtebatur, imò & ipſo balbutiendi vitio [a]. Idẽ cõtingit Magni Pompeii patri, qui coquum habuit ſui ſimillimum. De quo poſtea [b].

a Plin. lib. 7. ca. 24. Valer. Max. lib. 9. cap. 15.
b Annot. 63.

TEXTVS.

Jam verò quod affertur, rumorem eſſe Artigati, ipſam actricem a Petro & generis impelli, vt reum in iudicio perſequeretur, reſponderi poteſt, probationem ex fama petitam, non admitti, niſi in certis quibuſdã factis, quæ huic cauſæ quadrare non poſſunt.

ANNOTATIO LXII.

Quoniam homines improbi maledicentiæ ſupra modum indulgentes, linguam virulentam à bonorum exiſtimatione non abſtinent, ſępenumero cõtingit vt illorum petulantibus probris, hominis innocentis exiſtimationi macula hæreat

hæreat inusta, & quidem atrocissimi criminis, quod nõ modò suscipere, sed ne animo quidem concipere vnquam sustinuisset. Quibus rebus fit, vt apud eos male audiat, qui nimia leuitate ad male de proximo sentiendum impelluntur. Neque tamen æquum fuerit, insontem illum ex istorum credulorum sententia condemnare. Idem in ciuilibus controuersiis accidit. Facile enim est nequissimo cuiq;, curare vt rumor de falsis rebus constanter spargatur, quò causæ suæ seruiat. Quare sanctissimè nostris legibus cautum est, probationem nõ esse iustam, quæ ex famæ auditione sumitur[c]: nisi certis quibusdam in rebus, quę à nostris Interpretibus in locos communes congestæ sunt[d]: vt quum de probandis agrorum finibus agitur[e]: aut factis quibusdam ab vltima vetustate, quæ omnem hominum memoriam excederent, repetendis[f]: aut quum probãdum suscipitur Ioannem esse Antonii filium, Petrum Francisci, aut aliud quidpiã huiusmodi[g]: aut aliquem diem suum obiisse[h]: aut deniq; quum quid planum faciendum est, quod nonnisi ægrè admodũ

c L.3.§.eiusdem ff.de test. glo. in c.illud, de cleri. excõ.
d Felinus in c. veniens. 1. de test.
e c. cum causam, de testib.
f Innoc. in d.c. veniens.
g c per tuas, de proba.
h Bar. in l.2. §. si dubitetur, ff. quemad. test. aper.

perfici poteſt. Ac in ciuilibus quidem controuerſiis receptum eſt, fama & rumore ſemiplenam probationem conſtare [i]: in capitalibus autem (de quibus nũc nobis ſermo eſt) & in ciuilibus quoque grauioribus & magis arduis, locum nullum habet [k]. Ita vt Iudex huiuſmodi ſemiplenam probationem cum vnius teſtis dicto cõiungere non poſſit, quaſi ea ratione iuſta ꝓbatio cõſtitui videretur [l].

i Accur. in l. 3. §. eiuſdem, ff. de teſtib. Salic. in l. ea quidem, §. fin. in fi. C. de accuſ.

k c. tam literis, c. veniens, de teſt.

l d. c. tam literis. Felin. d. c. veniens.

TEXTVS.

Sed ne in eo quidem multum momenti poſitum eſt, quod dicebatur de notitia, quam reus habere videbatur, eorum omnium quos primo occurſu obuios habebat. Etenim præter magicam artem, cuius nomine vehementer ſuſpectus erat, ipſe poſtea quum ſupplicio afficiendus eſſet, confeſſus eſt, ſe à nonnullis adiutũ fuiſſe, quorum opera vſus eſſet in congerendis

gerendis et memoriæ mandandis quibusdam rerum capitibus. Nihilo firmius, est quod è ſororum Martini cum reo ſimilitudine non parua colligitur: propterea quòd (vt iam aliquoties dictum est) iudicium ex ſimilitudine, valde incertum est. Cuius rei plurima poſſunt exēpla proferri.

ANNOTATIO LXIII.

Initio huius commentatiunculæ aliquot ſimilitudinum exempla ſunt allata[m]: verùm quando rurſus in huius rei mentionem incidimus, præter illa iam commemorata, non eſt omittendū, Cn. Pompeio (Magni illius patri) qui poſtea Strabo cognominatus eſt, fuiſſe cocum nomine Menogenem, qui à deprauato viſu Strabonis cognomentum acceperat. Is tam aptè herum ſuum referebat, vt ipſe ex coci nomine totius populi tacito conſenſu Strabo poſtea appellatus ſit[n]. Simile eſt quod legimus de P. Cor-

m Annot. 5.

n Plin. lib. 7. cap. 12.

nelio Lentulo, & Q. Metello Nepote, q consules anno ab Vrbe condita 697, duos Comœdiarum actores simillimos habuerunt, hic Pamphylum ille Spintherem. Vnde Lentulus tandem Spinther cognominatus est, & Metello idem futurum erat, nisi iam Pii appellatione celeberrimus fuisset [o].

o Idem ibidem

TEXTVS.

Æquè facilis est exceptio, ad id quod de actrice narratum est, quæ cum reo commissa iuramentum edere recusauit. Neque enim totum illud ad rei veritatē mutandam quicquam valet,

ANNOTATIO LXIIII.

Philosophi dictum, in nostri iuris disciplina repetitum, est, veritatem, ex eo quod affirmamus vel negamus, minimè idcirco mutari [p]. Cui⁹ tanta vis est (quēadmodum alicubi à Cicerone dicitur) vt nulla hominis arte, ingenio aut machinatiōe labefactari possit: vt si patrono

p L. assumptio. ff. ad municip.

no

no careat, qui eam defendendam suscipiat, ipsa se satis tueatur[q]. Et alio loco, Magnam, inquit, veritatis vim, quæ aduersus ingenium, astutiam & calliditatem hominum, absq; aliena ope & auxilio se facilè defendit[r].

q Cic. contr. Vatin.

r Idem pro M. Cœlio.

TEXTVS.

Præsertim in causis capitalibus, in quibus probatio ex iureiurando legitima non est.

ANNOTATIO LXV.

In Iudicio capitis quoniã probationes certas, indubitatas & luce meridiana clariores esse oportet, non recipitur mos ille vt iuramentum deferatur[s]: pręsertim quum, si hæc semel fenestra aperiretur, facilè fieret, vt crimina & calumniæ collusione litigantium occultarentur, atque impunitate perniciosa laterent[t].

s l. fin. C. de proba.

t c. 1. & toto tit. de collus. detegend.

TEXTVS.

Quibus addi potest, nonnullos ea superstitione laborare, vt

illis religio ſit vel in re clariſsima & certiſsima iurare.

ANNOTATIO LXVI.

Vlpianus quodam loco, vbi de legato agit, quod teſtator ea conditione fecerit, vt legatarius iuraret, tradit eā conditionem reiiciendam eſſe, legatariūq; liberè, abſq; vlla iuriſiurandi neceſſitate, ad quod à teſtatore adigi videbatur, poſſe legatū petere. id adeo, inquit, ne vel iurare recuſans, legatū amittat, vel peierans conſequatur. Sunt enim quidam, inquit Iuriſcōſultus, qui nullo religionis metu nimia procliuitate ad iurādum feruntur: alii diuini numinis ad ſuperſtitionem metuentes, vt ne ea quidē quæ explorata habent, & certo certius ſciunt, velint vel auſint iureiurando affirmare [a].

[a] *l. quæ ſub cō dit. ff. de cond. inſtitut.*

TEXTVS.

Eadem opera reſpondetur ad idquòd toto illo triennio actrix cum eo non expoſtulauit, quæ contrà

trà aduersus quosuis negantes summa pertinacia contendebat, eum esse verum Martinum: imò quum ea de re apud Seneschallū Tolosanum reus factus esset, sæpius eum inuisebat, pecuniis aliisque rebus iuuabat: nempe quia (vt facilè cōiici potest) in eo adhuc errore versabatur.

ANNOTATIO LXVII.

Non temere neq; statim præsumitur quisquam in errore esse[b]. Ex quo tamē quispiam in errorem inductus est, in eo tantisper versari præsumitur, dum rem se aliter habere apparet[c]. Nam & mentem mutatam esse non est facilè præsumendum, & minus etiam quicquā incidisse, quod mutationis causam attulerit[d]. Potius è præterito tempore ad pręsens ducitur argumentum[e], ita vt quem inimicum, periurum, diuitem, inopem, subditum, à sacris submotum vel excōmunicatum esse cōstat, is etiamnum ta-

b l. si post diuisionem, C. de iur. & fac. ignor.

c c. fin. de succes. ab intest.

d l. eum qui, ff. de prob. Ac cur. in l. si verò, §. qui pro rei, ff. qui satis. cog.

e l. siue possidetis, C. de prob.

lis habeatur[f]. Eam ob rem Rolsia vbi semel à suis gloribus & Petro Guerra circumuenta est, qui eum maritum esse assiduè in aures insusurrabant asserebantque, satis causæ nacta est, cur eum velut maritum amet, admittat, & propugnet.

f c. literas, de præsum. c. paruuli, 22. q. 5. c. præterea. l. 2. de testi. l. in ipsius, & ibi Bal. C. famil. ercis. c. sicut nobis, de sent. excom. doct in l. 2. ff. de excep.

TEXTVS.

Hæc fuit contrariarum rationum & coniecturarũ pugna atq; discrepantia, cuius causa nõ dubium est, Curiã maximè perplexam hæsisse, in re tam obscura diiudicanda. Verùm optimus ille & maximus Deus, vt ostenderet se laboranti veritati subuenire velle, ne tam prodigiosum flagitium occultum, debitis pœnis eximeretur: quũ de rei summa pronunciandũ esset, effecit, non absque miraculi specie, vt in ipso tẽpore verus Martinus adueniret.

ANNO-

ANNOTATIO LXVIII.

Magna ꝓfectò & admirabilis eſt Dei noſtri bonitas, clementia & fauor, quo nos quum afficere ſtatuit, nullus eſt vel hominum dolus, fallacia, machinatio, vel Satanæ techna & nequitia, quæ illi⁹ opem queat impedire, aut illi aduerſari. Quod ex hoc facto, præter alia innumerabilia, liquidò cõſtat. Hîc enim duo inſontes, Petrus & Bertranda, valida omnipotentis Dei manu è pręſenti exitio & mortis diſcrimine liberantur, cui velut calumniatores, expoſiti erant: ſimul inaudita & profligata audaciſſimi nebulonis Tillii impoſtura illuſtratur, & in apertam lucem extrahitur. Miraculum, ita me Deus amet, fuit, quòd Guerra (cuius impenſis tota hæc fabula agebatur) tam tempeſtiuè ſe offert, quum ſcilicet iudicium ferendum eſſet: in quo Iudices plurimis difficultatibus afficiebantur, vt periculum illis eſſet, ne non ita iudicarent quemadmodum cauſæ æquitas reuera poſtulabat: quum totius rei ſtatus talis eſſe videretur (multorũ quidem iudicio) vt ſecundum Tillium ad-

uersus Petrum & Rolsiam Iudices pronuntiaturos esse appareret. Verùm optimus & potentissimus Deus, cuius acutus oculus omnia videt, qui solus homines scrutatur, eorum facta peruestigat[g], opera contemplatur & expēdit, quiq; Prophetis & Euangelistis suis scribentibus, prodidit, nihil tam arcanum, tectū & occultum esse, quod non tandem detegatur[h] & patefiat, fallaciam tam insigni impudentia excogitatam, tam prodigiosam imposturam, qua omnium animi supra modum offendebantur, nō est passus incognitam diutius latere.

g *Act. cap. 15. 2. Thessal. cap. 2.*

h *Ierem. c. 33. Ecclesiast. 16. & 24. Matt. 5. Marc. 4. & Luc. 12.*

TEXTVS.

Is igitur ex Hispania rediens, altera lignea tibia ingrediens (quemadmodum ante annū miles quidam, vt narrauimus, nuntiauerat) supplicem libellum porrigit, quo imposturam detegit, et sibi dicendi potestatem fieri postulat. Senatus postulata concedit,

eiq;

eiq; apud Basilicæ custodem Arrestum (vt vocem & locutionem patriam vsurpẽ) clausum tenet.

ANNOTATIO LXIX.

Dictionis Gallicæ Arresti, duæ sunt significationes. Prima supremæ cuiusdam Curiæ consultum, iudicatum, siue vltima (vt ita loquar) sententia, indicatur. Qua ratione multi putant deductã esse à Græco ἄρεστον, quod Latinè Placitũ dicas. Et nos magn⁹ ille Budæus noster errare existimat, qui gemino rr *Arrest* Gallicè scribamus [i]. Secundò incarceratione quoddam genus denotat, quum manus alicui ex Magistratus autoritate & decreto iniicitur, quo vetatur ille, ne pedem ex eo loco, quem certum constituit, efferat [k]. Illic enim eum sistere gradum (quod est Gallicæ *Arrester*) iubet. Sic in contextu nostro accipitur, & gemino rr scribitur.

i *l. fi. in fi. ff. de senator.*

k *l. 2. ff. de li. ho. exhib. l. Titio centum, §. Titio centum, ff. de cond. & demon.*

TEXTVS.

Statuunt interim Patres vt

cum Tillio, Petro Guerra, Rolsia, & sororibus cõmittatur, necnon cum iis testibus qui tanta constantia affirmauerant, reum esse Martinum. Itaq; auditur, & super iisdem interrogatur, quæ ex reo quæsita fuerant: ad quæ omnia respondet, ac indicia profert ille quidem ad singula quæ rogantur, non tamen tam apta, certa aut multa quã ipse Tillius. Denique ambo inter se conferuntur. Ibi tũ Tillius se multò quàm vnquam antea proteruiorem præbet: istum sycophantam, nequissimum, impostorem vanissimum appellat, se non recusare quin turpi suspendio pereat, ni planum faciat eum à Petro Guerra submissum.

ſum & pretio numerato corruptum eſſe. Qui tametſi callidè ab eo ad mentiendum inſtitutus eſſet, non tamen ſe dubitare quin eum coarguere et ſuppoſitum deprehendere poßit. Tum inſiſtit multa narrare, ab eoq́; de pluri-mis rebus domeſticis ſciſcitari. Ad quæ ipſe Guerra non tam appoſitè neque prōptè reſpondebat, quàm reus viſus antea fuerat, et tum quoque videbatur.

ANNOTATIO LXX.

Rem audis incredibilem, & ad quã meritò omnes obſtupeſcant, vt perdit⁹ iſte impoſtor & impurus planus, qui alterius nomẽ & perſonam ſuppoſuit, reperiatur ſibi melius conſtare, veriſimiliora loqui, & aptius ad omnia rogatus reſpondere, quàm ille ipſe, cuius nomẽ ſumpſerat, & perſonam agebat.

TEXTVS.

Hæc quum viderent Iudices, consilium capiunt, vt nouum istum aduentitium, remotis testibus solum interrogent, & ab eo quædã omniũ occultißima quæ-rant, quæ à neutro adhuc quæsie-rant, nec quicquam quod accede re ad ea videretur. Rogatus, ve ra (vt postea constitit) respõdet. Deinde eo remoto reũ accersunt, eadem ad decẽ aut duodecim ca-pita sciscitãtur. Ille ad omnia pla nè eadẽ quæ alter respondet. Quæ res toti cœtui stuporem immisit, opinionemq́ iniecit, eum magica impietate vti: vt publica etiam fama huius rei apud Artigatũ, Pinum, Sagiassum & loca finiti-ma, notabatur.

ANNO-

ANNOTATIO LXXI.

Satis profectò erat causæ, cur illi suspicarentur reo adesse quendam Geniũ familiarem velut nomenclatorem, quũ tam aptè, distinctè & verè ad omnia respondere nosset, & quidẽ ad ea quæ maximè erant arcana & intima, vt ne latũ quidem vnguẽ aberraret, idemq; (quod magis miremur) obuios omnes ab ipso primo aduentu, & deinceps, nosset, quũ interim neminem eorum vnquã vidisset. Quæ sanè perfici nulla ratione poterant, vllius mortalis ope, qui eum monere & singula edocere potuisset, præsertim quum nunquam Artigati fuisset (q̃d quidem sciri posset) nec vllam cum ciuibus consuetudinem habuisset. Nec verò dubium est, quin Satan inter crudelissima tyrannidis genera quibus ab orbe condito in miseros mortales debacchatus est, vt eos irretiat, obstringat & sibi subiiciat, magica cum illis commercia instituerit, ita vt perditæ artis ludum aperiret, & talem mercem infinitis prostitueret, quos quidem ea erroris efficacia dementauit, vt ab eis summa cũ ad-

miratione coleretur, in eum adductos furorem suis præstigiis, vt nihil esse credant quod magia perfici nõ possit[a]. Nec sanè putandum est Magiam esse fabulã, & rem tantùm de nomine: quum in legibus tam diuinis quàm humanis, multus sit de ea sermo, quibus disertè præcipit, vt detestabilis habeatur, & ex ipso solo terrarum exterminetur[b]. Fuerunt illæ insignes & primariæ insidiæ & fallaciæ, quas Satan impostor, mendacii pater excogitauit, per quas hominibus exitium machinatus est, eosq; adeo in fraudem induxit, vt tanquam Deum, Simonem Samaritanum colerent, statua erecta, cui inscriptum erat, Simoni Deo sancto[c]. Porro ars ista malorum Dæmonũ & impurorũ spirituum (cuius inuentorem ferunt Zoroastrem, Bactrianorum regem, qui eam centum millibus versuum descripsit[d]) Magia vocatur: tametsi nomẽ hoc ex se nihil mali denotet, imò sapientiam, scientiam & notitiam, in genere, significet, rerum tum humanarũ tum diuinarum. Eius duo genera constituuntur, vt altera sit naturalis & permissa, altera superstitiosa & vetita. Naturalis

a Petr. Crinit. lib. 9. cap. 5. De hon. discip.

b Leuit. cap. 20. Deu. 18. l. 1. & tot. tit. C. de malef. & mathem. c. fi. 36. q. 5.

c Tertul. Apologet. Petr. Crin. lib. 8. cap. 1.

d Plin. lib. 30 cap. 1.

lis est absoluta quædam & consummata notitia facultatum, quas rerum natura occultas & abditas habet, nempe in corporibus cælestibus, gemmis & herbis. Ad quam ediscendam Pythagoras, Empedocles & Democritus voluntarium exilium susceperunt, vagi per varias prouincias errauerunt, & in longinquas regiones peregrinando peruenerunt. Tali magia præditi olim fuerunt celeberrimi illi & generosi sapientes, qui ab Oriente Iesum infantem adoratum venerunt[e]. Architas item Tarentinus, qui columbam ligneam ponderum contrariis momentis ita, & tanto artificio, tantoq; ingenio fabrefecerat, vt sola sublimis in aere volaret. Idem de Boetio dicendũ, qui aues ex ære canentes, & boues mugientes efficiebat[f]. De Alberto quoque magno qui æneum caput loquens fabricabatur. Altera Ceremonialis dicitur propterea quòd tota posita est in superstitionibus & ceremoniis verborũ, nominum, imaginum, characterum, consecrationum, sacrificiorum, & vanarum huiusmodi rerum[g]. Quas qui profitentur, iactant se earũ vi spiritus posse euo-

e Matt. cap. 2.

f Cassiodorus in lib. variarum. Pet. Cri. lib. 17. cap. 13

g c. fi. §. ad hæc omnia, 26. q. 5

care, quorum præſtigiis atque illuſionibus nihil non perficiant, vt vel ſtellas è cœlo detrahant, Virgilio teſte[h],

h Æneid. li. 4

Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam.

Hanc Magiam quidam bifariam diuidunt, vt altera dicatur Goetia, altera Theurgia. Alii (in quibus eſt Varro) quatuor eius faciũt genera, Necromãtiam, Pyromantiã, Aëromãtiã & Hydromantiã[i]: quib. addunt recentiores Geomantiam & Chiromantiam[k]. Necromantia ea eſt quæ euocatis manibus ſiue defunctorum ſpiritibus, diuinare docet: idq; ex compoſitionis ratione ſatis oſtenditur, ex nomine νεκρὸς & μαντεία[l]. Eadem Goetia dicitur, παρὰ τὸν γόον, à gemitu quẽ edere eum circum buſtum oportebat, è quo vmbram elicere ſtudebat[m]. Aut ſanè alia ratione, eaq; frequentiori, ars illa malefica exercetur malorum Geniorũ inuocatione. Vt quum magi Pharaonis virgas in ſerpentes conuertebant, & fluminis aquam in ſanguinem[n]: quum Pythoniſſa in Endor, poſtulante Rege Saule, ſuo Genio, quem familiarẽ habebat, Samuelis animam excitauit[o]. Aut veri⁹ (quemadmodum aliis placet) non erat ſancti

i M. Varro Diuinarum rerũ lib. 7.

k Polydor. De inuentorib rerũ, li. 1. ca. 23

l c. ſi. 26. q. 5.

m D. Auguſt. De ciuit. Dei, li. 10. cap. 9. 10 & 11.

n Exo. cap. 7.

o Reg. 1. ca. 28

ſancti Prophetæ anima ſed dæmonium aliquod eius forma indutum [p], aut certè ſpectrum vel fantaſma. Theurgiam à Goetia differre volunt, quòd ea Deum & bonos Genios inuocat, id eſt Angelos, quos nonnulli ieiuniis aliisq; ad id neceſſariis ceremoniis putarunt ſibi cõciliare, & ad ſe virtutes cœleſtes allicere poſſe arbitrarentur. Quod Apollonio Thyaneo vulgò tribuunt: de quo admiranda feruntur, quòd auium cantus & garritus intelligeret, ſciret quicquid in remotiſſimis locis gerebatur, omnes linguas teneret, quas nunquam didicerat, hominum cogitata enuntiaret, futura prædiceret, denique (quod ſupra cętera admirabile eſt, quodq; Chriſtianus homo credere non debet) mortuos in vitã reuocaret. Quæ omnia ſe facere Dei cõſilio ac nutu, Geniique proprii prędicabat [q]. Sic Socrates dæmonium ſuum habuit: Iamblichus quoq; ſcripta quædam reliquit, quibus docet qua ratione tales ſpiritus euocentur, & in familiaritatem aſciſcãtur [r]. Vaniſſima omnino deliria, & periculoſę illuſiones, quas doctiſſimè D. Auguſtinus & fuſiſſimè refutauit [s].

p *c.fin.§.praeterea, 26.q.5*

q *Raphael Volater. Anthropolog. lib.* 13.

r *Iambl. lib.* De *myſt. Ægyp.* Chald. *et Aſſyr.*

s D. *Augu.* De *ciuit.* Dei, *lib.* 10. *cap.* 9 *&* 10.

Sunt enim aliud nihil, quàm præſtigiæ, faſcinationes & fraudes Satanæ, omnis mendacii patris, qui ſe ſubinde in angelum lucis commutat, vt homines fallat. Pyromātia eſt diuinatio ex igne, vt quū ſpectatur, quid ſignificet ignis flamma, fulgura, tonitrua, fulmina [s]: quò Virgilius reſpicere videtur, quum ait,

s Cic. de diui. lib. 1. & 2.

De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Huius rei præſens exemplum prębet Tanaquil, Priſci Tarquinii vxor, quinti Romanorum Regis. Quæ quum cerneret infantis cuiuſdam infimæ conditionis, Seruii Tullii, caput flamma cinctū, inde prædixit eum Romæ regnaturū [t]. Cicero docet ex Hetruſcorum diſciplina, ſi ex igne gemina flamma emicaret, aut flamma extremo apice bifariam ſecaretur, eo rixas & diſſidia portendi [u]. Pyromantiæ nomine meritò comprehenditur Capnomantia, quod diuinandi genus eſt inſpecto fumo: qui ſi in orbem conuoluatur, aliquid ſignificat: ſin trauerſus ſpargatur vel curuetur, vel denique recta in ſublime feratur, aliud pręſagit [x]. Aëromantia de iis eſt quæ in aere fiunt, nempe de auium volatu & cantu, dum

t Tit. Li. li. 1 Dion. Halicar. lib. 3.

u De diui. li. 2

x Petr. Crin. lib. 23. cap. 3.

dum liberæ ſunt, de imbribus, tempeſtatibus & nymbis inuſitatis. Ita quum lapidibus in marca Anconitana pluit (agrũ Picenum Latini dixere) præſignabatur clades, quã Annibal Romanis intulit[z]. Hydromantia fit inuocatione Dęmonũ in aqua[a]: vt quum puer quidam (quemadmodum eſt apud Varronem) in aqua Mercurium cõſpexit, centum quinquaginta verſibus narrantem quicquid bello Mithridatico accidit[b]. Ab ea nõ multum diſtat Ilecanomantia, quæ fit in peluí aquæ plena, in quam certis carminibus euocatur Dęmon, qui primùm ſubſilit & laſciuit in aqua: deinde ſibilãs exilem vocem edit, qua ad rogata reſpondet[c]. Geomantia etiam inter has numeratur, quæ olim, antequam repertus fuiſſet papyri & atramenti vſus, vſurpabatur punctis quibuſdam in terram proiectis: qua ex re nomẽ etiamnum retinet. Hodie puncta illa non in terram ſed in chartam albam, aut aliud quidpiã, quod eis excipiendis aptum ſit, ex quibus poſtea fit iudicium. Chiromantia diuinandi ars eſt ex inſpectione linearum quæ in manibus diſtinguuntur. Præter has

z Tit. Li. lib. 21.

a c. fin. 26. q. 5

b M. Varro Diuinarũ rerum lib. 2.

c Pet. Cri. De honeſta diſcip. lib. 6. cap. 11.

Magiæ ſpecies addunt plerique Pharmaciam [d], male tamen, meo iudicio: quum nullus illic diuinationis aut Dæmonum inuocationis vſus: ſed ſolùm in pharmacis, potionibus & veneficiis poſita ſit, ad mortem conciliandam, amorem, aut etiam odium. Vt quum Fauſtinæ Antonini filiæ, M. Antonini philoſophi Imperatoris vxori præſcriptum eſt, vt ſanguinē gladiatoris, quē deperibat, biberet, ſtatimq; cum marito concumberet. Quod quum feciſſet, ſtatim Athletæ amorem depoſuit. Ac eo quidem concubitu grauida facta, Antoninum Commodū poſtea peperit, cuius tanta fuit crudelitas & feritas, vt gladiatoris potius quàm Imperatoris & Principis nomen mereretur [e]. Tametſi autem huiuſmodi pocula amatoria, ad amorem ipſum animo immittendum propinantur, non tamen periculo carent: vtpote ex quibus ferè ſequitur mors, aut extrema rabies [f]. Quod accidit Lucretio nobili & excellēti poetæ. Is enim ſumpto pharmaco, quod Lucilia vxor, grauiter Zelotypia laborans, præbuerat, vt eum ad ſui amorem pelliceret, in furorem verſus, ſeipſum interfecit.

d *Cœl. Rhodiginus lib. 9. cap. 23.*

e *Iul. Capitol. in vita M. Anton. philoſ.*

f *l. ſi quis aliquid, §. qui abortionis, ff. de pœn.*

fecit[g]. Quapropter Ouidius huiuſmodi amatoria vehementer diſſuadet[h]. g Euſeb. Hiſt. Eccleſ. lib. 6. Hieron. aduerſus Ruffinum. h Lib. 2. de Ponto.

Nec data profuerint pallentia philtra puellis.
Philtra nocēt animis, vimq́ furoris habēt.

Neq; tamen inficiari velim, ſi eſculentis vel poculentis quibuſdam ſumptis aliquid prodigioſum conſequeretur, Pharmaciam tum in Magiæ generibus collocari. Veluti quum Demænetus Parrhaſius, aut (ſi Pauſaniæ magis libet credere[i]) Demachus, quum pueri cuiuſdam carnes guſtaſſet, quem Arcades deo ſuo Lyceo immolabant, ſtatim in lupũ conuerſus, decimo demum anno in humanam formam rediit[k]. Qua de re Auguſtinus grauiter diſſerit[l], docetq; iſta non minus fabuloſa eſſe, q̃ quę de Diomedis Ætoliæ regis ſociis ſcribũtur, quos poſt Troiæ excidium in aues mutatos fuiſſe tradunt: aut de Circe, à qua ferunt, Zelotypia accenſa, Scyllam puellam in mõſtrum marinum fuiſſe conuerſam, Vlyſſis autem ſocios in porcos. i Pauſan. in Eliacis. k Plin. lib. 8. cap. 22. l De ciuit. Dei, lib. 18. ca. 17 & 18.

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſsis.

In iſtis prodigioſis narrationibus, admittimus dũtaxat Nabugodonoſoris hiſtoriam, quem ſacræ literę docent Dei iuſ-

ſu, commutatum in bouem, & toto ſeptennii tempore inter mutas animãtes herbis veſcentem, verſatum fuiſſe, tandem verò Deo placato, figuræ humanæ reſtitutum fuiſſe [m]. Neq; tamen inficiari volo, eam inter homines conuerſionem, qua ex vno ſexu in alterum tranſeunt. Etenim præter exempla quæ in eam ſententiam apud Plinium & Gellium extant, non deeſt ratio qua id fieri poſſe intelligamus, abſq; vlla magia vel artificio. Mari certò & fœminæ, genitalia prorſus ſunt ſimilia: hoc intereſt, q; viris extant & prominent, fœminis intus condita latent, neq; teſticuli penduli viſuntur. Quod quum ita ſit, ad ſexus conuerſionem ſatis fuerit, ſi viri genitalia caſu quodã, puta morbi vel alio, in corpus intimum recipiantur: tum enim fœmina fiet. Quòd ſi mulieri contrà hæc membra prodeant & emineant, mas efficietur [n]. Quanquam non memini me vllum exemplum legere, quo vir in mulierem mutatus ſit, quum diuerſæ conuerſionis nõ pauca ſuppetãt: natura ſcilicet benignius nobiſcum agente, quæ res in pręſtantiorem non in deteriorem ſtatum

m Dan. ca. 4.

n Galeot. Martialis De doct. promiſ. cap. 18

ſtatum commutare ſtudet. Alia ſunt inſuper plura Magiæ genera, quæ recenſere nihil eſt neceſſe, quum præſertim omnia ſint vanitatis plena, è Satanæ præſtigiis orta, quæ etiam non ſolùm Sacrorũ librorum ſcriptis repudiantur, & grauiſſimis minis paſſim vetantur [o], verùm etiam ipſis legibus humanis (quarum tamen autores, magna ex parte, veri Dei notitia caruerunt) capitalia habẽtur, & ſeueriſſimè damnãtur [p]. Habemus autẽ Dei benigniſſimi præſtantiſſimum munus, ipſius Euangelii ſacroſanctum verbum, ex quo poſſumus in aduerſis reb. conſolationem ac conſilium petere: vt non opus ſit de rebus nihil ad nos pertinentibus, curiosè percõtari. Ita.n. infœlici diuiti apud inferos pœnas danti, Abrahamus pater, Lazarũ in ſinu habens, reſpondet, quũ quidẽ Lazarũ ad fratres ſuos mitti peteret. Habẽt, inqt ille, Moſen & Prophetas, quib. ſi nõ credũt, nec ei qui illuc ab inferis rediret, credituri ſunt [q]. Quamobrẽ ne cõmittamus, vt Satan q continẽter tũ diurnis tũ nocturnis inſidiis nos adoritur, in ſuos caſſes & doloſa retia, quę ad prędã explicat, nos pręcipitet, à quib. Dei vivi verus filius Ieſus

o *Leuit. 19. et 20. Deu. 18.*

p *l. 2. 3. 4. C. de malef. & mathem.*

q *Luc. cap. 16*

Chriſtus tanto pretio nos redemit, acerbiſſimos mortis cruciatus pro nobis in cruce perpeſſus. Potius illum oremus, vt mentes noſtras colluſtret, & in ſuas ſemitas dirigat, quò verbi eius lumine, omnes illuſiones, impoſturas atq; pręſtigias diſpellere poſſimus, per quas diabolus (cuius vnum eſt hoc ſtudium vt nos ſempiterno exitio inuoluat) nouas ſubinde inſidias molitur, quibus Dei Eccleſiam & pios aggrediatur.

T E X T V S.

Igitur patres, quò certius iudicium facerẽt, præcipuos ex eorum numero, qui teſtati fuerant reum eſſe Martinum Guerram, coràm adeſſe iubent, ipſas item Martini ſorores cũ maritis, ſimul etiã ipſi⁹ Tillii auũculũ, fratres & certos conſanguineos: vt ambo iſti ſimul eorum oculis obiicerentur, atq; alter tandem verè

rè agnoſceretur Martinus Guerra. Qui omnes iuſsi adſunt, præter Tillii fratres, qui nullis literis, minis aut imperio adigi vnquã potuerunt, vt aduerſus fratrem teſtimonium dicerent.

ANNOTATIO LXXII.

Erant profectò [a] iſti nonnulla venia digni, qui nollent in fratris perniciẽ teſtimonium ferre. Quã ad rem lex quoque ipſa noluit tales cogere, maximè quum res tanta agitur, vt capitis periculum ſubeundum ſit [b]. Nam inhumanitatis cuiuſdam eſſe videtur, vt compellatur quiſpiam ſuo generi, id eſt carni, oſſi, ſanguini ipſi, perniciẽ conflare [c]: quũ ſuam nemo carnem (vt eſt Apoſtoli verbum) odio vnquam habuerit [d], imò qui ſuorum curam non habet, is vel impio ſit peior [e]. Hac ratione adducti noſtri Interpretes, docẽt, eum qui Arcem vel locum quempiam munitum Principi ſe traditurum ſpopõderit, quo ille aduerſus quoſlibet hoſtes vteretur, non tene-

a L. lege Iulia, ff. de teſtib. c. ſi teſtes, §. lege Iulia, & §. penul. 4. q. 3.

b l. ſi magnũ. l. ſi ſororem. C. qui ac. non poſ.

c l. humanitatis. C. de excuſ. tuto.

d Epheſ. cap. 5

e 1. Tim. cap. 5

ri tamē hoc ꝓmisso, vt aduersus seipsum tradere debeat[f], nec aduersus parentes, liberos, fratres vel alios genere proximos, quos naturæ lege non multo minori charitate quàm seipsum complecti debet[g].

f Gl. in c. petitio. de iureiur. Bar. in l. 1. ff. de senator.

g Bal. in l. cū acutissimi, C. de fideicom. doct. in l. frater à fratre, ff. de cōd. indeb.

TEXTVS.

Adest ergo omnium prima soror natu maxima: quæ paulisper istum nuper reuersum, intuita, statim fratrem esse agnoscit, atq; flens in eius amplexus ruit.

ANNOTATIO LXXIII.

Quandoquidem Plinius, Plutarch⁹, Valerius aliiq; historiographi testantur plures tum viros tum mulieres subito & immodico gaudio absumptos fuisse, nemo, opinor, absurdū existimabit, quòd quispiam præ gaudii magnitudine fleat & lacrymas magna copia mittat. Cuius rei documento est Ptolemæus Ægypti rex, cui cum summi muneris loco, codex legis Iudaicæ aureis descriptus literis porrigeretur, maxima affectus lętitia lamen-

lamentari & plorare cœpit[h]. Quippe natura (vt Iosephus in ea re narrãda docet) in maxima voluptate sæpe id patitur, qđ aliis in summo mœrore & ęgritudine vsuuenit[i]. Plurima in eam rem & illustria exempla è grauibus Scriptoribus adduci possunt, de iis qui immoderato gaudio occupati non solùm flere, sed etiam efflare animam in ipso articulo conspecti sunt[k]. Quorum magna multitudine omissa vnum Diagoram Rhodiũ proferam, qui quum tres filios vno die Olympiæ palæstra victores, coronatos, suas paterno capiti coronas, faciem osculatos imponere, populum quoq; gratulabundum astare, ac flores vndiq; spargere, videret, incredibili perfusus lætitia in eorum complexu expirauit[l]. Mitto enim Philemonem poetam, qui asinum conspicatus ficubus vescentem quę in prandium paratæ erant, tanta vehemẽtia cœpit ridere, vt statim emoreretur.

h Iosephus Antiq. Iud. li. 12. cap. 2.

i Vide annot. 30.

k Plin. lib. 7. cap. 53. Au. Gel. lib. 3. cap. 15.

l Cic. 1. Tusc. quæst.

TEXTVS.

Judices his verbis alloquens, Hic verò demũ est frater Mar-

tinus Guerra. Vltro errorem fateor in quem perfidiosus iste proditor (tum autem Tillium præsentem designabat) me, sorores & ciues omnes Artigatenses suppositis indiciis impulit & diu detinuit. Ad quam eius orationē ipse quoque qui recens venerat, collacrymari cœpit. Deinde reliquæ etiā Sorores eum agnoscunt, omnes denique cæteri testes idem faciunt, qui tam pertinaciter antea Tillii causam suis verbis confirmabant.

ANNOTATIO LXXIIII.

Obseruent hîc Iudices quanti sit periculi, maximè in capitalibus causis (vbi existimatio & salus hominis agitur) iudicium ex testium dictis facere: qui sæpe tanquam comperta affirmant [m], quę postea repudiare coguntur. Videant præterea

m Vide annot. 26.

terea quanto tutius ſit, potiſſimùm in capitali iudicio, non tantùm teſtimonio, quod auditur, aut in tabulas relatum legitur, inniti: ſed teſtes ipſos accerſere, coràm audire, conſpicere, vultum & geſtum contemplari, percõtari, rationem dicti exactè rogare. Sic enim ſentio, ſi hæc agendi ratio inſtitueretur, multis inſidiis, calumniis & conſpirationibus teſtium occurſum iri: qui ſanè non tam ſe faciles ad falſa teſtimonia redderent, Senatus ſupremi amplitudinem reueriti, coram quo ſibi rationem reddendam eſſe intelligerent. Hoc nimirum eſt qđ Adrianus Imperator Iunio Ruffino, Macedoniæ procõſuli ſcribebat, ſe teſtib⁹, non teſtimoniis credere velle. Fides enim & grauitas teſtis pręſentis, longè eã excedit, quæ eſt in eorum verbis, quum duntaxat leguntur & recitantur[n]: quæ ſcilicet non raro dictantur vel excipiuntur magis ex libidine improbi cuiuſdã diſceptatoris, vel Scribæ imperitia, quã ex mente & conſilio teſtis. Proinde Calliſtratus Iuriſconſultus, Adriani argumentum proſequens, hęc ex eius epiſtola ſubiicit, Quod crimina obiiciebat a-

n l.3.§.idē diuus.ff.de teſti.

pud me Alexander Apro,& non probabat, nec testes producebat, sed testimoniis vti volebat, quibus apud me locus non est (nam ipse eos interrogare soleo) ipsum remisi, &c.[o] Atq; id sibi vult, meo iudicio, quod Iustinianus scriptum reliquit, in iudicio capitis, vbi maius est periculum (est enim res de existimatione & capite hominis) necesse esse, vt testes Iudici producantur & exhibeantur[p].

o d.§. idem dicitur.
p §. hæc omnia, in nouel. de testib. coll. 7. auth. apud eloquentissimum, C. de fide instr.

TEXTVS.

Tandem ipsa Rolsia in medium adducitur, quæ simulatq́ue in recentem istum oculos coniecit, obortis lacrymis, tota tremẽs instar folii vento agitati, vultu madente eum amplexura accurrit, errati veniam petẽs, in quod imprudentem se, Tillii versutia, calliditate, atque impostura circumuentam incidisse confitetur:

ANNO-

ANNOTATIO LXXV.

Vt liquidò intelligatur num hæc culpa excuſatione vlla digna in hac matrona eſſet, ſic habendum eſt, crimina omnia (vt & cætera quælibet quæ ab hominibus fiunt [q]) volũtate aut prętęr voluntatem & conſilium committi [r]. Primi generis ſunt ea, quæ deſtinata & meditata deliberatione committuntur [s]: qualia ſunt hominẽ conſultò interficere [t], mulieri vim inferre, furari, falſum teſtimonium dicere, & huiuſmodi alia, quæ nõ niſi dolo & malo animo fiunt [a]: eaq́; vbi perpetrata ſunt, venia omnino ſunt indigna, quoad homines [b], etiamſi eum qui deſignauit, ſeriò pœniteat [c]. Nam alioqui nullum vnquam de facinoribus ſupplicium ſumeretur. Quotus quiſque enim, qui non euitandi ſupplicii, aut infamiæ cauſa, non dicat, Me pœnitet? Poſſunt etiam dici voluntaria, quæcunque ira aliqua, aut animi repentina perturbatione admittuntur. Velut ſi eum interficio, quem mea vxore abutentẽ deprehendo [d], aut qui me perimere conatur [e]. Huiuſmodi crimina etſi dum pa-

q Ariſt. Ethic. lib. 3.
r l. 1. & 2. ff. de legibus.
s l. reſpiciendum, §. fin. ff. de pœn.
t l. 1. C. de ſicar. c. 1. de homic. in 6.
a l. penult. ff. de adul.
b l. 3. c. de epiſ. c. 1. de homic. in decretal.
c l. qui ea mente, ff. de fur. c. cum nõ ab homine, de Iud.
d l. Gracchus, C. de adul.
e l. vt vim, ff. de iuſtit. & iure c. ſi. 35. diſt.

trantur, coniunctam habent quandam voluntatem à tali perturbatione excitatam, tamen quia non fuit voluntas planè meditata & consulta, sed animi impetu expressa, & velut coacta[f], facilè remitti possunt[g]. Perdifficile enim est homini, in tam iusto dolore, seipsum reprimere, & iram cohibere[h]: vt satis ille ostendit qui non abstinuit manũ ab ipso Ioanne XIII. papa, quem in adulterio cum vxore deprehensum iugulauit[i]. Quæ porro præter voluntatem, siue non voluntariè committuntur, sunt in quibus casus quidam inopinatus siue fortuitus vel error interuenit: & remitti debent[k]. Vt quum Telegonus Vlyssis & Circes filius, casu patrem occidit, quum eum nõ agnosceret, & sibi cum seruis rem esse putaret, aditum domus paternæ prohibentibus[l]. Idem accideret, si quis inter venandum, aprum aut aliam feram venabulo petens, hominem contingeret, ex quo ille vulnere moreretur, vel grauiter sauciaretur[m]. Et (vt in facti nostri specie versemur) siqua mulier cum alieno rem habeat, quem tamen maritũ suum putet esse: aut contrà, vir alienam, quam

f *l. si mulier, §. penul. ff. quod me. cau.*
g *l. verum, ff. de fur. d. l. vt vim*
h *l. si adulterium, §. Imp. ff. de adult.*
i *Plat. in vitis pontificum.*
k *l. respiciendum, §. penul. ff. de pœn. l. 1. & 2. ff. de legib.*
l *Ouid. Fast. lib. 3.*
m *c. lator, de homic. §. fi. d. l. respiciendũ.*

quam ſuam vxorem arbitretur, conſtupret: ambo venia magis quàm ſupplicio digniores ſunt [n]: vt pluribus poſtea docebim⁹. Alioqui ſanè Lotus inceſti damnandus videretur, qui vxorem apud ſe accumbere ratus, duas natas compreſſit, & grauidas reddidit [o]. Talia facta quoniam à nulla praua voluntate proficiſcuntur, excuſari debere videntur [p]. Niſi fortè pręceſſerit aliquod malum opus, quod facto ſequenti occaſionem attulerit [q]. Ita enim qui crimen commiſit, iam in culpa erat, qui rem per ſe prauam & damnatam faciebat: & conſilio, ob tale rei faciendæ initium, iam vitioſo & malo erat. Verbi gratia, ſi in animo iam habeo Antonium interficere, ſed in Frãciſcum incido, quem occido: veniã non mereor, quia hominem interficere omnino conſtitueram [r].

n c.1.29.q.1.c. ſi virgo, c. in lectu, 34. q.2.

o Gen. ca.19. c. inebriauerunt, 15. q.1.

p l. item Mela, ff. ad l. Aquil. d. c. lator.

q l. lege. §.1. de ſicar. l. ſi ſeru⁹, §. ſi fornacarius. ff. ad l. Aquil. c. conti nebatur, de ho mic.

r l. ſcientiã, § fin. ff. ad l. Aquil. l. eũ qui §. ſi iniuria, ff. de iniur. Bar. in l. reſpiciendum, §. ſi

TEXTVS.

Culpam potiſsimùm in ipſius Martini ſorores reiiciens, quæ nimia facilitate ſibi perſuaſerãt

& affirmarant reum esse, ipsum suum fratrem.

ANNOTATIO LXXVI.

Hoc mulierum proprium est, ex Philosophi sententia, vt temere credant, & virorum technis astutiisq; facilè fallantur [a].

a Arist. De nat. anim. li. 9

Scilicet ista fuit veterum natura virorum,
Fallere fœmineum, credula corda, genus [b].

b Faustus li. 4 de Liuia.

Iustinianus quoque Imperator dicebat, Fœminas imbecilli ingenio esse satis nouimus, innumeris deceptionibus & circunuentionibus expositas [c].

c §. quæsitum, de æqual. dot. in nouell. coll. 7.

TEXTVS.

Qvum alioqui cupiditate incredibili teneretur recuperandi mariti. Itaq; hæc omnia concurrisse, quib. facilè adductam se esse, vt eum admitteret, eò magis quòd multa, eaq́ maximè arcana & singularia indicia prodebat.

bat. Verùm quum primum fraudem deprehendere cœperit, mortem ſexcenties optaſſe, atq; adeo ſibi eam illaturam fuiſſe, niſi Dei metus cohibuiſſet.

ANNOTATIO LXXVII.

Mors omnium malorum finis eſt, miſeriarum quies, & quietum ab huius vitæ periculis receptaculum, verumq; eſt quod de illa vulgò dicitur,

Illa malis requiem finemq; laboribus affert.

Proinde ꝓbo viro formidini aut terrori eſſe non debet, ſed potius ab eo fortiter contemni. Et ſanè Numãtius ad Ciceronem ſcribens, meritò tradit mortẽ honeſtam ſæpe expetendam, cuius beneficio homo innumera pericula & inconſtantis fortunæ inſidias deuitat: nedum vt fugiẽda ſit. Quin & Paulus apoſtolus aſſiduo ſtudio flagrãs cœleſtis patriæ, & ad immortalem fœlicitatem anhelans, cupiebat è corpore ſolui, vt cum Chriſto habitaret [d]. Hæc verò quanquã vera ſunt, tamen certis quibuſdã tempo

d 1. Philip. ca. 1.

ribus & ob certas molestias quæ occurrunt, extremum vitæ finem optare, hominis est nimium perturbationibus seruientis, & parum in sacra doctrina instituti. Quum enim in Dei clientela sim⁹, imò serui addictissimi & mācipia, æquū est vt in omnibus eius imperium expectemus: vt (quod dicere Hegesippus solebat) neque hinc citius migrare, neque diutius morari cupiamus, quàm velit & iubeat ipse Deus immortalis, qui, vt viuamus & simus, nobis contulit. Nemini igitur fas est filum vitæ abrumpere, aut animam à corpore seiungere, nisi ei demum, qui ista inter se coniunxit. Sed vt qui Magistratus autoritate, inquit Plato, custodiæ sunt traditi, non antè inde exire debent, quàm is iubeat, cuius imperio illuc coniecti sunt: ita nos absque iussu & nutu Dei animam, quam ab eo accepimus, à nobis abigere vel abstrahere, siue ex hoc mortalis & miseri corporis ergastulo egredi debemus [e]. Loc⁹ est apud Augustinum, vbi valde occupatur & laborat, dum ostēdit quàm grauiter peccant qui mortē aut optant, aut (quod magis reprehendendum est) vltro

e Plato in Phædone.

tro ſibi inferunt, potiſſimùm quũ id pœnæ aut infamiæ metu faciunt[f]. Id quod ante eum Ariſtoteles doctè oſtendit, nõ eſſe hominis fortis aut cõſtantis, ſed potius ignaui & puſilli animi, manus ſibi afferre & propriȩ necis inhumanum autorẽ fieri, vt hac ratione ſupplicium, egeſtas, aut aliud quidpiam moleſtum atque acerbum vitetur[g]. Equidẽ non ſum neſcius, olim Annibalem, Catonẽ, Caſſium, Brutum, Neronem, Diocletianũ, Sardanapalum, Cleopatram, alioſq; plurimos, ne in hoſtium poteſtatem venirent, mortem ſibi conſciuiſſe, aut certè à ſuis, ipſorum iuſſu cõfoſſos eſſe. Idem etiam ab aliis factum eſſe, præ morbi cuiuſdam & cruciatus vehementia, qui eò impatiẽtia & mœrore adacti ſunt[h]. Hoc quippe Adriano Imperatori, & Silio Italico excellentiſſimo poetæ, accidit: Lucretiæ item & Porciæ, Romanis matronis, illi quòd ſupra modum moleſtè ferret vim ſibi à Tarquinio illatam: huic, ꝗ nimium mœrorem audita Bruti mariti morte perceperit. Quin & extiterunt alii, qui rerũ huius vitæ pertæſi, idipſum in ſe admiſerunt, vt ſarcina corporis de-

f De ciuit. Dei lib. 1. cap. 16. ad 28. vſque.

g Ariſt. Eth. lib. 4. cap. 7.

h l. 3. ff. de bo. eo. qui mor. ſibi conſ.

poſita,liberè eam fœlicitatem cõſequerentur,quam ſibi animo finxerant. Sic Gymnoſophiſtæ & Brachmanes apud Indos: ſic Cleombrot⁹ Ambraciota philoſophus. Is enim perlecto Phędone Platonis,in quo Socrates de animi immortalitate diſſerens inducitur,è muro ſe in mare pręcipitem dedit,vt quiete tutiore, & beatorum cœtu citius frueretur[i]. De quo Ouidius ſic loquitur[k],

i Cic. 1. Tuſc. quæſt. Lactan. De falſ. ſap. li. 3.
k Ouid. in Ibin.

Vel de præcipiti venias in tartara ſaxo,
Vt qui Socraticum de nece legit opus.

Callimachus etiam, Græcus poeta, elegans in eum epigramma conſcripſit, q̃d in Latinam linguam ab erudito quodã viro ita conuerſum eſt,

Vita vale, muro præceps delatus ab alto,
Dixiſti, moriens Ambraciota puer.
Nullum in morte malum: docti ſed ſcripta Platonis
Non ita erant animo percipienda tuo.

Alii deniq; hoc fecerũt oſtẽtatione quadam,& vana ſpe ęterni nominis quęrendi,vt ſic quidẽ trophęũ honorificũ apud poſteros conſtruerẽt. Quemadmodum Cleãthes, Chryſipp⁹ & Zeno in Gręcia[l], Decii & Curtii Romæ, Menæceus Thebis, Codrus rex Athenis:

l Lactan. De falſ. ſap. lib. 3. cap. 18.

Co-

Codrus pro patria non timidus mori[m]. m Horat.li.3. Carm.
Et alii non pauci, in qb. Empedocles summus ille philosophus. Qui vt Dei nomẽ hominũ opinione sibi cõpararet, apud Ætnam Siciliæ montẽ, cuius perpetua sunt incendia, à sociorum cœtu subductus, clam se in ignem coniecit. Existimabat enim fore, vt quũ nusquam appareret, inter Deos immortales receptus esse censeretur. De quo Horatius[n], nDe arte poet.

---Siculiq; poetæ
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dũ cupit Empedocles, ardentẽ frigid⁹ Ætnã
Insiliit. Sit ius liceatq; perire poetis.

Fefellit tamẽ hominẽ spes sua. Nã ignis vis crepidas æneas extra crateres euomuit, quæ totã eius ambitionẽ & imposturã patefecerũt. Est ergo (vt ad rem initio institutã redeamus) homine Christiano indignum, & Deo vehemẽter displicet, vt quis vitę finẽ anteuertat, & suis se manibus, à Domino nondũ vocatus, cõficiat: quã à Deo animã nostrę custodiæ & fidei cõmissam acceperimus. Quòd si ab amico depositũ quodpiam accepisti, nempe argentũ, monilia, aut quiduis aliud, eo si abutaris, merito & iure optimo

improbus, perfidus & peruersus haberis. Multò magis igitur si abuteris re tanti pretii, nempe anima, quam tibi Deus custodiendã tradidit, hoc est, si eam iniussu dantis Dei à te amittas & expellas.

TEXTVS.

Quocirca quum se tam indignè delusam animaduerteret, castitatis opinione excidisse litẽ nefario proditori intẽdisse, tantaq́ perseuerantia persecutam esse, vt capite à prætore Regiensi damnatus sit, vt mortui cadauer in quatuor partes dissecaretur. Neque in eo tamen se constitisse: sed postquam ille ad Senatũ Tolosanum prouocauit, se à Patrib. supplicem petiisse, vt sibi eò veni re (prouocatione enim rei se antea impediri, ne loco exiret) & de

de iniuria accepta conqueri, iudicioq́; hominẽ persequi liceret.

ANNOTATIO LXXVIII.

Hæc erant non obscura sinceri animi testimonia, vt statuere possis Rolsiã nunquam animum induxisse à vero marito diuertere, aut fidem, quam illi debebat, vlla ratione fallere, licet corpore cum Tillio interim commixta fuerit. Si qua enim mulier cum viro aliquo consuetudinem habet, quem maritum esse persuasa sit, tantisper ab adulterę nomine & culpa aberit, quandiu ignoratione illa tenebitur, sed tum demũ duntaxat, quum resciuerit, neque verbum vllum fecerit [a]. Id verò Rolsię nostræ obiici nõ potest, quæ simulatq; vestigium vllum deprehendere aut olfacere cœpit, insignis illius fraudis, qua eam Tillius nequissimus impostor, improbissimus veterator omnium quos post homines natos extitisse auditum est, perfidiosissimè ludificatus circumuenerat: neq; vlli labori neque bonis pepercit, quin eum acerrimè persequeretur.

a c. si virgo, 34. q. 2.

TEXTVS.

Hîc verò operæprecium est gestum huius recentis Guerræ narrare. Is quum ad sororum occursum & agnitionem lacrymas continere nequiuisset, tamen ad vxoris eiulatus, suspiria & summos gemitus, nullum vnquã commiserantis animi signum dedit. Imò vultu quodam austero, & seuero aspectu, tanquam illam intueri vix dignaretur, Mitte verò, inquit, istas lacrymas, quibus nec possum nec debeo commoueri.

ANNOTATIO LXXIX.

Hic nimirum cum Propertio dicebat [b],

[b] Eleg. vlt. li. 3

Nil moueor lacrymis: ista sum captus ab arte.
Semper ab insidiis Cynthia flere soles.

Ac profectò, quoniam fœminæ ad plorandum

randum natę esse quodāmodo vidētur, c Eurip. in Medea.

Quumq; volunt, iussæ prosiliunt lacrymæ[c]: imò

--- discunt lacrymare decenter

Quoq; volunt plorant tempore, quoq; modo[d]: d Ouid. lib. 3 De arte amandi.

non omnis fides earum lacrymis adiungenda est (quas sępissimè simulatio & hypocrisis excutit) neq; etiam earundē verbis. Habent enim (vt ait Plautus) fœminæ in lingua mel, sed cor felle contectū est, aceto imbutum, & amaritudine plenum[e]. e Plaut. in Truculento.

TEXTVS.

Nec excusationem accipio, quum sorores & patruum obtendis. Neque enim pater, mater, patruus, sorores aut fratres notiorem habere debent filium, nepotem aut fratrem, quàm vxor maritum. Itaque domesticarum turbarum & tragœdiæ totius nemo præter te culpam sustinere debet. Ibi tum Iudices ipsi Rolsiam

homini purgare conantur, verū omnia frustra: neque enim primo illo cōgressu eius animus mitesce-re, aut ab insita austeritate dedu ci potuit. Ita Tillii dolus planè patefactus, & recēs iste omnium consensu agnitus verus Marti-nus Guerra, admissus est: causa quoq; suis omnibus numeris in-structa & expedita, Iudicum sen tentiam requirebat. Quapro-pter Curia magna & graui deli-beratione omnibus expensis, Ar restum in hæc verba edidit.

ARRESTVM SENA-TVS TOLOSANI.

Viso Processu, habito corā prætore Regiensi contra Arnaldū Tillium, cognomēto Pansetam, se pro Mar-

Martino Guerra gerentem, nunc in custodia Palatina detentum, ab ipso Prætore prouocantem, Sententia amplissimi senatus est, causę totius acta omnia, vnà cũ ipsa rei prouocatione annullanda esse. Ad debitum porro supplicium irrogandum, quo expietur impostura, crimen falsi nominis & personæ suppositio, adulterium, raptus, sacrilegium, plagium, furtum, cæteráque crimina ab ipso Tillio reo incarcerato commissa, quæ omnia ex ipso processu resultant, Senatus hominem hac ignominiosa multa damnauit atque etiamnum damnat, vt ad fores Ecclesiæ Artigatensis, genibus flexis, indusio tectus, capite aperto, pedib. nudis, resti collo innexa, tędam ceream accensam manibus tenens, veniam à Deo, Rege,

Patribus, Martino Guerra & Bertranda Rolſia coniugib. petat. Deinde carnifici in manus traditus, ab eo per plateas & compita Artigati circumductus, reſti collo reuinctus ante ipſi⁹ Martini ædes adducatur, ibiq́ue patibulo, quod eius rei gratia erectũ illic fuerit, appenſus ſtranguletur: poſtremò cadauer comburatur. Cenſuit inſuper Senatus certis cauſis ad id adductus, vt bona ipſius Tillii, filiæ (quam ille ex Rolſia, impiè ad hunc modum per Martini Guerræ nomen & perſonã ſuppoſitam connubii prætextu decepta ſuſcepit) edicto poſſidenda tradantur: ſic tamen vt litis impenſæ prius detrahãtur. Porro Martinum, Rolſiam, & Petrum Martini patruum Curia, foro & lite eximit. Tilium deniq; reum ad prętorem Regienſem

gienſem remittit, cui executionem rei iudicatę, forma & verborum ordine præſcripta faciendam, mandat ac committit.

EXPOSITIO VERborum prædicti Arreſti.

TEXTVS.

Cauſæ totius acta omnia vnà cum ipſa prouocatione, &c.

ANNOTATIO LXXX.

Gallica ſonant, *Prouocationem, & id à quo prouocatum eſt*, &c. Hoc autem eſt ipſum Prætoris Regienſis iudicium, quo Tillius capite obtruncari debebat, deinde corpore in quatuor partes diſſecari. Quod quidem iudicium à Patribus inductum eſt, quibus gen⁹ hoc mortis honeſtius viſum eſt, quàm vt adeo prodigioſo & nefario proditori omni ſcelerũ colluuione contaminato, imponeretur. Tametſi enim diſcrimen pœnarũ, quod à iure noſtro inter nobiles & plebeios

constituitur[a], in Gallia non accuratè seruetur (vbi tenacius regula generalis, rata habet dignitatis omnia priuilegia criminum & facinorum turpitudine obliterari ac tolli [b]) tamen in iudiciis capitalibus religiosè hoc semper factitatũ est, vt nobilibus caput amputetur, cæteri suspendio tollantur[c]. Sed & illud nonnulli addunt in Gallia seruari, si quis vel clarissimo & nobilissimo genere ortus, ꝓditionis atrocioris manifestus sit, eum tũc non plecti capite sed in patibulum tolli, & quidem in furcam cæteris subliminorem [d].

a l. milites. C. de quæst. l. honor, ff. de pœn.

b l. 1. C. vbi senator. l. iudices, C. de dignitatib. lib. 12.

c Accur. in l. 3. §. 1. ff. de re milit.

d Bald. in c. cũ quidam, de iureiur.

TEXTVS.

Crimen falsi.

ANNOTATIO LXXXI.

Satis apparet tale crimen hîc intercedere in nominis mutatione & personæ suppositione, quum Tillius affirmaret se appellari & esse Martinum Guerram. Quod enim dicitur nemini non licere vt nomen pro arbitrio mutet [e], propterea quòd nomina tantùm ad dinoscendos homines imposita sunt [f]: hoc tamen ita

e l. vnica, ff. de mutat. nom.

f l. ad recognoscendos, C. de inge. & man. §. sed quia, qui. mo. testa. infirmen.

ita accipiendum eſt, ne quo fraudis faciendæ aut damni inferēdi cōſilio fiat [g]. Veluti quum Papa Sergius huius nominis ſecundus, cui Italicè nomen *Bocca di porco* (id eſt roſtrum ſuis) erat, Pontificiā dignitatem aſſecutus, ad tollendam nominis obſcœnitatem & turpitudinem, ſe Sergium vocari iuſſit. Quæ res poſtea in conſuetudinem abiit, vt reliqui, poſtquam Papę creati ſunt, nomine proprio relicto, aliud ſibi aſſumant. Quod etiam Chriſti exemplo ſe facere dictitant, qui Petri nomen Simoni Ionæ filio indidit, quum eum diſcipulū ſibi allegit [h]. Quocirca, modò abſit mala voluntas, fas eſt non ſolùm nomen, ſed etiam cognomē & ſtemmata commutare [i], quinetiā patriam ſibi aliā eſſe dicere. Quemadmodum Paulus in Actorum hiſtoria ſe ciuē Romanum ferebat, quum illic non eſſet natus [k]. Qui alioqui nomen mutat, ſupplicio dignus eſt quod crimini falſi debetur [l], & quidem tam inſigni, vt aliis exemplo ſit, ſicut alibi loquitur Vlpian⁹ Iuriſconſultus [m].

g d. l. vnica, & ſuprà annot. 12.

h Petr. Crin. De hon. diſcip. lib. 4. cap. 10

i c. dilecta, vbi Panor. de exceſ. prælat.

k Act. ca. 16. c. ſi in adiutoriū, diſtin. 10.

l l. falſi, ff. de falſ.

m l. quamuis, ff. de reb. cor.

TEXTVS.

ANNOTATIO LXXXII.

Tillius nomen & personam Martini Guerræ ſuppoſuerat, tantaq́; calliditate, tot retia tetenderat, quibus homines implicitos & confirmatos in hac perſuaſione detineret, vt ipſa Martini vxor, ſorores, & patruus, amplius triennio hac opinione faſcinati manerent. Quæ ſuppoſitio inſignis eſt profectò, ſi vlla vnquam extitit, digniſſima ob quam in talem nebulonem exquiſita atrociaq́; exempla edantur [n]: etiamſi in noſtri iuris diſciplina rara adeo ſit huius criminis mẽtio, ita vt vix vllus textus reperiatur, qui huc commodè allegari queat. Modeſtinus quidem quũ de eo agit qui ſe pro milite gerit, quum nõ ſit, aut qui inſignia ſiue ſtemmata vetita vſurpat, aut Principis literas effingit & ſupponit, graui ſupplicio eum iubet affici [o]. Papa Clemens III. meminit cuiuſdam presbyteri, qui nomen & titulum Regis filii ſibi arrogauerat, cuius quidem rei prętextu armis ſumptis magnam ſeditionem excitaue-

n l. quamuis, ff. de reb. cor.

o l. eos, §. fi. ff. de falſ.

citauerat: at de ſupplicio ne verbũ quidem facit [p]. Fertur etiam neſcio quid de Barbaro quodam Philippo, qui tanquã liber eſſet ſe populo Romano inſinuauit, atque eo nomine Prætoriam dignitatem obtinuit: verũ rectè illud an perperam ab eo factum ſit, mirum apud Iuriſconſultum ſilentium [q]. Illud pręterea nemini obſcurum eſt, quemadmodum leges noſtræ de ſuppoſito partu loquuntur [r]. Sed quorſum hæc omnia? Sunt enim & inter ſe diſparata & ab hoc longè diuerſa crimina. Neq; certi quicquam de ſupplicii genere vel modo, ſtatui poteſt, tum quia legibus noſtris nihil ea de re diſertè cautum eſt, tum quòd veteribus huiuſmodi nominum ſuppoſitio aliquando non impunè modò, ſed pro ludo habita fuit: aliquãdo animaduerſione quadam, ſed leui, punita. Fuerũt paulo ſeueriores quidam, qui morte ciuili, pauciſſimi qui naturali vindicarũt. Quę quum ſic narro, ne lectori videar quicquam comminiſci, non piget altius quędam exempla, illuſtriora ſcilicet & nobiliora magiſq; memorabilia repetere. Iacobus quum Eſau fratrem maiorem na

p c. perpendimus, de ſent. excom.

q l. 2. ff. de off. prætor.

r l. 1. §. fin. & l. 2. ff. de Carbon. edic. l. 1. C. de falſ.

tu patria benedictione fraudare studeret, à matre Rebecca monitus, ipsius fratris nomen & personam supposuit, manus & collum pellibus hædinis contegens, quò hirsutus instar eius putaretur, vestes quoq; eius pretiosas induẽs. Qua fraude (vt docet Scriptura) benedictionem à patre Isaaco consecutus, dominium in fratres accepit, vt bonis supra mo-
a Gen.cap.27 dum auctus à cũctis populis coleretur [a]. Ita tantum abfuit, inquit Augustinus, vt ob eam rem culpetur nedum puniatur,
b c.quæritur, §.1.22.q.2. vt contrà præmium fraudis reportet [b]. Eidem Patriarchæ quum Laban filiam minorem Rachelem despõdisset, cuius causa septẽ annos seruierat, ipso nuptiarum die, pro ea Leam maiorem in toro geniali subiecit, & Iacobo comprimendam tradidit: atq; ita hominem ad alteram septennii seruitutem adegit, vt Rachele potiret. At nullas huius facti pœ-
c Gen.cap.29 nas luisse legitur [c]. Laodice quum interfecto marito Antiocho, Artemionẽ (mariti persimilem) in lectum regium asciuit: atque ille eius iussu, tanquam ipse Antiochus esset, è lecto loquens, vxorem & liberos ciuibus commendasset:

ea

ea ratione perfecit, vt populus, qui Antiochum eum esse putabat (fuerat autẽ Antiochus toti populo acceptissimus & charissimus) regem absq; Laodices voluntate ac cõsilio nollet eligere. Ita crudelis imposturæ illa præmium mercedemq́; recepit, tantum abest vt vllã pœnam lueret [d]. Barbarus ille Philippus seruus, cuius supra meminimus, à domino fugitiuus, quum populo Romano se liberum esse persuasisset, eaq́; persuasione Prætor fuisset creatus, neq; legis neque magistratus vllo imperio pœnas dedit, verùm eius acta omnia populus probauit & defendit [e]: quum interim huiusmodi temerarios seruos, qui talibus suppositionibus ad honores & dignitates peruenirẽt, Imperator Augustus dignis suppliciis afficiendos censuerit [f]. Papa Clemẽs III. quum de eo sacerdote scribit, qui filii regii nomine ementito, populum ad bella ciuilia commouerat, illiusq́ue audaciæ pœnas flagris primùm cæsus, deinde suspensus luit, in dubium vocat, an non qui tali eum morte affecerunt, excommunicationi obnoxii fuerint [g]: non vtique dubitaturus, si sola sup

d Plin. lib. 7. cap. 12. Solin. Polyhist. ca. 5

e l. 2. de offic. præt.

f l. 2. C. si ser. ad decur. asp.

g c. perpendimus, de sent. excom.

poſitio capitale crimen eſſet. Trebelliũ Calcam literis proditum eſt, perſonam filii Clodii ſuppoſuiſſe, vt eius bona occuparet: ſed fraudem non potuiſſe tanta aſtutia tegi, quin veritatis vi in apertum tandem prodiret, vnde ille cauſa in foro excidit. At ſuppoſitionis vllum ſupplicium fuiſſe ſumptum, hiſtoria nõ docet [h]. Idem accidit in muliere illa Mediolanenſi, quæ Rubriam ſe dicebat, ad bona veræ Rubriæ mortuæ inuadenda. Succubuiſſe conſtat illam quidem, idq; Octauiani Auguſti prudẽtia, ſed vlli pœnę ſubiacuiſſe, null⁹ ſcriptor tradit [i]. Neque tamen me latet tales ſuppoſitiones in aliquib. fuiſſe vindicatas, ſed leni admodum ſupplicio. Herophilus medic⁹, quum ſe Marii iunioris filium prædicaret, eum ſibi populi fauorem cõciliauit, ob Marii illius ſeptimo conſulatu celeberrimi memoriam (cuius iſte nepos videbatur) vt multi ex veteranis & ciuitatibus ſociorum eum tanquam veterem patronum & tutorem ſequerentur. Itaque quum Cæſar ex Hiſpania victor, deuictis Pompeii filiis Romam rediret, qui illi obuiam gratulandi cauſa procedebant,

h Valer. Max. lib. 9. cap. 16.

i Idem ibidem

debant,non minus Herophilum, quàm ipſum Cæſarem, ſalutabant, & honore afficiebant,cuius tamen trophæa & victoriæ monumenta toto iam orbe peruulgata erant. His rebus Cæſar commotus,q̃ popularem quandam ſeditionem verebatur,cõtentus tantum exilio,maiori pœna abſtinuit. Quanquã ille poſt Cæſaris mortem, quia Romã reuerſus, Senatui minitabatur,ex Senatuſconſulto in vincula coniectus & necatus eſt [k]. k Idem ibid.
Nicomedes Bithyniæ rex(vt eſt in hiſtoria)Cappadociæ regnum mortuo Ariarathe occupauit, data fide vxorem ſibi fore eius viduam Laodicen. Ea re Mithridates Laodices frater indignat⁹,hominem Cappadocia expellit, regnũ Ariarathi, illi⁹ defuncti & Laodices filio, tribuit. Quem quũ poſtea opera cuiuſdã Gordii necaſſet,Nicomedes veritus, ne ille acceſſione Cappadocię auctus,Bithyniam quoq; occuparet,iuuenẽ quendam ſcitũ & ingenioſum ſubornat, q populum Romanũ adiret,atq; ab eo Cappadocię regnũ,tanquã vnus ex Ariarathis filiis peteret. Huic præterea Ariarathis vxorẽ Laodicen addit, quæ illuc quoq;

iret atq; eum filium suum esse diceret: vt scilicet tota res Romanis verisimilior redderetur. Id Mithridates impedire cupiens, Gordium illum (de quo suprà egimus) eodem mittit, qui falsa omnia quæ ab istis dicebantur, esse doceret. Populus autem Romanus, perspecta fraude & vtriusq; temeritate considerata, nihil tamē grauius in eos statuit, quàm vt Mithridati Cappadociā, Nicomedi Paphlagoniam adimeret, & vtrumq; populum liberum esse iuberet. Quo iure quum Cappadoces vti nollent, negarentq; populum Rege carere posse, Senatus Ariobarzanem eis præposuit[l]. Iudæus quidā Sidonius, qui Alexandrum Herodis Antipæ Iudæorum regis filium, oris, corporis, & vocis similitudine aptissimè referebat, Alexandrum ipsum se esse multis persuasit (quem tamen pater interfecerat) quum quidem multa indicia domestica ꝓferret, monitore scilicet quodam vsus, quem in eo opitulatorem habebat. Vt porro rem omnem verisimiliorem redderet, dicebat, milites, quib. sui interficiēdi cura mandata fuerat, sui misertos, abeundi potestatem fecisse a-

lio

l *Iustin. ex Trog. Pomp. lib. 34.*

lio quopiam interfecto. Atque ita rem astu tractauit, & maximam Iudæorũ partem in eam sententiam adduxit, vt passim eum sequerentur, sicq; Regio comitatu Romam veniret, regni partẽ ab Augusto petiturus. Iudæi qui Romæ agebant, hominem venientẽ splendore maximo exceperunt, sublimẽ eum de more per plateas & compita efferentes, & miraculi loco ostẽtantes. At Augustus, qui natura à talibus fallaciis & dolis abhorrebat, aliquid commentitii subesse suspicatus, vt quod erat patefaceret, hominem abductum, remotis arbitris interrogat, eiusq; animum ea solertia pertentat, vt & suppositionẽ ipsam & eum cuius consilio impulsus fuerat, planè aperiret. Verùm Augustus non tam in eũ seuerus fuit, quàm rei grauitas poscere videbatur: quippe quem satis habuit ad remigum pœnam ablegare. Autorem quidem & inuentorem huius fallaciæ morte multauit [m]. Illud pręterea notum est, extitisse quosdã, qui huiusmodi imposturas ausi machinari, mortis naturalis supplicio affecti sunt. In quorum numero recensetur Smerdes, aut (si Trogo

m *Ioseph. Ant. Iud. li. 17. cap. 18.*

Pōpeio credimus) Oropaſtes: qui quũ planè ſimilis eſſet Smerdi(quē alii Mergidem dixere) Cambyſis Aſſyriorũ Regis fratri, eum ſe eſſe omnib. facilè perſuaſit. Præceperat autem Cambyſes Prexaſpi cuidam, vt fratrē interficeret, ſomnio territus, & metu adductus, ne Regno ab eo ſpoliaretur. Iſta porro hominis aſſimulatio eo probabilior viſa eſt, q̃ Prexaſpes ipſe ſe à Smerdis nece abſtinuiſſe, contra quàm iuſſus fuerat, diceret, & illius ſortem commiſeratum ſeruaſſe. His reb. effectum eſt, vt Smerdes (ſiue Oropaſtes) Rex creatus, regnum ſeptem menſium tempore tenuerit. Nã octauo menſe proditus eſt à Phædima, vna ex concubinis: quæ ab Othane patre monita, cum eo iacens, & dormiētis caput contrectans, aures truncatas eſſe deprehendit: quo ille ſupplicio, ob certum aliquod facinus à Cyro pridem fuerat affectus. Quod vbi innotuit, ſeptem ex primariis totius Regni, ſupra modũ indignati, & generoſo virtutis ſtimulo incitati, in eius perniciem cum iureiurando cōſpirant, & gladiis ſub veſtibus occultis cincti, eum in Palatio trucidãt[n].

[n] *Herod. in Thalia, Iuſti. lib. 1.*

Non

Nõ magis propitia fortuna vſus eſt Prõpalus: qui quũ à Ptolemæo Ægypti, Attalo Aſiæ, Ariarathe Cappadociæ Regibus, & ab Antiochenis ſubmiſſus eſſet, vt ſe Alexandrum Antiochi filium profiteretur, eoq; nomine à Demetrio (qui Syriam occupauerat) paternum regnũ peteret, rem aggreſſus, tanta fœlicitate perfecit, vt victor, Demetrio interẽpto, Syriæ regnum pacatè tenuerit. Sed bonorum & honorum copia, regniq; dulcedine inebriatus, ac peccandi licentia, nemine reprehendente, corruptus, ita ſe omni voluptati & turpitudini addixit, vt Antiochẽſes ipſi, flagitioſa eius vita & libidinibus nefandis offenſi (à quibus in regnum fuerat euectus) ab eo, ad Demetrii filium (qui & ipſe Demetrius, & poſtea Nicator dictus eſt) defecerint. A quo iſte rex ſuppoſititius & adulterinus, in prælio victus, in Arabiam profugit, ibiq; interẽptus eſt [o]. Eadem ratione Archelaus ſe Mithridatis filium eſſe ſimulauit: quam in ſententiam Ptolemæum Ægypti Regem ita adduxit, vt ei filiam in matrimonium daret, ſibiq; in in regno ſucceſſorem haberet. Sed à Ga

[o] Appia. Alex. in Syriacis.

binio certamine ſuperatus periit[a]. Eadem arte, Othonis Imperatoris tempore, citharędus quidam ſimili impoſtura vſus eſt, qui ſe Neronē eſſe prædicabat, quem oris ſimilitudine & corporis ſtatura proximè referebat. Addebat autē, quum fama Romæ fuiſſet, Neronem ſibi manus attuliſſe, alium eius loco fuiſſe interfectum. Quamobrem magna ſeditioſorum manu hoc nomine collecta, Syriam & Ægyptum obire cœpit: vnde aduerſis ventis in Cynthum inſulam, vnam è Cycladibus, delatus, ibi in milites qui ab Oriente veniebant, autoritate vtens, eos in ſua verba iurare compellebat: vt tota pene Aſia commoueretur. Illuc tandem Otho duas miſit triremes: à quibus ea qua adulterinus Nero vehebatur, deuicta, ipſe interficitur, & corpus Romam defertur[b]. In Franciæ Annalibus ſcriptum extat, Balduinū Flandriæ Comitem, & primum Conſtantinopoleos Imperatorem, Anno CCXXV. à Græcis in prælio interfectū fuiſſe, quē tamen multo pòſt tempore adhuc viuere multi putabant, quòd eius cadauer nulla ratione reperiri potuiſſet. Paulo

pòſt

a Baptiſta Fulgoſ. Memorabil.li.9.ca.16

b Sueton. in Nerone, & Baptiſta Fulgoſ. loco citato.

pòſt extitit apud Flādros quidam, cuius
ea erat cum Balduino ſimilitudo, quiq;
neſcio quo naturali faſcino valebat, vt
omnium animos ſibi conciliaret. Quū-
que multa certiſſima & vera ſigna ꝓfer-
ret, à multis pro vero Balduino haberi,
& ab aliquot Ciuitatibus pro eo agno-
ſci cœpit. Verùm Ioanna Comitis filia
(ad quam patris morte Regionis domi-
natus peruenerat) nunquam animū in-
duxit, vel patrē eum agnoſcere, vel tan-
quam Comitem admittere vellet: atq;
in eam rem conſilium & auxilium à Re
ge Franciæ Ludouico VIII. auunculo
petit. Is quum totam rem propius intel-
ligere cuperet, hominem ad ſe Peronā
accerſit: ac ipſo quidem primo congreſ
ſu valde obſtupuit, eum Balduino ſimil
limum conſpicatus. Verùm quia recor-
dabatur, à ſuo patre Philippo Auguſto,
equeſtris ordinis inſignia Comiti olim
collata fuiſſe, cominus eum aggredi in-
ſtituit, rogans quo die, loco, & ratione
Eques auratus creatus fuiſſet, vbi etiam
primùm vxorem deſpondiſſet: depre-
henſus impoſtor, tempus concedi ad re-
ſpondendum poſtulat. Qua re permiſſa,

ea ratione cœpit fallacia innotescere, & breui prorsus aperta, in popina repertus, suspendio necatus est[c]. Fuisse alios non sum ignarus, qui sub tempus quo dolus aperiendus erat, morte imminente, exempti sunt debitis pœnis, quas Magistratus de illis sumpsisset. [redacted] Ioannæ Anglicæ vsu venit: quæ virili ornatu tecta, quũ Athenas studiosum quendam iuuenem amica comitaretur, tantos in omni literarum genere, atq; adeo Sacrarum, profectus fecit, vt Romã reuersa, omnib. doctrina anteiret, siue interpretari doctè, siue disceptare acutè institueret. Accedebant etiam singulares ingenii aliæ dotes quib. abundè pollebat. Quo factum est, vt quum vir ab omnibus putaretur esse, maximam sui opinionem excitarit, & post Leonis IIII. mortem magno omnium Romanorum consensu ad summi Pontificatus fastigium euecta sit: in quo biennium totum, duos mẽses & dies quatuor sedit. Quin & diutius sedisset, nisi vilissimum scortũ libidine, cui iampridem assueuerat, ardens, cum quodam e familia rem habuisset. Sic enim grauida facta, quum quodam

c Paul. Æmil. De reb. gest. Franc. lib. 7.

dam die S. Ioannis Lateranensis ædem inuisere vellet, partus dolorib. ingruentibus, in via publica peperit, vbi loc⁹ est inter Colossum & S. Clementis ædem. Cuius rei documentum hodieq; extat, quòd Papa quoties Lateranum iter habet in tanti sceleris & prodigii horrorẽ, ab ea via iter aliò flectit. Quin & hoc obseruatur, vt, nequid simile rursus contingat, quum Papa creatus est, in sede S. Petri locetur (ea enim illius rei causa pertusa vel excisa est) Cardinalium autem vltimus Diaconus, submissa manu pudenda Patris contrectat, & voce edita, *Papa*, inquit, *testiculos habet*[d]. Hę sunt potissimę de suppositis psonis historiæ, quas quidem colligere potui. Ex quibus tamen, ac ne ex nostris quidem legibus, certò constitui potest de genere pœnæ in hoc crimine. Nam & ipsa lex Antonini[e], qui iubet crimen falsi, quum persona supponitur, capitale esse (quod tamen ordinariam, exilii & bonorũ publicationis pœnam habet[f]: imò & bona ipsa hæredib. à Iustiniano reddũtur, publicationis mulcta sublata[g]) tamen capitalis vocis interpretationem, quæ ad mortem vel natu-

d *Platina in vitis pontificũ*

e *l. 1. C. de fals.*

f *l. 1. §. fin. ff. ad l. Cornel. de fals.*

g *§. fi. vt nulli iud. in nouel. colla. 9. Auth. bo. damn. C. de bon. damn. id annot. 95.*

h l.edicto, §.1. ff. de bon. poss.

ralem vel ciuilem [h] referri poteſt, Iudicis arbitrio relinquit: qui expenſis magna diligentia circunſtantiis omnibus, ſtatuet vtra morte afficiendus ſit reus [i]. Tamen in hac noſtri Arnaldi Tillii cauſa, tam multa capitalia ſcelera concurrunt, quæ ſingula extremo ſupplicio digna ſunt, vt nihil cauſæ ſit cur ampli⁹ dubitandum videatur: id quod ex iis quæ ſubiicientur, manifeſtius fiet.

i l.1. §.1. ff. de effractor.

TEXTVS.

Adulterium.

ANNOTATIO LXXXIII.

Tillii adulterium non eſt quòd pluribus conemur explicare, cuius ſatis ſuperq; cõuictus tenetur: tantùm de adulterii pœna diſſerendum eſt. In ea ſanè veteres Romani ſeueros ſe non præbuerunt, quòd id temporis nulli erant qui alienis coniugiis inſidiarentur, neq; vllus ſermo habebatur de impudicitia & adulterio [k]. Quæ cauſa quoq; Lycurgo fuit, cur in adulteros nullam pœnam ſtatueret [l]. Quod verò ad Iuriſcõſultos noſtros attinet, multi eos iudicant adulterium

k Valer. Max. lib. 2.

l Plut. in Lycurgo.

rium capite non ſanxiſſe[m], ac ne exilio quidem multaſſe, niſi ſi demum inceſtũ ſtuprum commiſſum vnà cum adulterio eſſet: veluti ſiquis conſanguineã nuptam violaret[n]. At noſtri Imperatores, maximè Chriſtiani & Catholici, legem à Deo immortali latã ſecuti (in qua adulteri morte plectuntur[o]) adulterium nõ ſolùm capitale eſſe cenſuerunt, ſed addiderunt gladio & morte naturali dignũ videri[p]. Ac Opilius quidem Macrinus, XXIII. Imperator, coniuncta adulterorum corpora ſimul cremari iubebat[q]. Idem aliquando duos milites, qui mulieri vim intulerant, duorum boum corporibus includi & inſui iuſſit, præter capita, quibus extantibus inter ſe colloqui & ſuam miſeriam lamentari conſpicerentur[r]. Iam verò ſiquis velit textus noſtrorum Iuriſconſultorum rectè examinare, quicquid adhuc iudicatum de eis ſit, reperiet eos non aliter de adulterio ſtatuiſſe. Id à Iuſtiniano diſertè oſtenditur, dum docet legem Iuliam de adulteris (quam Iuriſconſulti in Pandectis interpretantur) nuptiarum violatorib. & temeratoribus mortis ſupplicium im-

m *l.2.§. miles, ff. de adul. l. Claudi⁹, ff. de iis qui. vt indig.*

n *l. ſi quis viduam, ff. de quæſtio.*

o Leuit. ca. 20 Deu. 22. Heb. cap. 13.

p *l. tranſigere, C. de tranſac. l. caſtitati, C. de adult.*

q *l. quamuis, l. 2. C. de adult. §. item l. Iul. de publ. iud.*

r *Iul. Capitolinus in vita Opilii Macrini.*

posuisse[a]. Et tamen illud verum est, nõnunquam personarum aliarúmve rerũ ratione habita, fieri, vt gladii & necis supplicium exilio vel alia ciuili morte commutetur[b]. Non aliter sanè quàm legimus in lege Cornelia de sicariis, qua quum homicidas extremo supplicio afficiendos esse statutum sit[c], fit tamen nõ raro, vt ob quasdam circunstantias pœna leuior, velut exilium, imponatur[d]. Et verò qui in Iuris nostri lectione cũ quodam iudicio versati sunt, eos non fugit, gladii pœnam duplicem esse, naturalem aut ciuilem. Quæ naturalis est, membra mutilat, aut dissecat[e], & quidem sæpius vsq; ad corporis & animæ separationẽ[f]. Ciuilis leuius infligitur, nempe ob certas (vt diximus) circũstantias, exilio aut triremium ergastulo, idq; vel in perpetuum, vel in certum quoddam temp⁹[g]: aut (si ex Pontificum Romanorum placitis loqui malumus) sacrorum interdicto & censuris tantùm Ecclesiasticis[h]. Quumq; lex diuina adulterii conuictos tum virum tum mulierem interfici iubeat[i], nostris Imperatorib. aliter in muliere statuere, visum est. Eam siquidem casti-

a §. item l. Iulia.
b d. l. Claudi⁹, & d. l. si quis viduam.
c l. 3. C. de epis. aud. c. 1. de homic. §. item l. Corn. de pu. iud.
d l. 3. §. fi. ff. de sicar.
e l. illicitas, §. qui vniuersas, ff. de offi. præs. l. si quid, ff. de off. procons. l. 3. ff. de iurisd.
f l. aut damnum, ff. de pœ.
g l. si quis filio, §. irritum, ff. de iniust. test. l. 3. §. fi. ff. de sic.
h c. dilecto, de sent. excõ. in 6
i Leui. ca. 20.

castigari primùm volunt, deinde monasterio includi, vnde marito intra biennii tempus eam extrahere liceat. Nam hoc exacto tempore, si maritus de ea reuocanda non sit solicitus, tum monachalem huius monasterii ornatum sumere, atq; illic totum vitę tempus peccata deflentem transigere iubent[k]. Romulus contrà, vt qui maiorem in fœminis continentiam & castitatem requirebat, eas morte multabat[l], viros impunitos relinquebat[m]. Vnde extitit consuetudo, vt maritus vxorem in adulterio deprehensam impunè occidat, quum vxor maritum in eodem genere peccantem, ne digito quidem attingat. Quod nihil in se iuris (vt sanctè Cato loquebatur) neq; rationis neq; æquitatis habet[n]. Sed quis erit tandem huius orationis exitus? Certè si in adulteros animaduertere ex Ethnicorum institutis vel legibus placeret, incerti admodum hæreremus. Ex eis.n. alii alio genere supplicii punierunt: alii seuerè vendicarunt, vt Parthi, Ægyptii, Locrenses & Arabes: alii remissius, vt Lepræi, Gortynii & Pisidæ: alii nullas omnino pœnas sumpserunt, vt Indi,

k §. si verò. vt nulli iud. coll. 9. nouel. auth. sed hodie, C. de adul.
l l. palam, §. quæ in adul. ff. de rit. nup. l. penul. C. ad Orfic.
m Plut. in Romulo.
n A. Gel. lib. 10. cap. 23.

Maſſagetæ,& quædã porro Gentes certæ. In quibus & Nomades annumerari poſſunt,qui ſemper vxores inter ſe communes habere voluerunt [o]. Atque in eo ſanè genere digniſſimi ſunt,qui non prętermittãtur,belli noſtri Canoniſtæ, qui præceptore Pontifice Alexandro III.videntur adulterium in numero leuiorũ & minorum criminũ ponere [p]. Tametſi enim Clemens Petri ſucceſſor,aut (vt volunt alii) quartus Romanæ eccleſiæ Epiſcopus, eos docuerit, nullum flagitium,ſecundum hæreſim,eſſe deteſtabilius,Deo magis exoſum,nec grauiori dignum ſupplicio [q]: iſti tamen inter minima illud retulerunt,neq; tale eſſe voluerunt,vt clericus eius conuictus ſacris ordinibus mouendus ſit [r]: quòd grauibus demum & atrocibus flagitiis hæc exautorationis pœna debeatur [s]. At quo tandem in numero habebimꝰ noſtros Gallos? qui (ſi quidem Ioanni Fabro & Gulielmo Benedicto credimus) iampridẽ adulterium inter facta laudabilia & ingenioſa connumerant, tantum abeſt vt vllo ſupplicio puniendum ducant [t]? Qđ tamen falsò ab eis dici, & ad iniquã noſtræ

o Strabo Geog. lib. 16. Alex. Neap. Genial. dier. li. 4. ca. 1.

p c. at ſi clerici, §. 1. de iud.

q Clemens in epiſt. ad Iac. frat. Domini. c. quid in omnibus, 33. q. 5.

r c. cum nõ ab homine, de iud. Panor. in c. at ſi clerici, in prin. nu. 38

s c. tua, de pœ. doct. d. c. at ſi clerici, & d. c. cum nõ ab homine.

t Io. Fau. in l. 1. C. quæ ſit lon. conſ. Gul. Ben. in c. Raynutius, verſ. cuidam Petro, num. 62. de teſta.

ſtræ Gentis contumeliam, crebris & va riis noſtri fori iudiciis planum iam olim fecimus, vt nemo non perſpicere facilè queat. Enimuero ſi ita res haberet, quẽadmodum iſti ſcripſerunt vt tempus olim fuerit, quum in Gallia maiores noſtri (quod mihi tamẽ non ſit veriſimile) ad ſtupra & adulteria ipſa adeo conniue rent, vt aliqua laude afficerẽtur, nedum horrori eſſent, & pœnis reprimerentur: ecquod argumentũ firmius afferri poſſet, cur illius ætatis Iudices nõ tam Chriſtianorum nomine cenſendos putaremus, quàm Barbarorum vel Turcarum, quibus lex ipſa in omnes voluptates & libidines ruere ꝑmittit? nihil minus quã Dei & diuinæ doctrinę notitiam habuiſſe? Is enim ſuo ſacro verbo docet corpora noſtra membra eſſe Ieſu Chriſti, non debere fieri membra meretricis, neq; vlla ſcortatione aut fœda cupiditate contaminari, ſed potius ſanctè caſtè & pudicè haberi [b]. Deinde adulteros, ſumma ſemper ſeueritate Deo pœnas expetente, punitos fuiſſe, non in lege modò, in qua capite damnãtur abſque vlla veniæ ſpe [c], & (vt loquitur Gregorius) ſine mi-

b 1. *Cor. ca.* 6
2. *Theſſ. cap.* 4

c Leuit. 20.
Deut. 22.

ſericordia[d], ſed etiam in Euangelio, in quo monemur, ne nos ipſi decipiamus. Neq; enim ſcortatores & adulteri, inq̃t Paulus, regnũ cœleſte poſſeſſuri ſunt[e], ſed à Deo viuo omnino damnabuntur[f]. Quare ſiqui adhuc miſero quodam fato tam alto ſomno occupati ſunt, vt ad hæc facinora parum ſe attentos præbuerint, nunc certè tempus eſt, vt ex hoc veterno euigilent, apertisq; oculis nõ tam ſpectent quid ſuperiorib. ſeculis vel hîc vel alibi factum ſit, quàm quid à Deo immortali imperatum ſit, aut legibus ciuilibus præſcriptum[g]: præcipuè verò quũ alterius circunſtantię alicuius acceſſione grauius redditur: quemadmodum in iſto noſtro, vbi ſimul perpetrata eſt prodigioſa & ante hoc tempus inaudita ꝓditio. Non dubium eſt igitur, quin Tillius vel vnius adulterii nomine morte afficiẽdus eſſet[h]. Etenim ob leuius multo crimen cauponæ cuiuſdam famulus ex Senatuſconſulto Curiæ Pariſienſis, menſe Maio 1551. ſuſpenſus fuit. Is porro cum hera rem habuerat, in quam ebriã & dormientẽ in lecto heri abſentis inciderat[i]. Iam verò tali mortis ſupplicio, quod

d *c. reos, 23. q. 5.*
e *1. Cor. 6.*
f *Heb. 13.*
g *l. ſed licet. ff. de offic. præſ.*
h *§. ſi verò. vt nul iud. in nouel. collat. 6. auth. ſed hodie, de adul.*
i *l. quæ adulteriũ, C. de adul. Pap. tit. de adulter. c. 4.*

quod aduerſus adulteros conſtitutum eſt, haud ſcio an vel aliqua ex parte eximi debeant Sacrifici, Monachi, ac reliqui, qui ſe proprio voto liberè perpetuę continentiæ addixerunt. Id enim nonnullis videtur: propterea quòd, inquiunt, iſti quoties libidinis ſtimulis agitantur, quum diuinitus cõtinentiæ donum non acceperint, non habent vbi honeſtè tanti æſtus incendium reſtinguere queant. Itaque ſi in aliquam fortè mulierem, etiam cõiugatam animum conuertant, videntur aliquam excuſationẽ mereri, perinde ac qui famis vehementia compulſus, nonnihil cibi ſuffuratur, quo latrantem ſtomachum compeſcat[k]. Sed hæc ſententia impietatis plena eſt, & rationis nulla firmitate nititur. Primùm enim in iis quæ lege diuina imò ipſa natura, vel præcipiuntur vel vetantur, ſimplicitatem, neceſſitatem aut vllam tentationem excuſare nefas eſt[l]. Alioqui quæ per inopiam mulier ſe proſtitueret, excuſari mereretur: quod vel cogitare nimiæ eſt improbitatis, quodque Ethnicis ipſis fuit deteſtabile[m]. Sunt enim

k *c. ſiquis propter. de furt.*

l *l. venia, C. de in ius voc. glo. in c. ſicut, de conſec. diſt.* 1.

m *l. palam, §. non eſt, ff. de rit. nup.*

homini potius extremæ queq; calamitates perferendæ, imò mors ipſa, quàm vt quis minimã rem facere ſuſcipiat, quæ cum diuina lege pugnet[n]. Præterea hoc vitio verti in primis Sacrifico vel Monacho debet, qui non ſatis ſtudiosè virium ſuarum exiguitatem cõſiderauit, ſed nimiam ſui præfidentia, temeraria facilitate ſe in voti aculeos induit. Quãobrem ſi labitur, neq; votum quo ſe obſtrinxit, ſeruat, ſed adulterio corpus fœdat, tantum abeſt vt pœnã effugere debeat, vt contrà grauius, mea ſententia, ſupplicium perferre mereatur, cuius ſcilicet duplex ſcelus eſt, temeritate primùm, deinde violatione præcepti diuini, quo omnis pollutio & ſcortatio, in primis verò adulteriũ, vetatur[o]. Quod etiam (vt iam à nobis dictum eſt) morte plecti voluit[p], ſiue circunſtãtiæ aliquot pœnam vel leuare vel omnino tollere videãtur. Quales poſſunt recẽſeri ignorantia[q], vis,[r] ætatulæ teneræ imbecillitas, quã crebri actus impudici & obſcœni[s] in hoc pręcipitiũ deturbarint, & alia huiuſmodi: quorũ omniũ momẽta arbitrio boni & ęqui Iudicis relinqui poſsit[t].

TEX-

n *c. ita ne, 32. q. 5.*

o Gen. 26. Exo. 20. 1. Cor. 6. Heb. 13.

p *Leuit. 26.* Deut. 22.

q Gen. 19. c. 1. §. *quod autẽ, 29. q. 1. c. in lectum, c. ſi virgo, 34. q. 1.*

r *l. ſi vxor, §. ſi quis planè, l. vim paſſam, ff. de adul. l. fœdiſsimam, C. eo. tit.*

s *l. ſi adulterium, §. diui fratres, ff. de adul.*

t *l. 1. §. 1. ff. de effract. & expil.*

TEXTVS.

Raptus.

ANNOTATIO LXXXIIII.

Qui impudico mulierum amori ſemel indulſerunt, ii ſe paulatim huic inſaniȩ ita conficiendos addicunt, vt nonnunquam apud ſeipſos nõ ſint. Quumq́; pudicitiam eius quam depereunt expugnare ſe non poſſe animaduertũt, vt interim effrenatæ imò efferatæ cupiditati morem gerant, ſexcenta blanditiarũ & fraudum genera comminiſcũtur: quin & plerunq; ad vim inferendam animũ appellunt. Vnde committitur flagitium quod Raptũ appellamus. Cuius noſter iſte Tillius perſpicuè reus peragitur, vt raptum in muliere coniugata feciſſe intelligatur: ſicq́; capitis ſupplicio dign⁹ [c]. Raptam enim eſſe eam dicimus, non ſolùm quæ vi è loco in locum abducitur [d], ſed etiam quæ dolis, fraudib. & falſis pſuaſionibus pellicitur, & circũuenitur [e]. Qui quidem raptus non minus capitalis habetur, quàm ſi aperta vi perpetratus eſſet [f]: tum quia aſſenſio blanditiis & fallaciis extorta, impoſtorem culpa nõ

c l. qui cœtu, § fi. ff. de vi pub. l. vnica, C. de rap. vir.

d §. item lex Iulia, de pub. iud. c. lex, §. fi. c. de raptorib. 36. q. 1.

e l. vnica. c. de rap. vir. §. 1. de rap. mul. coll. 9. gl. in c. ſcienti, de reg. iur. in 6.

f l. 1. §. vſque adeo, ff. de iniur. l. eum. C. de apoſt.

liberat, neque ipſam vitii turpitudinem tollit [g], tum quia callidè perſuadere, verborum lenocinio & blandis illecebris adhibitis, non minoris eſt nequitiæ quā inuitum vi cogere [h]. Ita Vlpianus quoq; Iuriſconſultus reſpōdet, qui hominem liberum apud ſe retinet, etiam volentē & conſentientem, ſi tamen huiuſmodi voluntas & conſenſus oriuntur ex aſtutia, ſubornatione, & falſa perſuaſione eius qui retinet, eum non minus damnandum videri, quàm ſi vi retineat [i]. Atq; eo demum ſenſu accipiendi ſunt noſtrarū legum textus, qui in raptu videntur, vt raptus dicatur, vim & coactionē requirere [k]. Hinc nonnulla excuſationis ſpecies elici poteſt, qua Rolſiæ vti fas ſit. Cui enim vis illata eſt, ea neq; ſtupri neque adulterii damnari debet [l], etiamſi præ pudore ſcilicet non ſtatim enuntiarit, vel diſertè quoq; vetuerit maritū de eo certiorem fieri [m]. Imò Imperator in in ea cauſa famam & exiſtimationē integræ & caſtæ mulieris illi manere illibatam & illæſam iubet.

g *l. vnica. & ibi Bal. C. de rap. vir.*

h *l. 1. §. perſuadere, ff. de ſer. corrup.*

i *l. 3. §. ſiquis volentē, ff. de lib. ho. exhib.*

k *§. item lex Iulia, de publ. iud. c. lex, §. fi. c. de rapt. 36. q. 1.*

l *l ſi vxor, §. ſiquis planè, l. vim paſſam, ff. de adul. l. 1. §. remouet, ff. de poſtul.*

m *d. l. vim paſſam. l. fœdiſsimam, C. de adulter.*

TEXTVS.

Sacri-

Sacrilegium.

ANNOTATIO LXXXV.

Vt liquidò conſtet veteratorem iſtũ Tillium etiam ſacrilegii reum eſſe, ſciẽdum eſt quanuis homines olim profani & ethnici (quibus tota pietas & beatę vitæ ſpes, totaq; numinis maieſtas in Idolis poſita erat) id demum ſacrilegii nomine cenſerent, quod è templis, ad cultum Idolorum ædificatis, rapiebatur & tollebatur: atq; ex eo more ſacrilegium propriè hodieq; referatur ad furtum rerum ſacrarũ, vel certè è locis ſacris ablatarum[a]: tamen latius aliàs patere huius vocis ſignificationem, vt qui Deos contemnerent, eo nomine appellarentur. Quo modo Lycurgus ab Ouidio alicubi ſacrilegus dicitur, quòd ſacra Liberi patris contempſiſſet. Pari ratione Chriſtiani ſacrilegiũ dicunt in genere, quum res ſacræ polluuntur & ꝓfanantur, quocunq; id modo fiat, quũ Deus aut quicquid à Deo inſtitutum eſt, contumelia afficitur: non adhibita nimirum debita reuerentia[b]. Verbi gratia, corruptela in

a l.1.l.4.l.6. l.9.ff.ad l. Iul.peculat.c. ſiquis contumax, c.quiſquis 17.q.4.

b Gl.c.ſacrilegium, 17.q.4 d.c.ſiquis contumax.

Baptiſmi ſacramento, meritò ſacrilegiũ appellatur [c]: item vis illata miniſtris eccleſiæ Chriſtianæ [d]. Magia quoq; eo nomine dici debet, quòd qui eam exercet, impiè verba ſacra vſurpat, dũ eis ad malos Genios euocandos abutitur [e]. Qui negotiationem quandam rerum ſacrarum exercet, vt eas quęſtui habeat, is nõ minus ſacrilegus eſt [f]. Præterea qui de Principis autoritate & poteſtate diſputat, & in dubium reuocat, num quem ille ad fungẽdum aliquod munus elegit, idoneus ſit, & dignus, is quoq; in ſacrilegii nomen incurrit [g]. Saluſtius, vt in eius ſcriptis legimus, Terentiam Ciceronis vxorem ſacrilegam vocat [h], quòd moribus adeo prauis erat, vt Cicero ab exilio reuerſus, cum ea diuortiũ facere ſit coactus [i]. Quę quum ita habeant, non dubium eſt quin qui matrimonio, quod profanant, abutũtur, vtpote re ſacroſancta, ſacrilegi iure optimo haberi, eoq; nomine mortis ſupplicio affici debeant [k]. Ea enim fuit Sacrilegorum ordinaria pœna: qui omni ætate adeo abominabiles fuerunt, vt veteres ſæpe viuos eos cremari iuſſerint [l]. Quumque in aliis criminibus

c *c. ſi vos, 23. q. 5.*
d *d. c. ſiquis cõtumax.*
e *c. illud, in fi. 26. q. 2.*
f *c. audiuim', 1. q. 3.*
g *l. 2. C. de crim. ſacrileg.*
h *Saluſtius in Cicer.*
i *Plutar. in Cicerone.*
k *l. quanuis, l. 2. C. de adul. c. non ſolùm, 11. q. 3.*
l *l. ſacrilegii, ff. ad l. Iul. pecul.*

nibus(atq; adeo in isto quoq;) ætatis cō-miseratio Iudicum animos flectere debeat, vt pœnæ genus mitius sumāt[y], Ælianus tamen historiæ mandauit, puerū quendam, qui tabellam auream, ex corona Dianæ abstulerat, morte ab Atheniensibus fuisse damnatū, quòd quum puppas cæteraq; ludicra (quibus hæc ætas delectatur) Deæ offerret, illam tabellam rapiendam delegerat[z].

y l.auxilium, §. in delictis, ff. de minor. d. l. sacrilegii.

z Ælian. Variæ hist. lib. 5, cap. 16.

TEXTVS.

Plagium,

ANNOTATIO LXXXVI.

Plagii etiam crimen hoc facto continetur: quo tenentur nō ii modò qui hominem liberum donant, vendunt aut emunt[a], sed etiam qui domi celāt, captiuum tenent ne prodeat, aut alia quauis ratione abutuntur[b]. Crimen haud dubiè capitale ex ipsius diuinæ Legis constitutione. Qui ex fratribus suis aliquē furatus fuerit (inquit Dominus) deinde vendiderit, aut aliàs fuerit abusus, capitale esto[c]. Hoc autem præcipuè locum habet, quum crimen factum est in per-

a l.1. l.3. l.penul. ff. ad. l. Fau. de plagia. l. quoniā seruos, l. penul. C. eo. tit.

b l.1. ff. de lib. ho. exhib. & aliis locis iam citatis.

c Deu. cap. 24

ſona propinqua, & valde coniuncta, vt in filio vel vxore[d]. Neq; obſtat quod excipi poteſt, Rolſiam ſua voluntate retentam fuiſſe, quippe quæ nunquam cõtra dixit[e], imò pertinaciter ſemper affirmauit, eſſe eum ſuum maritum. Nam (vt ex iis quæ modò diximus, poteſt intelligi) non eſt propriè voluntas, poſtquam coacta eſt, vel fallaciis & dolis extorta[f].

d l. fi. C. de plagiar.

e l. 2. §. voluntatem, ff. sol. mat.

f l. 3. §. si quis volentem, ff. de lib. ho. exhib.

TEXTVS.

Furtum,

ANNOTATIO LXXXVII.

Furtum in hac cauſa, & latrocinium, non modò fortunarum iſte facinoroſus commiſit (qui bonorum partem diſtraxit, & variis emptoribus vendidit) ſed etiam honoris & exiſtimationis tũ Martini tum ipſius vxoris. Obiiciet aliquis Furtum non eſſe capitale, nec morte puniendum. Id ſanè ex inſtituto quidẽ Lacedæmoniorum & Ægyptiorũ proculdubio verum eſt, apud quos omnib. furtis impunitas conceſſa eſt[g]: quinetiam ex noſtro iure idipſum fateor. Iuſtinianus enim diſertè teſtatur ſibi non placere,

g A. Gel. li. 11 c. 18. Pet. Cri. lib. 3. c. 13.

re, vt quis furti cauſa moriatur, aut mẽbrorum mutilatiõe amputationéve plectatur, ſed alia ratione coerceatur, cui⁹ rei arbitrium ſit penes Iudicẽ [h]. Hoc aũt de ſimplici furto accipiendũ ſit. Nam tale qui admittunt, eos nulli vnquã Legiſlatores (ſi vnum Draconẽ excipias) morte punierunt, ſed pecuniaria, vel dupli, tripli, quadrupli, quintupli [i], aut leui deniq; alia pœna cõtenti fuerunt [k]: q, putarent, credo, huiuſmodi furta magis egeſtate cõpellente fieri, quàm cõſilio diteſcendi, aut ꝓximo nocendi [l]. Vnũ porro Draconem, veterem Athenienſium legiſlatorem, numero exemi: qui crudelibus & ſanguinariis legibus in oẽs reos, abſq; vllo diſcrimine, morte animaduertebat, maximè verò in fures, ſi vel rem quę obolo veniret ſurripuiſſent [m]. Quoniam tamen omnibus peccatis, quantũuis leuibus, eandem pœnam conſtituebat, vt vel hominẽ deſidioſum & ab opere vacantẽ morte multaret, omnes eius leges (quas Demades dicere ſolebat, ſanguine non atramento ſcriptas fuiſſe) tanquam barbaræ & inhumanæ ſublatæ & antiquatæ ſunt, aut ſaltem tacito quodã

h §. fi. vt nul. iud. in nouel. colla. 9. auth. ſed nouo iure, C. de ſeruo fug.

i Exo. cap. 22. §. quadrupli, de actio.

k l. ſerui & filii, ff. de fur. l. in ſeruorũ, l. capitalium, §. non omnes, ff. de pœn. Gel. li. 11. cap. 18. l. c. ſi quis propter neceſſitatem, de fur.

m Gel. lib. 11. cap. 18.

Ciuium consensu in obliuionem abierunt: vna tantùm seruata, quæ homicidium capitale esse iubebat [n]. Verùm furta atrocia, & aliqua rei grauitate insignia, atrociori & seueriori pœna digna esse non est dubitandum [o], vt nonnunquam ad mortē ipsam progredi liceat, siue ciuilis ea, siue etiam naturalis sit [p]: veluti quæ sacrilegi committunt, expilatores, diætarii, & pacis violatores [q]. In quorum albo non est obscurum, isti Tillio locum fore. Nam sacrilegū esse iam demonstratum est [r]: Expilator autem esse facilè intelligitur, qui nihil reliqui fecit ex opib. & facultatib. Martini Guerræ [s]. Præterea est planè diætarius aut (vt alii malunt legere) directarius: vt qui clā & proditoriè non cubiculum inuaserit, sed totam domum expilauerit & exhauserit [t]. Est insuper pacis violator, atque adeo capitali pœnæ obnoxius (si alioqui leuissimum furtum commiserit [u]) in hoc præsertim facto, vbi comperitur turbas intulisse domui & familiæ bene compositæ: quæ sanè violatio est atrocissima pacis supra modum colendæ & tranquillitatis publicæ [x]. Quæ profectò seuerissima

n Idem, ibid.

o l. saccularii, ff. de extraor. crim.

p l. cum seru⁹, ff. de cond. ca. da. l. capitalium, §. famosos, ff. de pœn.

q l. 1. §. 1. ff. de effract. §. si quis quinque, de pac. tenen. & eius viola. in feudis, d. l. saccularii.

r l. lege, §. 1. l. sacrilegii, l. sacrilegi. ff. ad l. Iul. pecul. l. quanuis, la 2. C. de adult.

s l. 1. §. expilatores. ff. de effract.

t d. l. saccularii

u d. §. siquis quinq;.

x l. fi. ff. de lib. exhib.

ma Legum ſanctione notatur, etiamſi adulterii flagitium non acceſſerit[b]. b l. 1. ff. de extraord. crim.

TEXTVS.

Cæteráque crimina,

ANNOTATIO LXXXVIII.

Ea verò ſunt multæ aliæ impoſturæ in iſto ſcelerato deprehenſæ, præter impias diuini nominis execrationes ſeu blaſphemias, quibus ſcatebat, vt antea oſtenſum eſt. Quo loco etiam de pœna ipſa diſſeruimus[c]. c Anno. 36.

TEXTVS.

Ad fores Eccleſiæ.

ANNOTATIO LXXXIX.

Propter offenſam nempe Deo ipſi illatam, perfœdè violatum matrimoniũ, ſanctum & venerabile vitę genus: quod Deus à ſe inſtitutum cohoneſtari voluit Filii ſui pręſentia, qui illic etiam primordium ſuorum miraculorũ, & primitias quaſdam edidit[d]. Æquiſſimum igitur illud erat, vt expiatio tam horrendi ſceleris, ab ea agnitione & confeſſione inci- d Io. cap. 2.

peret, quæ ad templum & domum Dei vſurparetur[d].

d Eſa. cap. 56, Matt. 21.

TEXTVS.

Artigatenſis.

ANNOTATIO XC.

Viſum fuerat antea Patribus, eam cõfeſſionem à reo obeundam eſſe in ipſo quoq; Curiæ tribunali, quo die Senatuſconſultum ſiue ſententia pronuntiaretur. Verùm poſtea conſideratum eſt, temerarium iſtum hominẽ, eſſe impudentia immoderata, & incredibili arrogantia, verborumq́ue petulantia, Theone quõdam & Archilocho ſuperiorem, vt veriſimile eſſet eũ ſubinde & tertio quoque verbo interturbaturum fore, quum Curiæ Præſes ipſam Sententiã pronuntiaret. Quæ ſola cauſa Patrib. fuit aliter ſtatuẽdi, qui ſatis habuerunt, ꝙ ea Artigati, vbi ſcel⁹ cõmiſſum fuerat, exequerentur.

TEXTVS.

Carnifici.

ANNOTATIO XCI.

Gallica periphraſis dicit executorem ſupre-

supremę iustitiæ. Hoc porro est quod Iurisconsulti appellãt merum imperium, id est supremæ iurisdictionis autoritas, siue gladii potestas, ad animaduertendũ in facinorosos, & pœnas corpori infligẽdas flagris, membrorũ mutilatione, morte deniq; naturali, si fuerit necesse [c]. Ea quoniam carnifices exequuntur, supremæ iustitię idcirco Executores dicũtur.

c l.3.ff.de iurisdict.

TEXTVS.

Ante ipsius Martini ædes.

ANNOTATIO XCII.

Congruebat etiam vt abominandus iste impostor, qui tam horrendam ipsi⁹ domus labem & familiæ perniciem molitus fuerat, ante ipsas ædes pœnas debitas lueret, in quib. tam nefariam proditionem designauisset, & tandiu in ea velut fœdissimo cœno desedisset [f]. Quam in sententiã non abs re fuerit ipsa Callistrati Iuriscõsulti verba huc adscribere. Famosos latrones, inquit, in iis locis vbi grassati sunt, furca figendos quampluribus placuit, vt & conspectu deterreantur alii ab iisdem facinoribus, & solatio sit cognatis & affinibus interemptorũ,

f l. capitaliũ, §. famosos, ff. de pœ. Auth. qua in prouincia. C. vbi de crim. ag. op.

g d. §. famosos eodem loco pœna reddita, in quo latrones homicidia fecissent [g].

TEXTVS.

Appensus, stranguletur.

ANNOTATIO XCIII.

Hoc sanè supplicium (quod antea docuimus) dignissimũ erat tam detestabili & flagitioso proditore [h]. Suspendium enim inter omnia pœnarum genera, quæ à veteribus excogitata sunt, est ignominiosissimum, fœdissimum, turpissimum, & maximè infame. Quod ideo à Poëtis informe, infœlix, vile & turpe vocatur. Quale est illud Virgilii de Amata [i], Lauiniæ matre, quæ in filiã indignata, quòd Æneæ nupsisset (eam enim mater cũ patre Latino rege, Turno desponderat) suspendio vitam sibi ademit,

Et nodum informis lethi, inquit, *trabe nectit ab alta.*

Achæus Lydorum Rex, quum populũ immodicis tributis & vectigalibus vexaret, seditione populi coorta, quo res illis posteris & cæteris similibus Tyrannis sempiternæ ignominiæ esset, pedib. sursum

h Accur. in l. 3. ff. de re mil. Bal. in l. cum quidã, de iur. iur.

i Æneid. li. 12

ſurſum verſis,& capite in Pactolum flumen (cuius arena aurea eſt) dependente ſuſpenſus eſt, vt Ouidius ſignificat his verbis[k],

Morte vel intereas capti ſuſpenſus Achæi,
Qui miſer aurifera reſte pependit aqua.

k Ouid. in Ibin.

In libris item Pontificum Romanorum inter cætera conſtitutum erat, vt cadauera ſuſpenſorum, tanquam abominanda nulla ſepultura afficerentur, ſed inhumata ſub dio iacerẽt, quæ ab auibus, canibus & aliis animalibus fame efferatis, vorarentur.

TEXTVS.

Poſtea cadauer comburatur.

ANNOTATIO XCIIII.

Si ſummo iure agere placuiſſet, ipſa rei grauitas poſtulare videbatur, vt viuꝰ cremaretur[l]. Verùm vt occurreret cuidam deſperationi, quæ miſeri animum ob cruciatus vehementiam ſubire potuiſſet, Senatus cenſuit antè ſtrangulandum eſſe. Quę res ad omnes Iudices monendos valebit, ne niſi ob magnas & illuſtres cauſas, crudeli & barbaræ ferita-

l l. ſacrilegii, ff. ad leg. Iul. pecul.

ti indulgeant, vt in viuis cremandis vel per ſingulos artus diſcerpendis miſeris hominibus. Qua tamen in laniena nonnulli ſanguinarii adeo ſibi placent (homines ingenio à natura humana degenere, quos ad omnem immanitatem natos eſſe putes) vt nunquam ſibi ſatisfactum, aut ſuam crudelitatem exaturatā eſſe ſentiant, niſi poſtquam bellum cum ipſa natura geſſiſſe videātur, & nouis inauditisq́; ſuppliciis, proximorū ſanguinem tanto furore profudiſſe, vt crudeliſſimos quoſq; Tyrannos tam barbaræ & immitis ſæuitiæ pudere poſſit. Quod ex natura quadam beluina plerunq; proficiſcitur, nōnunquam etiam ex ignorantia nequitiaq́; ac improbitate. Quippe (præterquam quòd

Homine imperito nunquam quicquam iniuſtius [m]).

m Teren. in Adel.

quemadmodum imperiti homines hoc prætextu putant ſuam ignorantiā & inſcitiam occultare, ita improbi hac ſummi iuris ſpecie, & pœnarū ſeueritate, vel omnino obliterare, vel aliqua ex parte eluere vitæ ſceleratæ & corruptę ſordes ſtudent: quū interim non cogitant apud

ſe

ſe omnes nos eſſe Chriſtianos, eiuſdẽ Patris cœleſtis filios, vno Baptiſmo regenitos, atq; eo Eccleſiæ Dei inſitos, vno Ieſu Chriſti, capitis noſtri ſanguine redẽptos, cuius membra omnes ſumus, cuiꝰ auſpiciis aduerſus Satanam communẽ naturæ hoſtem pugnamus. Qui quũ ad nos vorãdos dies totos & noctes obambulet, ſi quem fortè incautiorem corripuerit, omnes id conari deceret, vt illius onus miſericordia quadã & compatiendi voluntate ferrent[n], miſeri vicem ex animo dolentes. Sic enim ſtatuere debemus, iudicii & victoriæ eandem eſſe rationem, victoriã porro quæ nulla humani ſanguinis iactura cõparatur, eam demum illuſtriſſimam, ſplendidiſſimã, Deoq; acceptiſſimam eſſe. Quæ non eò dico quòd gladium tolli velim, quẽ ſcio diuinitus datum eſſe magiſtratib. ad irrogandas pœnas, iis qui male faciunt[o]. Neq; me latet verũ eſſe Publianũ mimũ,

Bonis nocet, quiſquis pepercerit malis.

& pœnarum ſeueritatẽ acerbitatemque nonnunquam doctrinam eſſe ac normã rectè viuendi[p]. Sed hoc moneo, magna hanc rem prudentia & conſilio admi-

n Gal. cap. 6.

o Rom. 13.

p A. Gel. lib. 20. cap. 1.

niſtrari debere, nec Iudices decere, vt ſanguinis fratrum Chriſtianorum prodigi ſint, imò in clementiam & miſericordiam quàm in crudelitatem ac ſæuitiam propēſiores eſſe debere: cùm quia nihil minus decorum & laudabile eſt, quàm ad ſupremam autoritatem, accedere acerbitatem & inhumanitatē ingenii, tum verò quia inferiorib. exemplo eſſe debent, quibus lucernarum inſtar prælucent. Quocirca vbi ſumendum erit de facinoroſo ſupplicium, id fiat abſque horrendis illis & ſæuis carnificinæ ſpectaculis, aut nōniſi in teterrimis quibuſdam atrociſſimisq; flagitiis, puta aduerſus Sodomitas, atheos, latrones. Hi enim quum data opera videantur naturam ipſam oppugnare, ea perpetrantes quæ amentes & veſanos decent, digni ſunt etiam qui exquiſitis & acerbiorib. pœnis plectantur [q]. Sed iam ex diuerticulo in viam redeamus. Dixerit hîc fortaſſe aliquis Senatuſconſultum eſſe debuiſſe, vt Tillius viuus cremaretur [r], legem enim vbicunq; hoc ſupplicium iubet, viui cremationem velle intelligi [s]. Præterea, defuncto reo, ceſſare omnem ſcele-

q *l. capitaliū, §. famoſos, ff. de pœn.*

r *l. ſacrilegii, ff. ad l. Iul. pecul.*

s *l. vniuerſi, C. vbi cauſa fiſcal. l. ſiquis Barbaris, C. de re milit. li. 12. d. l. ſacrilegii.*

ſceleris vindictam, neq; locum amplius habere poſſe [b]. Vt multi ſcripſerint, Iudices vehemẽter errare, & rem ſe indignã facere, qui interfectorum cadauera in furcas tolli iubent [c]. Ad hanc difficultatem ſoluendã, illud in primis aſſentior, eius quem Deus morte ſublatum ad ſuum tribunal citauit, corpus poſtea vexare & indignè in illud ſæuire, barbaram quandam & inhumanam feritatem reſipere [d]. Vnde magni illius Achillis nomini macula hodieq; manet inuſta, qui vt mortẽ Patrocli, amici chariſſimi, vlciſceret, non ſatis habuit ſi Hectorẽ (à quo ille in certamine peremptus fuerat) interficeret, ſed cadauer ad currum religatum circa Patrocli buſtum ter circumuexit [e], & vt ait Poeta,

Ter circũ Iliacos raptauerat Hectora muros [f].

Verùm flagitiorum interdum ea eſt grauitas & atrocitas, vt ad ea deteſtãda, exẽpli publici, & Reip. amplitudinis interſit, cæſorum corpora vel cremari vel diſcerpi & dilaniari, vt perditorum hominum infauſta memoria prorſus deleat [g], & qui tantũ nefas animo concipere aut deſignare auderent, talium ſuppliciorũ

b l. defuncto, ff. de pub. iud. l. ſi. ff. ad l. Iul. maieſt. l. 1. l. 2 l. fin. C. ſi reus vel accu. mor.

c Pet. de Bel. l. 2. c. qui teſt. fac. poſſ. Ang. l. fin. C. ſi reus vel accuſ.

d c. quorundam, 23. diſt. c. 1. 24. q. 1.

e Homer. Il. li. 22 & 24. Cic. 1. Tuſcul. quæſt.

f Æneid. li. 1.

g §. interdũ, & ibi Accur. de hæred. quæ ab inteſt. defer.

spectaculo arceantur[h]. Sic monet Accursius, vt quum latrones & obsessores viarum debitas pœnas dederũt, eorum cadauera beluis dilanianda obiiciãtur[i]. Et quoniam criminum genera quæ pro sui magnitudine tali fœditate digna sint, recensere non est facile, id Iudicis arbitrio relinquẽdum est[k]. Qui si expedire iudicabit, vt in mortui corpus exẽpla etiam edantur, iure poterit facere[l]: maximè id quidem in Gallia, vbi Iudices de criminibus non nisi extraordinariè cognoscunt[m]. Quæ quũ ita sint, non est quòd cuiquam tam à ratione videatur alienum, homini iam interfecto pœnam irrogari[n]. Quò illud etiã pertinet, quod Legibus interdũ edicitur, in detestationem nefandi concubitus & beluinæ Sodomiæ, vt bestiæ quoq; sęua morte puniantur[o]. Quin & Canonicæ sanctiones (quæ tamen in pœnarum genere Iure Ciuili sunt mitiores) iubent, vt si monachus, qui voto paupertatis se omnium rerum possessione abdicauit, post mortem reperiatur aliquid, suũ possedisse, eius cadauer è sepulcro effosũ in sterquiliniũ proiiciatur, vel in latrinã detur betur[p].

TEX-

h l.1.C.ad l. Iul. repetund. c. quapropter, 2.q.7.

i Accurs. in l. 2.ff. arbor. fur. cæsar.

k l.1.§.1.ff. de effractor.

l Bal. Ias. & Dec. in l.2. C. qui testa. fac. poss.

m l. hodie, ff. de pœn.

n l.2.ff. de cadauer. punit. Accur. in d.§. interdum.

o Exo. cap.22 Leuit. 20. c. mulier, 15.q. 1.c. reos, §.1. 23.q.5.

p c. cum ad monast. §.1. de stat. monach.

TEXTVS.

Ut bona ipſius Tillii, filiæ quam ex Rolſia, &c. ſuſcepit, edicto poßidenda tradantur.

ANNOTATIO XCV.

Satis à nobis, opinor, antea demonſtratum eſt [q], hanc puellã (quæ ex duobus liberis à Tillio & Rolſia procreatis, ſola ſupererat) eſſe legitimam, idq́; propter ipſius matris errorem & bonam fidem [r]. Neq; aliter in iis diceremus, qui à Sacrifico ꝓgeniti eſſent, cui mulier nupſerit, quæ eum ad matrimonium contrahendum, putauerit eſſe idoneum [s]: Itaque non eſt dubitandum, huiuſmodi liberos ad omnem ſiue parentum ſiue propinquorum ſucceſſionem, vocari [t], neq; in ruſticis modo prædiis, ſed etiam in feudis & aliis nobilibus bonis [u]. Denique huiuſmodi liberi eodem prorſus loco haberi debent, ac ſi ex iuſto & legitimo matrimonio concepti natíque eſſent [x], & abſq; omni diſcrimine vtrique ſuccedere, tam ei nempe qui bona fide

q Annot. 11.
r c. 2. c. referente, c. ex tenore, qui fil. ſint leg. gl. c. 1. de eo qui dux. & c. cum inhibitio. c. fin. de cland. deſpon. Bar. in l. Paulus, ff. de ſtat. hom.
s Bal. in l. qui contra, C. de inceſt. nup.
t d. c. ex tenore, gl. in c. in captiuitate, 34. q. 1.
u Bal. in c. 1. §. naturales. Si de feu. fuer. contro. inter do. & agn.
x qui in prouincia, §. 1. ff. de rit. nup.

imprudens contraxerat matrimonium, quàm ei qui ſciens fefellerat, & amborum iuxtà ꝓpinquis ac cõſanguineis [y]. Et quanquam non defuerunt qui nimia leuitate exiſtimauerint, tales legitimos eſſe duntaxat, quod ad eum attinet qui bona fide matrimonium iniit [z], tamen hæc opinio grauibus rationibus iampridem exploſa eſt: quòd ridiculum fuerit, vnum eundemq́;, partim legitimũ, partim ſpurium intelligi [a]. Nam ſi obiiciatur, inter Tillium & Rolſiam nunquam interceſſiſſe verum coniugiũ, quod vbi deeſt, ne liberos quidem legitimos eſſe poſſe [b]: facilè reſponderi poteſt, coniugii ſpeciem & opinionem nõ minus valere, ad hoc quidem vt liberi habeantur legitimi, quàm iuſtum, & omnibus numeris conſtans coniugium [c]. Quo modo ſanè dicimus, veram fundi aut alteriꝰ rei poſſeſſionem rectè atque ordine fieri, quanuis exhibitio ipſa rei & acquirẽdi ratio, vera minimè ſit [d], ſed fictè & animo tantùm cõcepta. Quòd ſi porrò obiiciatur, huic filiæ, quantumvis legitimæ, bona tamen patris tribuenda non fuiſſe eius enim bona, vtpote capite damnati,

y Bal. & Salic. in d. l. qui contra.

z l. 3. C. ſol. mat. Accur. in d. l. qui cõtra.

a l. duobus, ff. de lib. cauſ.

b l. filium, ff. de is qui ſunt ſui.

c Ant. But. in c. 2. & c. quod nobis, & c. penul. qui fil. ſint leg.

d l. certè. §. 1. ff. de precar. Bar. in l. ab emptione, ff. de pac. & in d. l. certè.

ad fiſcum redire[e], maximè Galliæ Legibus, quibus cauetur, vt qui hominẽ publicat, bona etiam publicet [f], quemadmodum Gallicè loquimur: reſpondeo, Iudicem, licet id facere ex Legibus poſſit, non tamen obſtrictum ad hanc rem teneri [g]. Poteſt enim talis quæpiam ex ipſo facto oriri circunſtantia, qua Iudex permoueatur, vt meritò à confiſcatione bonorum abſtinendum ſibi cenſeat, vel in totum vel ex parte, præſertim ſi extãt liberi [h]. In Gallia quidem hoc nominatim à Iudice declarari oportet. Alioqui liberorum fauor nõ impediret, quo minus hominis mortem bonorum etiam publicatio conſequeretur [i].

e l. eius qui, §. fi. ff. de teſta. l. 1. ff. de bon. damnat.

f Bened. in c. Rayn. ver. & vxorem, nu. 836. Chaſſan. in tit. de confiſc.

g l. non quicquid, ff. de iud. l. 1. C. quom. & quan. iud.

h l. fi. et auth. bona, C. de bo. proſcrip. §. fi. vt nulli iu. col lat. 9.

i Bened. loco ſup. citato.

TEXTVS.

Connubii prætextu.

ANNOTATIO XCVI.

Omnino prætextus connubii fuit. Nam legitimum matrimoniũ, viuo quidem Martino Guerra, nullum eſſe potuit [k]: idq; multis rationibus doceri poteſt, quarum duæ ſunt potiſſimę. Prima, quòd vna duobus nubere non poteſt [l],

k c. cum in captiuitate, 34. q. 1.

l §. affinitatis, de nup.

imò nec verisimile est eam duos optare [m]: licet apud Medos ita instituantur, vt putent nihil maiori fœlicitati, aut gloriæ cõtingere posse, quàm vt vna pluriũ virorum vxor sit: atque adeo pauciores quàm quinq; habere, ignominiæ ac ꝓpe summæ miseriæ loco esse ducũt [n]. Altera ratio est, quòd etiamsi matrimoniũ esse ponatur, error tamen fuit in persona, qui error voluntatẽ ac proinde matrimonium ipsum [o] impedit, vt quod ex voluntate & consensu contrahentium originem suam accipiat [p]. Hîc mihi quispiam obiiciet inter Iacobum & Leã fuisse matrimonium, licet Iacobus cum Rachele rem habere se putaret, cuius causa septem annos Labani seruierat: qui vesperi nuptiarum die Leam maiorem natu pro Rachele minore submissam ei tradiderat [q]. Verum ad illa responsio plana est, Iacobum, quanuis initio in Leã non consensisset, eam tamen postea coniugem agnouit, ratam habens suppositionem. Quod ad iusti matrimonii naturã satis est [r].

m l. si mulier, la 2. ff. de iur. dot.

n Strabo Geogr. lib. 11.

o c. 1. 29. q. 1.

p l. nuptias, ff. de reg. iu. c. sufficiat, 27. q. 2

q Gen. 27.

r c. nec illud, §. fi. 30. q. 5. & d. 1. c.

TEXTVS.

Porro

Porro Martinum Curia, foro & lite eximit.

ANNOTATIO XCVII.

Maximę in hac causa difficultates, & in quibus explicandis Patres Tolosani valde laborauere, fuerunt de Martino & vxore, annon etiam damnari vtrunq; ęquum esset. Nam Martinus quidem omnino inexcusabilis multas ob causas videbatur. Primò, q̃ tam temere parentes, vxorem & familiã reliquerat[s]. Deinde q̃ amplius duodecim annos ab vxore abfuerat, sicq; domesticarum turbarum autor fuerat[t], vt iam à nobis ostensum est[u]. Vnde sequitur vulgata decisio iuris, qui maleficii occasionem prębuit, eum se culpa affinẽ reddere[x]. Præterea quòd quamdiu abfuit, trãsiit ad hostes, illis aduersus Regem & Patriam militauit, vt hac quidẽ ratione maiestatis reus videatur[y]. Patres tamen eũ omni forensi molestia liberarunt, quòd intellexerunt, quæ ab eo facta sunt, non ab vlla praua voluntate profecta esse, sed iuuenili quodam leuitate & æstu, quo tunc feruescebat. Est enim huius ætatis

s 1. Timo. ca. 5

t c. si tu abstines, 27. q. 2.

u Annot. 2.

x l. qui occidit, §. penul. ff. ad l. Aquil. l. 1. §. fi C. de assert. tollen.

y l. 1. l. 2. l. 3. ff. ad l. Iul. maiest.

z Intragœd. Troade.

a c.1.12.q.1.

b Cic. De senect. c.1. 12. q.1.

c De arte poet.

proprium vitium, inquit Seneca[z], vt impetus animi & vehementes perturbationes, quibus cõtinenter ad mala pronis ſcatet[a], nequeat moderari & domare. Ac quemadmodum ſenectutis propria virtus eſt prudentia, ita temeritas, leuitas & inconſtantia ferè in iuuenes cadit[b], qui regionis ſubinde mutandę cupida eſt, vt res nouas ſemper expetat, præſentes & charas faſtidiat. Itaq; rectè Horatius[c],

Imberbis iuuenis, tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis canibúſque & aprici gramine campi,
Cæreus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris,
Sublimis, cupidúſque & amata relinquere pernix.

d d.c. ſi tu abſtines.

e Annot. 2.

Quod autem obiici poſſe videtur, occaſionem Rolſiæ ab eo præbitam fuiſſe, cur alterum pro marito admitteret, vt quę in ea re culpa eſt admiſſa, ei tribuenda videatur[d], præter ea quæ prolixè in eam ſententiam diximus[e], ſic habendũ eſt, occaſionum quæ ad malè faciendũ dantur, duo eſſe genera. Alia enim proxima eſt ipſi facto, quam vulgò immediatam

diatam appellant: alia remota & seiuncta. Quod ad illam attinet, facilè assentimur, qui talem præbuisse comperitur, eum mereri, vt culpa in eum cōferatur, vt exprobrare meritò non possit ei, qui crimen ipse commisit[f]. Veluti (vt in hac facti nostri specie) siquis vxorem impelleret & operam conferret, quò ea alius abutatur[g]. At quum occasio longè est remota & separata ab ipso crimine, qui talem attulisse potest, is tamen à culpa omnino abest[h]. Verbi gratia (libet enim à nostra quęstione nō discedere) si quando vir domo diutius quàm æquum sit, abest, vxor incōtinentiæ & libidinis impatiens se aliis prostitueret, non efficit vt ille vel adulterii[i] vel lenocinii crimē subeat, neq; idcirco excusatur mulier. Hoc quidem extra controuersiam est, virum apud Deum culpa non vacare[k], qui tam leui de causa ab ea discessit, ob quam iussus est diuinitus, parentes, fratres, sorores & quicquid dici potest, relinquere[l]. Quod porrò tertio loco obiicitur, sic diluimus. Cum in omni crimine consilium peccantis est animaduertendum[m], tum verò maximè quū quis

f l. qui occidit, §. 1. l. 1. §. 1. fin. suprà cit.
g l. cū mulier, ff. sol. mat. l. 2. §. si publico, l. vxor, §. 1. ff. de adul. c. discretionem, de eo qui cogno. cons. vxo.
h l. qui domū, ff. locat. c. de cætero, c. exhibita, de homicid. & glo. vtrobique.
i l. palam, §. 1. ff. de rit. nu. c. Agathosa, 27. q. 1.
k c. si tu absti nes, 27. q. 2.
l Gen. cap. 2. Matt. 19. Mar. 10. Ephes. 6.
m l. verum, ff. de fur. l. diu⁹, ff. de sicar.

maieſtatis poſtulatur. Illic ſumma prudentia circunſtantias oẽs, & ipſam adeo perſonæ qualitatem attendere conuenit: num eo fuerit animo, vt aliquid in Principem machinaretur [n], an verò potius leuitate quadam & incogitantia id totum ſuſceptum fuerit. Vbi enim hanc fuiſſe transfugiendi cauſam apparet, Leges noſtræ non facilè pœnas huiuſmodi peccatis irrogant: ꝓpterea ꝙ licet amentes iſti & ſtulti non indigni ſint, in quos animaduertatur, vult tamen Modeſtin⁹ eis tanquam parum ſanis, parci [o]. Neque profectò crimen maieſtatis ei rectè exprobari videtur, cuius mens non fuit vt in Principem vel Remp. conſpiraret [p]: vt ita neq; Martino iſti. Is enim quũ vix ex ephebis exceſſiſſet, in Hiſpaniã profectus in familiam Cardinalis Burgenſis, deinde fratris eius aſcitus, vtriq; à pedibus fuit: deinde ab illis in Flandriam abductus, anno 1555, ad Sanquintinum, Hiſpano aduerſus Regem militauit, magis id adeo vt hero (cui neceſſitate coactus parebat, & è cuius manib. elabi nõ poterat) obſequeretur, quàm vt quicquam aduerſus Principẽ moliretur. Vt

taceam

n l. poſtliminium, §. transfugæ, ff. de capti. l. 1. ff. ad l. Iul. maieſt.

o l. famoſi, ff. ad l. Iul. maieſt.

p Extrauagãte, ad reprimẽdum, ibi hoſtili animo, l. 1. ibi, dolo malo, ff. ad l. Iul. maieſt. l. poſtliminium, §. transfugæ, ff. de capti.

taceam interim, quòd ipſa hominis leuitas magno ei conſtitit: quem fortuna inconſtans, multis affecit calamitatibus & ærumnis, tum in vnius pedis mutilatione, tum in bonorum iactura (quæ magna ex parte ſycophanta iſte abligurierat) tum denique in mœſtiſſimo turbarum domeſticarum ſpectaculo, quod ei, domum reuerſo, ſtatim obiectum eſt. Quibus omnibus malis ſiquid pœnæ aut etiam moleſtiæ additum fuiſſet, id verò crudelitatis cuiuſdam potius, quàm integritatis in iure dicendo ſpeciem habiturum videbatur.

TEXTVS.

Bertrandam Rolſiam.

ANNOTATIO XCVIII.

In vxoris cauſa, ex pluribus cauſis, maior extabat difficultas. Primū, quòd nimia facilitate Tillium iſtū veteratorē, pro marito per ſummam imprudētiam admiſerat[q], atque vnà cum eo conuictū

q l. 1. §. 1. ff. de eo per quem fa. er. c. ſiquid 86. diſt.

& consuetudinem familiarem, huius erroris prætextu (quem ipsa fouere videbatur[r]) habuerat. Accedit quòd tanto tẽporis spatio crebros rumusculos spargi audiebat, imò nonnulli eam subinde præstringebant, atq; adeo disertè affirmabant, falsò istum creditum esse Martinum Guerram. Quorum verbis tantùm aberat vt fidem haberet, aut certè (quod saltem debuit) moueretur, & in suspicionem quandam veniret, vt contra acriter illis contradiceret: qua in re profecto culpam suam prodebat. Quẽadmodum enim tãtisper bonæ fidei possessor quispiam dicitur, vel donec comperit vel suspicatur, rem alterius fuisse, quàm eius à quo accepit[s]: ita quæ cum alio rem habet, excusationem meretur, quandiu ignara est erroris, & à marito ea fieri credit. Quapropter simulatq; rẽ aliter habere cognouit, aut certè ei in dubium venire potuit, si pergit cum eo versari, nihil habet prorsus quod excuset[t], quum statim fraudis vel tenuissima suspicione orta, discedere ab eo debuerit[u]. Præterea Lotus ille (placet enim exemplum, à nostro non longè dissimilè)

r c.error 83. dist.

s l.bonæ fidei, ff. de acq. re. do. l. fi. C. vnde vi.

t c. si virgo, 24. q. 1.

u l. qui cõtra, in fi. C. de incest. nup.

ſimile) liberalius potus, ambas filias fecit grauidas, quæ ſe furtiuo concubitu in eius lectum inſinuauerant, quũ quidem ille vxorem apud ſe iacere arbitraretur [x]. Auguſtinus tamen licet ab inceſtu eum abſoluit, tamen eo nomine damnat, quòd ſe vino ſuperari permiſiſſet [y]. Poſtremò & illud accedit, etiamſi Rolſiam omni doli ſuſpicione, non tantùm culpa liberare placeat, tamen eſſe hoc factum adeo prodigioſum & nefarium, & adulterium tam pernicioſi exẽpli, vt ne ipſa quidem impune ferre debere videatur [z]. Quod profecto in noſtro iure nouum non eſt, vt qui culpa etiam vacat, ſuppliciũ non effugiat, quũ grauis quędam cauſa & ratio publica id poſtulat [a]. Cuius rei exemplum in promptu eſt de Paſtore aut Rectore Eccleſię, qui ſi in elephantiaſim inciderit, Eccleſiæ & ſacerdotii adminiſtratione moueatur [b]. Item ſiquis vel virginem vxorem duxerit, quæ poſtea adultero ſui copiã faciat, is adeo in culpa non eſt, vt etiam crimine vehementer offenſus ſit: eum tamen vxoris adulterium ab ordinibus ſacris ſuſcipiendis & Eccleſiæ admini-

x Gen. ca. 19.

y Auguſt. lib. 1. cont. Fauſt. c. inebriauerunt, 15. q. 1.

z l. ſiquis aliquid, §. qui abortionis, ff. de pœn.

a c. ſine culpa, de reg. iur. in 6.

b c. tua, de cleric. ægrot.

stratione obeunda, arcet [c]. At e diuerso, ad excusandã Rolsiam hęc veniunt considerãda: sexus fragilitas, qui facilè virorum insidiis, dolis & deceptioni obnoxius est [d]: quemq; lex nõ pręsumit eo cõsilio fuisse, vt dolo malo agere velit [e]. Deinde rei obscuritas, ob quam procliue fuit in errorem labi, ex tanta Martini & Tillii similitudine, præsertim additis tot indiciis & occultissimarum quarũq; rerum documentis, quę adulterinus maritus ipsi vxori, sororibus & patruo Martini protulerat, imò omnib. Artigati ciuibus: qui eum pro vero Guerra agnouerant. Hoc sanè non minus ad excusandam Rolsiam valet, quàm ille filiarũ dolus in Loti causa, quod iam exemplũ citauimus: vel ignoratio Abimelechi Gerarensium Regis: qui quum Saram ad se iussisset adduci, iamque ea abuti cogitaret, quòd eam Abrahami esse sororem, vt ille affirmauerat, putaret, tamen insons à Deo ipso iudicatur vt nullam pœnam subeat, quia totum istud ex simplicitate cordis (vt loquitur Scriptura) & puritate manuum fecerit [f]. Pari in causa Pontifices virum crimine absoluũt, qui cum

c c. si cuius, c. si quis viduam, 34. dist.

d l. si adulterium, §. 1. ff. de adulter. §. quæsitum, de æquab. dot. in nouell. coll. 7.

e l. quisquis, §. ad filias, C. ad l. Iul. maiest.

f Gen. ca. 20. c. nemo, 32. q. 4.

cum vxoris ſorore concumbit, ſi quidē illa lectū ingreſſa, & vxor ipſa eſſe ei viſa ſit [g]. Itidem ſiqua viro nubit, quem putet eſſe cœlibem, quum aliam vxorē habeat, nulla in ea culpa fuerit [h]. Neq; Iacobo ſanè vitio datū fuit, q̄ cum Lea maiore natu rem habuerit, qui decept⁹ Rachelem ſponſam apud ſe habere exiſtimauerit [i]. Præterea error, cuius etiam origo fundamento nullo nitatur, errantē tamen abſoluit, efficitq; vt omni fraudis & mali conſilii expers iudicetur [k], etiāſi cauſa erroris iniqua, mala, imò inepta, ſtulta & temeraria extiterit [l]. Proinde ſi Rolſia nihil malo animo fecit, hinc neceſſariò concluditur, adulteriū ab ea cō miſſum non fuiſſe, quod ſine ſcortandi conſilio cōmitti profectò non poteſt [m]. Quartò in criminalib. cauſis hoc tritum eſt, vt qui alterū pro altero hallucinatus capit, quū in animo nō habeat quenquā lædere, is excuſationē meretur [n]. Verbi gratia, ſi quum ſeruum meum emendare cogito (quod vtique fas eſt) [o] incido in hominem liberū, quē cædo, non propterea de iniuria illata cōueniri poſsū [p]. Hîc porro nominatī excepi, modò ille

g c. in lectū, 34. q. 1. c. 1. §. quod autem, 29. q. 1.
h c. ſi virgo, 24. q. 1.
i Gen. c. 29.
k l. igitur, §. fin. ff. de lib. cauſ.
l l. 1. in fi. & ibi Accur. C. de abige. Accur. in l. plagii, C. de plagiar.
m l. penul. ff. de adul.
n l. 3 §. fi. & l. ſeq. ff. de iniur.
o l. vnica, C. de emend. ſeruor.
p d. l. 3. §. fin.

animum quenquam lædendi minimè habuerit: nam alioqui error ad purgationem nihil poteſt iuuare. Etenim ſi Antonium interficere intendo, ſed Petrum, deceptus errore, interficio, non ideo homicidii poſſum inſons haberi [q]. Nam tametſi Antonio propriè nocere ſtatueram, in genere tamen hominem interimere decreueram [r]. Quintò, quicquid hac in re culpæ & peccati fuit, non tam Rolſię quàm Martino ipſi tribuendum videtur, qui tamdiu domo abfuit [s]: quod antea ex D. Auguſtino docuim⁹ [t]. Poſtremò, Conſtantinus Imperator in ſimili cauſa videtur hanc noſtram controuerſiam diſceptaſſe. Quum .n. ad eũ de muliere fuiſſet relatum, quæ quum quadriennii tẽpore nihil de marito accepiſſet, qui militatum abierat, Centurionem, ſub quo ſtipendia fecerat, de eius morte per nuncium percontata, publicè poſtea nubit: reſpondit eam & pœnæ omni eximendam & ſuſpicione liberandam eſſe [u]. Quamobrem vt paucis argumenta omnia contraria diluamus, id conſiderandum eſt, Rolſiam, vbi ſemel tum apud ſe, tum vnà cum ſororibus

q l. ſcientiã, §. fi. ff. ad l. Aquil.

r l. eum qui nocentem, §. ſi iniuria, ff. de iniur.

s c. ſi tu abſtines, 27. q. 2.

t Lib. De adulter. coniug.

u l. vxor. C. de repud.

bus & propinquis Martini persuasa fuerat [y], Tillium & propter formæ similitudinem & propter indiciorum multitudinem maritum suum esse, non debuisse postea fidem iis habere qui rem contra habere affirmabant, præsertim ad quos res nihil attinebat [z]: maximè autē quum graue periculum, si hoc faceret, subitura videretur, ignominiamq; turpissimam sibi conflatura, turpiorem insuper cōparatura, si tota hæc denunciatio falsa & calūniosa reperiretur [a]. Quæ ratio sanè cōsideratu dignissima est, cuius causa Papinianus mulierem absoluit, quę vi compressa, marito scelus non statim præ pudore indicauit [b]: quin & Imperator famam castæ matronæ sartā tectam ei seruari iubet [c]. His ad alia etiā responsum est, quibus reprehēdebatur Rolsia, quòd nimia facilitate istum esse Martinū crediderit [d]. Neque enim leuitatis crimen ei potest obiici, quæ octo annos, dum maritus abfuit, se cōtinuit, signa quæ Tillius proferebat, agnouit, sorores, & patruum Martini, rem comprobantes secuta est, Artigatenses ciues vniuersos qui eum esse crediderunt as-

y c. in cunctis, 11. q. 3.

z l. tutor, ff. de minor. l. 2. ff. quod fals. tut. l. 2. C. deb. vend. pig.

a l. vim passam, de adult.

b d. l. vim passam.

c l. fœdissimā, C. de adulter.

d l. 1. §. 1. ff. de eo per quē fac. er. c. si quid, 86. dist.

ſentientes habuit, deniq; maritũ tot annis ſeiunctum recuperare optauit. Adde quòd (vt ait D. Ambroſius) vir prob⁹ facilè credit[e]: quæ facilitas ex laudabili quadã ſimplicitate & integritate proficiſcitur[f]. Itaque non ſatis cauſæ fuit, cur multaretur quæ culpa vacabat[g], nec rẽ mali exempli fecerat, aut offendiculum dederat, ſiquis errorẽ conſideret, & cauſas quibus adducta errauerit. Argumentum ex hiſtoria Loti nihil huc facit[h]. Is enim nunquam reprehenſus eſt quòd rem cum filiabus habuerit, quum vxorem eſſe exiſtimaret: ſed temulentia illi obiicitur, quæ puellis audaciam iniecit, vt ad patrem accederẽt, & cum eo concumberent[i].

e Lib. 2. De offic.
f c. innocens, 22. q. 4.
g c. ſine culpa, de reg. iur. in 6.
h Gen. cap. 19
i c. inebriauerunt, 15. q. 1.

TEXTVS.

Et Petrum Martini patruũ.

ANNOTATIO XCIX.

Hoc verò æquiſſimum fuit ſic fieri. Tantùm enim aberat vt Petrus vlla pœna dignus videretur, vt potius merces ampliſſima ei deberetur, & laudandus duplici

duplici nomine esset, ob egregium factum virtutis & pietatis plenum, qui magnos sumptus facere, & magnum salutis periculum adire non dubitauerat, vt fraudem tam prodigiosam illustraret & hominum oculis exponeret.

TEXTVS.

Tillium deniq; reum ad Prætorem Regiensem remittit, cui executionẽ rei iudicatæ, qua forma & verborum ordine præscripta est, mandat ac committit.

ANNOTATIO C.

Huius rei perficiendæ cura Prætori Regiensi meritò committenda erat, qui nihil diligentię reliquum fecerat, vt omni ęqua ratione rei veritatem perquireret. Quinetiam supremarum Curiarum amplitudinis magni interest, autoritatem inferiorum Iudicum sartam tectam seruari [k], efficique vt eorum exemplo, ad publicam vtilitatem, omnes om-

k *l. omnem, C quan. prouoc. nõ est necesse c. vt debitus, de appel.*

nium graduum Magistratus apud to-
tum populum autoritate & obseruan-
tia valeant. Quod nostræ quoque
Leges multis locis præ-
cipiunt[l].

l l.1.§.casum, ff.de postu.l. obseruandum, ff.de offi.præs.

FINIS.

SEN-

SENTENTIA, (VVLGÒ ARRESTVM VOCANT,) contra Arnoldum Tilhium in supradicta controuersia per Parlamentum Tolosanum lata: ex libro Collectionum Arrestorum Dn. Ioannis Paponis XXII. desumptum, & è Gallico Latinum factum.

REFERENTE *Dn. Corasio, Consiliario Regis in Parlamento Tholosano, Arrestum pronunciatum fuit* XII. *Septembris anno* M. D. LX. *super re & causa, cuius cùm prolixa est narratio, tum verò facinus nouum atque inauditum. In Diœcesi Riëgia, & agro Artigatensi Gasconiæ, iuuenis quidam Martinus Guerra & Bertranda Rolsia matrimonio copulati, nouem circitérve decem annos unà viuunt, donec præfatus Martinus propter frumenti aliquid ex granario paterno surrepti, iram patris fugiens, solo* Narratio causæ.

natali, vxore, filioq; Sanxio relictis, peregrè proficiscitur. Abest octo annos, sub Rege in postremis bellis ciuilibus stipendia merens, ibique socio, vti verisimile, vsus est milite quodam Sagiasensi, Arnoldo Tilhio, aliâs Pansetto. Qui, elapso octennio, prædictam Bertrandã, Martinique prædicti sorores, affines, auunculos atque cognatos, Artigati accedit, simulatque se Martinum Guerram esse. Credibile certè est hunc Arnoldũ, Martini commilitonem, quum ei pedem alterum ictu tormentario in prælio sublatũ vidisset, mortuum existimasse, hincque profectum de vxore & bonis eius occupandis consilia adornasse. Magna in lineamentis faciei & reliquo corpore similitudinis indicia, & sermones particulares infiniti, quibus institutum suum confirmat, dum rerum quæ huc tendebant, omnium signa proponit, simulque memo-

memoriam renouat, effecerunt vt pro tali agnosceretur, atque ab omnibus reciperetur, præsertim verò ab vxore Martini. Qua per hanc imposturam nō modò triennium integrum abutitur, sed falsa coitione suscipit ex ea binos liberos, quorum alter moritur, alter verò, filia, superstes manet. Accidit autem vt inter Petrum Guerram, Martini auunculum, & pseudomaritum hunc Arnoldum controuersiæ & lites quædam leues de bonis Martini ortæ sint, in quib. paulatim adeò grauiter incandescunt, vt tandem capitali odio inuicem pugnarent & dissiderent. Petrus Guerra diligentia sua fallaciam detegit, persuadetque nepti suæ Bertrandæ, vt hoc negocium seriò capessat & persequatur: quæ se deceptam præsentiens, & errorē suum agnoscens, querelam contra Arnoldum Tilhium corā Iudice instituit: qui,

facta inquisitione, in custodiam traditur, & iudiciario more tota causa disceptatur. Sed, nisi ipsius Martini Guerræ reditus Iudices difficultatibus quib. detinebantur liberasset, etiamnunc incerto calculo hærerent. Reus siquidem tum à Iudice Riëgio, tum à Parlamenti Tholosani Magistratibus interrogatus atq; auditus, de nomine, ætate, cōditione, patria, parentibus, fratribus, sororibus, aliisq́; consanguineis Martini Guerræ, de educatione in adolescentia: itē de anno, mense, die, solennitate, conuentuq́ue nuptiarum prædictæ Bertrandæ, deq́; eiusdem parentib. & cognatis, de modo quo contractum fuit matrimonium, de personis quæ intererant, de vestibus nuptialibus, de Sacerdote qui eos copulauerat, de singularibus quibusdā rebus ante & post matrimonium gestis, de personis quæ media nocte decumbentibus superuenerint,

uenerint, de puero Sanxio Guerra, quo is die natus fuerit, de peregrinationis suæ occasione, de itinere quâ transiit, de viatoribus obuiam sibi factis, de sermonibus quos in hac peregrinatione sua cũ plerisq; locorum incolis habuit, & præcipuè iis quorum in Hispania Galliaq́; cõsuetudine vsus est. His omnibus interrogationibus tam appositè respõdet, vt omnes eum Martinum Guerram, non aliũ, esse concluderent. Seorsim verò prædicta Bertranda à Iudicibus examinatur, quæ in omnibus congruit, & similia loquitur cum reo: nisi quòd hoc solùm addit, primis nouem matrimonii sui annis, impeditos se coniuges fuisse quominus iusto coitu fruerẽtur, eiusq́; rei culpam maleficæ fascinationi imputasse, sub extremum autem nouennium marito suo sibiq́ue consilium datum rei peragẽdæ, quæ multis constabat ceremoniis, quas ipsa si-

gillatim enumerat: qua perfecta, ambos fascino solutos fuisse, seq; Bertrandam continuò pòst, prædictum puerum Sanxium Guerram concepisse. Itaque reprehensus reus quòd nullam horũ mentionẽ fecisset, tanta cõuenientia ad omnia particularia respondet, vt Iudices nõ potuerint non adduci, quin crederẽt hunc esse Martinum Guerram. Rursus prædicta Bertranda de errore suo interrogata, profitetur se initiò quũ reus ad se venisset, victam aut deceptam non fuisse vehementi desiderio intelligendi de statu mariti, eiusq; præsentia fruendi, sed ipsum peculiariter infinitos sermones familiares, actaq; arcana quæ inter coniuges ferè contingere solent, indicasse, quæ ipsa agnouisset vera, ex memoria fideli quã illi reus narratione sua refricabat, quando adeò constanter de iis loquebatur, vt etiã dies, horas, & loca, omniaq;

vero-

verorum signorum genera certò designaret: qua re se solùm conuictam, non fragilitate aut leuitate lapsam fuisse. Enimuero nonnulla, ex diuturna absentia orta, personarum diuersitas prima fronte occurrebat, quum eo tempore quo maritus eam dereliquit, imberbis adhuc & valdè iuuenis, nunc autem circiter tricesimum quintum annum agens barbatus esset: sed hæc coniectura ad persuadendum leuis fuisset, nisi sermones & acta, quæ nemini præterquã marito sibiq; audita, visa, cognitáve esse poterant, quæ Reus ipsi omnia in memoriã reducebat, omnem dubitandi occasionẽ sustulissent, & ad credendum impulissent. Reus sigillatim de prædictis articulis per Iudices designatos cautè interrogatus, eo consilio, vt, si fieri posset, ad varietatẽ & discrepantiam adduceretur, atque ita veritas patefieret, eo modo satisfacit, vt o-

mnes iam certò persuasum haberet, eum esse Martinum Guerrã: accusationẽq; per calumniã contra ipsum malitiosè institutam. Tunc Bertranda sequestro tradita, testes recolliguntur, & coram Reo sistuntur, tandemq; ex officio audiuntur centum quinquaginta in iustificationis & exceptionis ius ab ipso Reo nominati: Contra Reum aũt quadraginta quinq; testes affirmant illum Arnoldũ Tilhiũ, non Martinum Guerrã esse. Ex his vnus, Carbonus Barranus, prædicti Arnoldi auunculus, quum Reum sellula vincta sedentem & compedibus vinctũ conspicatus esset, illachrymatur, & agniti nepotis miseram vicem condolet. Alij in corporis statura, membris, moribus, sciẽtia, lingua denique, quæ sit inter Martinum Guerram & Reum differentia, docent. Alij, quibus semetipsum Reus prodidit, eum falsitatis ac mendacij coarguunt

guunt. Duo teſtãtur de milite quodam Rupefortenſi, qui non ita dudũ per Artigatum iter faciens, Reumq́; admiratus nomen & locũ Martini Guerræ obtinere, palàm dixerit, impoſtorem eum eſſe, ac Martinum Guerrã in Flandria viuere, altero pede ligneo præditũ, quòd in prælio ad diem S. Laurentii commiſſo ante Sanquintinum ictu ſphæræ tormentariæ læſus eſſet. Contrà ex CL. *teſtib. pro Martino Guerra auditis, triginta aut quadraginta affirmabant reum eſſe Martinum Guerram: quorum ſex erãt omni fide digni: nempe quatuor prædicti Martini ſorores, & duo affines, qui id magnis & firmiſsimis argumentis demonſtrabant. Multi alij cognati & vicini, qui & nuptiis Martini interfuerãt, eumq́; dum educaretur adhuc infans, itemq́; poſtea, & uſq; ad diſceſſum eius familiariter cognouerant, indicia certiſsi-*

ma ſignaq́; irrefragabilia, ac cum reſponſis Rei conſentientia ſimul omnes afferebant. Affirmant ferè cuncti, Reum nuper quum rediiſſet, Artigatēſem quēq; obuium nomine & cognomine ſalutaſſe: atq; etiam in eo agnoſcendo hæſitantib. quibuſdam, nonnulla anteacta in memoriam reuocaſſe, quæ propriè ad eos pertinebant quibuſcum loquebatur: vt qui diceret, Meminiſtíne quum eſſemus tali loco, tali die, ibiq́; talia inter nos colloqueremur, taliaq́; ageremus, indeq́; talia ſunt conſecuta? Cæterùm eſt hic notatu dignum, quòd in colloquiis infinitis actisq́; priuatis & occultis, inter Martinum Guerram & eius vxorem recèns cōiugatos, ne tantillum quidem diuerſi vnquam dixerit, vel à prædictæ Bertrandæ verbis deflexerit: veſtes deniq; quas Martinus Guerra diſcedens domi reliquerat, mox tū loco vbi iam inde ab eius
diſceſ-

discessu repositæ erant, tum forma earũ iuxta veritatem indicata, petierit. Itaq; de omnibus diligenter examinatus, ex responsis constantissimis iudicatur esse Martinus Guerra. Præterea est & illud attentè considerandum, quòd iusiurandum prædictæ Bertrãdæ, Reo id postulante, delatum est huiusmodi, scilicet, annon ipsa probè sibi conscia esset, Reũ esse Martinum Guerram? annon cõtra conscientiam, in gratiam Petri Guerræ, litem hanc mouisset? eiusdemq́; importuna sollicitatione ad Tabulas procuratorias cõficiendas coacta esset? deniq; Re⁹ mille necari suppliciis, si aduersaria iuret, aut si iurarit, eius iuramento conuictum se damnari magna cum cõtentione poscit. Illa verò, propter magnas & graues causas suprà commemoratas, quibus vt eum Martinum Guerram esse crederet, & pro marito agnosceret, permota

fuerat, iurare neq; voluit, neq; ausa fuit unquã. Alii demũ testes, Petri Guerræ coniurationem, atq; capta de occidendo prædicto Reo consilia exponũt, in cuius facinoris societatẽ atq; auxiliũ plerosq; ipsamq́; adeò Bertrandã, ab odii & litis primordiis, attrahere conatus fuerit: quum tamen antea Reum pro Martino Guerra, nepote suo, publico testimonio professus fuerit atq; receperit. Postremò, lata est capitis sentẽtia à Iudice Riẽgio contra Reum: à quo ad Parlamentũ Tholosanũ prouocat, & eò deduct⁹, causa dubia & difficultatibus plena, quò clarius innotesceret, Curiæ decreto audiũtur Reus, mulier, Petrus Guerra, sorores Martini Guerræ, earũq́; mariti, & pleriq; alii testes, quorũ testimoniis partim cõtra Reũ partim pro Reo auditis, Iudices multo incertiores quàm antea, probationum, indiciorũ & præsumptio-

num

num conflictu impediũtur, & ex ipsis nõ pauci (vt ex scriptis D. Corasij constat) ad Reum absoluendũ, tunc hoc maximè proniores erant, quòd cõstantem se præberet, de rebus omnib. verè & promptè semper respondisset: necnon sorores, earumq́; mariti & oẽs vicini, quib. ab incunabulis Martinus Guerra adprimè notus erat, vno ore affirmarent, Reum illũ eundẽ esse. Adde quòd mulier iuramentum detrectasset, & à Petro Guerra ad litem hãc permota & illecta esset: deniq; filia ex litigiosa hac cohabitatione procreata, gratiam Reo non mediocrẽ conciliaret.

Equidem existimo omnes huius historiæ lectores eam & admiraturos, & quæ suprà de Reo cõmemorata sunt, iudicaturos, absq; Magicis artib. ab vllo mortali nequaquam fieri potuisse: sed rursus prouidentiã Dei agnituros, cuius arca-

na operatione res tota patefacta, & Iudicibus, quibus oculi præstigiis Rei perstricti erant, perplexitas incredibilis exempta est. Eius itaq; nutu fit, vt tunc Martinus Guerra cum altero pede ligneo ex Hispania reuertatur. Is cõfestim Curiæ supplicationẽ offert, & audientiã sibi cõcedi postulat. Recipitur: eiq; vt se in ædibus Præfecti Custodiarũ contineat, edicitur. Auditur primùm: deinde coram Reo, Petro Guerra auunculo suo, vxore sua Bertrãda Rolsia, quatuor sororibus, duob. affinibus, deniq; coram omnib. qui Reũ pro Martino Guerra agnouerãt sistitur. Reus conspicatus Martinũ Guerram nihil turbatur: imò tanta sese obstinatione confirmat, vt etiã vitã præstare nõ dubitet, nisi hunc nouũ hominem, improbũ, impudentẽ, falsoq; à Petro Guerra subornatũ ostendat. Notandũ hic est (vti sæpe veritatẽ obnubilari atq; impe-

diri

diri accidit) vtroq; de negociis domesticis, quæ priuatim in ædibus Martini Guerræ ante ipsius abitum, & inter ipsum ac vxorẽ contigerãt, tum iis quæ iã in litis processu continebantur, tum quæ modò recèns rescita essent, interrogato, verũ Martinum Guerrã non ea cõstantia & aptitudine, qua falsarium illũ, re-respõdisse. Tuncq; apertis Iudicũ oculis, subiit ipsorũ mentes constans persuasio, Reum Magicis illusionib. instructũ esse. Cæterùm sorores quatuor, Martinum Guerrã, qui recèns aduenerat, vna post alterã separatim conspicientes, vno ore fratrẽ agnoscunt, & sibi imprudentibus, nec sinistri quicquã cogitantib. impositũ fuisse fatentur. Sororij, & reliqui testes, qui Reum Martinũ Guerrã esse testati fuerant, idẽ faciunt, & errorẽ deprecantur. Mulier verò vltima quũ cõparuisset, nouũ hunc Martinum Guerrã intui

ta, maritum esse agnoscens, osculo & manibus nititur amplecti, tremebundaq́ue cũ lachrymis multis in terrã procũbens, veniã petit, erroris specimina referens, quib. non se tantùm sed & quatuor glores suas, aliosq́; consanguineos, & affines circũuentos esse constaret. Ille verò visis quidẽ sororib. fleuit, sed vxorẽ vultu minaci excepit, verbisq́; cũ illa plurimis cõmutatis, nemini melius notũ esse debere maritũ quã vxori, dicebat: leuitate & incõtinentia sua, familiæ & suis omnib. hoc infortuniũ & dedecus accidisse. Superest vt quis fuerit huius causæ exitus, ex Curiæ Tholosanæ Arresto audiamus.

Arrestum. *Viso processu à Iudice Riëgio instructo contra Arnoldũ Tilhium, aliâs Pansettum, in carcere vinctum, Martinum Guerrã se profitentẽ, & à præfato Iudice prouocantẽ, à Senatu decretũ & pronunciatum fuit, prouocationẽ prædicti*

Tilhij

Tilhÿ irritã, & id cuius causa prouocauerat vanũ esse. Ad satisfactionẽ verò & coërctionem imposturæ, falsi, suppositionis nominis, & personæ, adulterii, raptus, sacrilegÿ, plagÿ, furti, & aliorũ criminũ, à prædicto Tilhio patratorũ, ex ipso processu resultantiũ, Senatus eum dãnauit & dãnat ad honorariã reatus deprecationẽ, ante templũ Artigatense, vt ibidẽ genib. flexis, præter indusiũ nudus, pedibus discalceatis, capite discooperto, colloq; fune circũligato, manib. tædã cæream ardentẽ gestans, à Deo, Rege, Iusticia, & prædictis Martino Guerra, & Bertrãda Rolsia coniugibus, ignosci sibi supplex postulet. Quibus peractis, prædictus Tilhius tradatur in manus lictoris, & executoris supremæ Iustitiæ, à quo p cõpita & vicos Artigatẽses pro more circũductus, collo fune reuincto, ante Martini Guerræ ædes sistatur, ibiq; de pati-

bulo in hunc finē erecto suspēsi gula frangatur, & cadauer postea cōburatur. Cæterùm Senatus certis causis & rationib. grauißimis motus, adiudicauit & adiudicat bona omnia prædicti Tilhij (detractis prius Iustitiæ impēsis) filiæ ab ipso & prædicta Rolsia procreatæ, quā fefellit prætextu matrimonij, falsò nomē et personā Martini Guerræ vsurpando. Præterea prædictos Martinū Guerrā, Bertrandā Rolsiā coniuges, & vnà Petrum Guerrā, Martini auunculum, ab omni processu, instātia, & lite liberos fecit, & iterum facit: deniq; remisit & remittit præfatū Tilhiū ad Iudicē Riēgiū, vt Arrestū hoc iuxta formā, et tenorē eius exequendum curet. Pronunciatū in Prætorio, XII. Septemb. Anno M. D. LX.

Obseruationes in Arrestum.

Hoc placitū, subiecto suo memorabile, ex multis et insignib. criminibus, septē numero, conflatū, nēpe falsitate nominis, supposi-

ſuppoſitione perſonæ, adulterio, raptu, ſacrilegio, plagio, furto, grauiſsimum magniq; ponderis eſſe, ex ipſius præſertim fine, attentus lector facilè poteſt iudicare. Quib. octauũ Magiæ addi poſsit, vt ex verbis Arreſti, (Et aliorum criminũ à prædicto Tilhio patratorũ) cõiici quidẽ poteſt: ſed tamen nil certi cõpertũ eſt. Superiorũ verò ſeptẽ criminũ vnũquodq; capitis pœnã meretur. Primum, eſt falſa mutatio nominis, quæ notatur ex l. falſi nominis ff. ad legẽ Corneliã de falſ. præſertim quũ dolo malo in alterius damnũ cõmittitur: ſecùs, ſi per innocentẽ, ex leuitate, ſine dolo id fiat, ſine periculo eſt, l. vna, Co. de mutatiõe nominis. Criminis falſi pœna erat, ex rupe alta deorsũ præcipitari, quæ ex lege antiqua mors naturalis, ex noua mors ciuilis habetur. l. 1. §. fi. de falſ. Secundũ crimẽ eſt ſuppoſitio pſonæ, quæ ſpecies falſi, grauiq; animad-

uersione digna censetur. l. qui se ꝑ milite gessit, illo tit. Tertiũ est adulteriũ, cuius pœna varia est ex circũstantiis loci & tẽporis. Primo seculo adulteri lapidabantur, Leu. 20. Temporib. Oseæ ca. 7. igni deuouẽtur: Oẽs adulterãtes, inquit, tanquã clibanus succensus. Quod ex Apoc. ca. 21. confirmatur, Erit pars eorũ in stagno, sulphure & igni ardẽti. Lex deinde Ciuilis subsequuta est, cuius auctor Iulius Cæsar nominatur, sed ei Legi ab Octauio, ipsiꝰ ex sorore nepote, multa sunt addita, & in solidũ auunculo suo soli nuncupata. Iulius itaq; Cæsar non tantũ primus legẽ condidit, sed etiã in domestico quodã suo, qui cum Equitis cuiusdã Romani vxore adulterium cõmiserat, (etsi nemo de crimine conquereretur, aut illum reum faceret) suspendij supplicio puniuit. Cõstat igitur hoc Arrestũ in mortis & ignis genere & supplicio, diuinis & humanis

humanis legib.cōforme esse: imprimisq́; notatu dignissima est l. Quāuis.2.C.de adult. Quartū est raptus, de quo lex expressa est, Qui cœtu.ibi, qui mulierē vacantem rapuit, vel nuptā, vltimo supplicio punitur ff.ad leg.Iuliā de vi publica, & in l.raptores, C.de epis.& cler. Quintum, est sacrilegiū, de quo d.l.Quāuis.2. in fi.sic loquitur, Sacrilegos aūt nuptiarum, gladio puniri oportet. Sextū crimē est plagij, qđ cōmittitur ꝑ personæ quæ sit in alterius potestate detentionem indebitam, ad abutendū: & crimen publicum est, ex l.Flauia.l.plagij. C.ad l.Flauiā de plagiariis: pœna verò, extremum supplicium, l.fin.ibi, seruus vel libertate donatus, bestiis subiiciatur, ingenuꝰ verò gladio cōsumatur, illo tit. Septimum est furtum, cuius fit mentio in l.sollicitatores alienarum nuptiarum ff.de extraordinar. criminibus.

FINIS.

